

Huostaanotetun lapsen suhteet ja niiden muutokset sijoituksen aikana

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Kriisitilanteiden hallinta sosiaali- ja terveysalalla

syksy 2024

Neea Kirves

Koulutus	Kriisitilanteiden hallinta sosiaali- ja terveysalalla	
Tekijä	Neea Kirves	Vuosi 2024
Työn nimi	Huostaanotetun lapsen suhteet ja niiden muutokset sijoituksen aikana	
Ohjaaja	Liisa Harakkamäki	

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin, mitä viimeisen vuosikymmenen aikana oli kirjoitettu suomalaisten huostaanotettujen lasten ihmissuhteista merkityksineen ja niiden muutoksesta sijoituksen aikana. Työn taustalla oli tekijän mielenkiinto aiheeseen oman lastensuojelun työuransa kautta ja toive kasvaa paremmaksi ammattilaiseksi, joka osaa huomioida monipuolisesti asiakkaiden tärkeät suhteet ja tukea niitä laitoshuoltoon sijoituksen aikana. Kirjallisuuskatsauksen tuloksia on mahdollisuus käyttää taustana ihmissuhdeperustaisen työskentelyn vahvistamiselle laitospuolisessa sijaishuollossa.

Työn keskeiset käsitteet sisälsivät tietoa suomalaisen lastensuojelun historiasta, huostaanotosta, laitospuolisesta sijaishuollosta, vanhemmuudesta ja kiintymyssuhdeteoriasta, vertaissuhteista, yhteisöllisyydestä ja lapsen suhteesta laitospuolisen työntekijöihin. Kirjallisuuskatsauksen aineistona oli 17 erilaista tutkimusta, jotka käsittelivät huostaanotettujen ja laitokseen sijoitettujen lasten suhteita, suhteiden merkityksiä ja niiden muutoksia. Tutkimuksen aineisto hankittiin tekemällä haut kolmeen eri tietokantaan, sekä täydentämällä aineistoa käsin haulla.

Tuloksien perusteella huostaanotettujen lasten ihmissuhteista oli kirjoitettu paljon ja monipuolisesti. Suhteesta vanhempiin ja sijaishuoltopaikan työntekijöihin oli paljon tutkimuksia, joissa tulokset olivat hyvin samanlaisia keskenään. Lapset kokivat perheensä hyvin moninaisina, mutta yleensä äiti ja sisarukset olivat erityisen tärkeitä ja läheisiä. Isä näyttäytyi usein lastensuojelussa etäisenä hahmona. Lapsen suhteet perheeseensä yleensä säilyivät ja jopa parantuivat sijoituksen aikana, esimerkiksi etäisyyden ja lapsen oman kasvun myötä. Sen sijaan sisarusuhteiden ja vertaissuhteiden merkitys jäi usein sijoituspaikassa huomioimatta ja erityisesti lapsen suhteet kaveripiireihinsä usein katkesivat sijoituksen aikana. Huostaanotto haastoi lähes poikkeuksetta yhteydenpitoa läheisiin. Sijaishuollon yhteisöllisyys ja mukanaan tuomat uudet suhteet olivat myös paljon tutkittuja aiheita. Laitospuolisen yhteisöllisyyden merkitys tunnistettiin, mutta oli vaihtelevaa, muodostuivatko saman paikan lapset läheisiksi. Sen sijaan laitoksen ohjaajilla oli yleensä suuri merkitys huostaanotetuille ja lähes kaikki olivat löytäneet edes yhden luotettavan aikuisen. Näitä suhteita kuitenkin haastoivat sijaishuoltopaikkojen muutokset ja melkein aina suhde tärkeisiin aikuisiin katkesi itsenäistymisen myötä.

Avainsanat Lastensuojelu, huostaanotto, ihmissuhde, yhteisö.
Sivut 63 sivua ja liitteitä 6 sivua

DP Management of Crisis Situations in the Social and Health Sector Degree Programme
Author Neea Kirves Year 2024
Subject Relationships of a Child in Foster Care and Their Changes During Placement
Supervisors Liisa Harakkamäki

This thesis investigated what had been written over the past decade about the relationships of Finnish children in foster care, their meanings and changes during placement. The background of the work was the author's own interest in the topic through their career in child protection and the desire to grow into a better professional, who can comprehensively consider and support clients' important relationships during placement in residential care. The results of the literature review can be used as a foundation for strengthening relationship-based practices in institutional foster care.

The key concepts of the work included information on the history of Finnish child protection, foster care, institutional foster care, parenting and attachment theory, peer relationships, community, and the child's relationship with staff in the institutional environment. The literature review consisted of 17 different studies that addressed the relationships of children in foster care, the significance of these relationships, and their changes. The research material was obtained by making searches in three different databases, supplemented by manual searches.

Based on the results, a considerable amount of diverse literature had been written on the relationships of children in foster care. There were numerous studies on the relationships with parents and staff in the foster care, with findings that were quite consistent. Children saw their families very varied, but typically, mothers and siblings were especially important and close. Fathers often appeared as distant figures in child protection contexts. The relationships between children and their families generally persisted or even improved during placement, for instance, due to distance and the child's own growth. In contrast, the significance of sibling and peer relationships was often overlooked in foster placements, and children's connections to their friends frequently broke during placement. Foster care almost always challenged maintaining contact with close ones. The community aspect of foster care and the new relationships it brought were also widely studied. The significance of community in an institutional environment was recognized, but it varied if children in the same institution became close. However, the staff in residential care usually was important for children in care, and almost all had found at least one trustworthy adult. Nonetheless, these relationships were often challenged by changes in placements, and nearly always, relationships with important adults broke upon independence.

Keywords Child protection, foster care, relationship, community.

Pages 63 pages and appendices 6 pages

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Lastensuojelu	3
2.1	Lastensuojelun historiasta	3
2.2	Huostaanotto	6
2.3	Sijaishuolto ja lastensuojelulaitokset	8
3	Lapsen suhde vanhempiinsa	10
3.1	Vanhemmuus ja lastensuojelu	10
3.2	Kiintymyssuhdeteoria	12
4	Lapsi osana yhteisöä	16
4.1	Yhteisö	16
4.2	Lasten vertaissuhteet	19
4.3	Lastensuojelulaitoksen työntekijät	20
5	Tutkimuksen toteutus	23
5.1	Aiheen rajaus ja tutkimuskysymykset	24
5.2	Integroiva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä	25
5.3	Aineiston hankinta	26
5.4	Aineistojen haun tulokset ja aineistojen valinta	29
5.5	Aineiston analyysi	31
5.6	Luotettavuus	34
6	Tulokset	37
6.1	Läheisten merkitys ja muutokset suhteissa sijoituksen aikana	37
6.1.1	Läheissuhteiden moninaisuus	37
6.1.2	Sijaishuolto yhteydenpidon vaikeuttajana	39
6.1.3	Tärkeä vanhemmuus	40
6.1.4	Sisarukset turvana	43
6.1.5	Ystävät ja seurustelukumppanit kokemuksena normaalista	44
6.2	Sijaishuollon antamat ihmissuhteet ja niiden merkitys	46
6.2.1	Ohjaajat luotettavina aikuissuhteina	46
6.2.2	Vertaiset yhteisönä ja metaforisena perheenä	48
6.2.3	Sijaishuoltopaikkojen muutokset ja itsenäistyminen	50
7	Johtopäätökset ja pohdinta	52
7.1	Johtopäätökset	52

7.2 Pohdinta.....	57
Lähteet.....	61

Kuvat

Kuva 1. Hyväksymiskriteerit	28
Kuva 2. Esimerkki pelkistetyistä ilmauksista.....	34

Liitteet

Liite 1.	Hakustrategia
Liite 2.	Kirjallisuuskatsauksen aineisto
Liite 3.	Aineiston analyysin luokittelut

1 Johdanto

Lastensuojelu koskettaa isoa osaa suomalaisista perheistä vuosittain. Vuonna 2023 yli 10 prosentista lapsia tehtiin lastensuojeluilmoitus. Viimeisen kymmenen vuoden aikana lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut. Asiakkuus lastensuojelun kanssa alkaa kuitenkin vasta sosiaalityöntekijän palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti. Yksi lastensuojelun toimintatavoista on lapsen huostaanotto, joita toteutetaan vuosittain Suomen mittakaavassa paljon. Vuonna 2023 Suomessa yhteensä 11 300 lasta oli otettuna huostaan. Tehtyjä huostaanottoja puretaan harvoin ja niinpä huostaanotetuista jopa kolmasosa lapsista oli ollut sijoitettuna yli puolet elämästään. Kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista noin kolmasosa on jossain kohti sijoitustaan lastensuojelulaitoksessa, teini-ikäisistä jopa yli puolet. (THL, 2024, ss. 8, 11, 20) Huostaanottoihin ja sijoituksiin liittyy herkästi yleistävää ja kategorisoivaa puhetta, joka tekee aiheesta tunnetun, mutta toisaalta myös leimaa lapsia ja nuoria. Huostaanotettujen nuorten pahoinvointi ja syrjäytyminen nousevat usein esiin keskusteluissa. (Heino ym., 2013, ss. 50–51)

Huostaanoton myötä lapsen ympäristö ja ihmissuhdeverkosto muovautuvat uudelleen, sillä lapsi eroaa kotiympäristöstään ja joutuu etsimään paikkaansa suhteessa läheisiinsä ja sijoituspaikkansa aikuisiin ja lapsiin (Heino ym., 2013, s. 51). Lapsen päätyessä huostaanotetuksi ja siirtyessä asumaan uuteen sijaishuoltoon, tulee hänen elämäänsä aina uusia ihmissuhteita, joihin hän ei ole itse voinut vaikuttaa. Sen lisäksi, että jo olemassa olevat ihmissuhteet muuttuvat tai mahdollisesti jopa katkeavat, lapsi joutuu kohtaamaan ison joukon uusia ihmisiä, vähintäänkin sijaishuoltoyksikön muut lapset ja työntekijät. Lapsille vertaissuhteet ovat erityisen tärkeitä ja kaverit koetaan tärkeäksi asiaksi sijaishuollossa viihtymiseksi. Kuitenkin lasten kaverisuhteet ovat asia, joihin ei juurikaan kiinnitetä huomiota lastensuojelua ohjaavissa periaatteissa. (Laakso, 2016, ss. 175–176) Sijoitetun lapsen ihmissuhteiden huomioinnista on yksittäisiä mainintoja pitkin suomalaisen lastensuojelun historiaa. Esimerkiksi jo 1900-luvun alkupuolen lastensuojelua koskevissa keskusteluissa pidettiin tärkeänä, että lapsi saisi asua samassa sijoituspaikassa aikuiseksi asti, ja 1940-luvulla oli pinnalla ajatus, kuinka sisaruksia ei tulisi sijoituksessa erottaa toisistaan. Silti vasta vuoden 1983 lastensuojelulaissa kirjattiin ensimmäisen kerran lapsen mahdollisuus läheisten suhteidensa tukemiseen. (Harrikari, 2019, ss. 188, 227, 293)

Tämä opinnäytetyö on kirjallisuuskatsaus, jossa tutkin, mitä suomalaisesta huostaanotosta on viimeisen vuosikymmenen aikana kirjoitettu sijoitetun lapsen ihmissuhteista niiden merkityksen ja muutosten näkökulmasta. Suhteet ovat asia, joita on tutkittu ja joista on kirjoitettu paljon, esimerkiksi muutoksesta suhteeseen vanhempien kanssa, sekä

lastensuojelulaitosten yhteisöllisyydestä. Työn tavoitteena on koota tätä tutkimustietoa yhteen, jolloin tietoa on mahdollisuus hyödyntää helpommin laitosmuotoisen sijaishuollon ihmissuhdeperustaisessa työskentelyssä.

Suomessa lastensuojelua on hieman tutkittu jo ennen ensimmäisen lastensuojelulain muodostumista vuonna 1936, mutta tutkimus on silloin ollut hajanaista ja keskittynyt tilastointiin. Virkamiesten työn lisäksi erilaisten järjestöjen tutkimukset tukivat lastensuojelutyön kehittymistä. Tutkimukset olivat tuolloin keskustelua sijaishuollon käytänteistä, lapsen aseman parantamisesta ja myös historiallista tutkimusta. Vuoden 1983 lastensuojelulain uudistuksen myötä Suomessa olisi ollut isompi tarve lastensuojelua koskevalle tutkimukselle, mutta riittämättömästi resursseja niiden toteuttamiseen. Tämän jälkeen lastensuojelua koskeva tutkimus on lisääntynyt ja tutkimuksissa on huomioitu usein myös asiakasperheiden kokemukset. Vaikka lastensuojelututkimus on ollut toisinaan vähäistä, sitä on alusta asti ohjannut ajatus lastensuojelun ennaltaehkäisevästä roolista. Tutkimustiedon merkitys lastensuojelun kehittymiselle on suuri, ja tutkimusten aiheuttamat keskustelu ja kritiikki ovat muuttaneet lastensuojelun käytänteitä, esimerkiksi 1960-luvulla koulukotien toimintaa. Nykyisin iso vastuu tutkimuksen toteuttamisesta on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella, sekä lastensuojelujärjestöillä. Hyvän lastensuojelun ja sen kehityksen voidaan katsoa perustuvan laadukkaaseen tutkimukseen. (Malinen, Hytönen & Oksanen, 2017, ss. 84–85, 87, 89, 93–95)

Opinnäytetyön teoriapohjassa käsitellään lastensuojeluun liittyvinä aiheina suomalaisen lastensuojelun historiaa, huostaanottoa interventiona sekä lastensuojelulaitoksia. Opinnäytetyön keskittyessä laitostenmuotoiseen sijaishuoltoon, sekä huostaanotettuihin lapsiin, esimerkiksi perhemuotoista sijoitusta ja erilaisia avohuollon tukitoimia ei käsitellä. Teoriapohja sisältää myös tietoa kiintymyssuhdeteoriasta, sillä se on tärkeäksi nähty ja laajasti tunnistettu lastensuojelun piirissä. Kolmas teoriaosuus käsittelee lapsen vertaissuhteita, yhteisön merkitystä ja sijoitettujen lasten suhteita sijaishuoltopaikan työntekijöihin. Nämä käsiteltävät aiheet valikoituivat mukaan, sillä näen ne itse merkitykselliseksi pohjaksi kirjallisuuskatsauksen aineiston löytämiseksi ja analysoimiseksi.

Tutkimuksen toteutuksessa kerrotaan integroivasta kirjallisuuskatsauksesta tutkimusmenetelmänä, sisällönanalyysistä, tämän kirjallisuuskatsauksen aineiston hausta vaiheineen ja arvioidaan opinnäytetyön luotettavuutta. Tuloksissa on kerrottu jaoteltuna aihepiireihin, millaisia teemoja aineistoista nousi esille. Johtopäätökset ja pohdinta vetävät yhteen löydettyjä tuloksia ja omaa pohdintaani aiheeseen liittyen.

2 Lastensuojelu

Lastensuojelulaissa (417/2007, § 6) lapseksi määritellään alle 18-vuotias ja nuoreksi 18–24-vuotias. Samoja termejä käytetään tässä opinnäytetyössä pääasiassa alle 18-vuotiaista lastensuojelun asiakkaista. Opinnäytetyössä ikää on kuitenkin saatettu täsmentää esimerkiksi termillä teini-ikäinen, viitattaessa yläasteikäisiin ja tätä vanhempiin lapsiin.

Lastensuojelulla tarkoitetaan julkisia palveluita, joiden tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen, sekä erityiseen suojeluun. Näiden palveluiden järjestäminen on Suomessa hyvinvointialueiden vastuulla. Lastensuojelun lainsäädännöstä ja ohjauksesta huolehtii sosiaali- ja terveysministeriö. Lastensuojelua toteutetaan myös ehkäisevästi, tarjoamalla perheille tukea ja apua ennen ongelmien syntymistä tai niiden pahenemista. (Sosiaali- ja terveysministeriö, n.d.) Lastensuojelun toteuttamisesta on säädetty lastensuojelulaissa (Lastensuojelulaki 417/2007).

Sijaishuolto on lastensuojelun palvelujärjestelmän osa, jossa julkisen vallan tekemää interventiota, huostaanottoa toteutetaan. Sijaishuoltopaikat yhtä aikaa sekä tarjoavat lapselle kodin että toteuttavat julkista tehtävää. Sijaishuollon toimintaa määrittävät esimerkiksi lainsäädännöt ja palvelun tuottamisesta sovitut kriteerit. Sijaishuollon tehtävänä on tarjota lapselle koti ja huolenpitoa, mutta myös huolehtia lapsen kuntouttamisen tarpeista, sekä julkisina elementteinä huolehtia hoidon arvioinnista, suunnittelusta ja yhteistyöstä eri tahojen, kuten vanhempien ja viranomaisten kanssa. (Enroos, 2016, ss. 225, 229–230)

2.1 Lastensuojelun historiasta

Lapsiin ja perheisiin liittyviin lakeihin on ollut viittauksia jo pitkälti ajalta ennen nykyistä ajanlaskumme alkua. Modernit lastensuojelukysymykset ovat kuitenkin muovautuneet hitaasti ja vaiheittain vasta 1800-luvun puolivälin jälkeen. Suomessa oli ennen tätä aikaa vain muutamia yksiköitä, joissa huolehdittiin orvoista lapsista. (Harrikari, 2019, s. 145) Ei-institutionaalisenä toimintana lastensuojelulla kuitenkin on Suomessa pitkä historia. Esiteollisessa Suomessa köyhät lapset eivät olleet erityistä huolenpitoa tarvitsevia, vaan heistä pidettiin huolta kuten kaikista vähävaraisista. Vastuu huolehtimisesta oli parempiosaisilla ja kodittomia lapsia myös huutokaupattiin työvoimaksi. Esiteollisena aikana lapsuuden erityisyyttä ei vielä otettu huomioon, eivätkä yritykset lasten kotien

perustamiseksi saaneet kannatusta. Suomen ensimmäisessä tilastollisessa vuosikirjassa vuodelta 1877 alaikäisyyden rajaksi oli määritelty 15 vuotta ja tätä nuoremmille ilman huoltajaa tuli elatuksen lisäksi tarjota kristillinen kasvatusta ja koulunkäynti, jos kunnalla oli siihen mahdollisuutta. 1800-luvun lopulla Suomessa puhuttiin suojelukasvatuksesta, jonka kohteena olivat sekä pahatapaiset että kaltoinkohdellut lapset ja heitä varten perustettiin erillisiä kasvatustaitoksia. (Ylikännö, 2018, ss. 15–17, 22) Noin 1860-luvulta alkaen lastensuojelu Suomessa alkoi siirtyä valtiojohtoiseksi katovuosien myötä. Kuntien ei nähty kykenevän vastaamaan lisääntyneiden turvattomien lasten huollosta. Vuosisadan lopulla turvattomista lapsista huolehti tätä varten perustettu kasvatusyhdistys, jonka toiminta myös laajeni nopeasti. Yhdistyksen toiminnan loputtua lapsista huolehtiminen siirtyi vaivashoidon yhteyteen. (Harrikari, 2019, ss. 147–148, 151, 154) Malinen, Hytönen ja Oksanen (2017, ss. 84–85) kuvaavat katsauksessaan lastensuojelun historiasta, kuinka ennen valtion vastuuta huolenpito lapsista oli ensin seurakuntien, sitten vaivainhoitoasetuksen nojalla kuntien vastuulla. Kuntien vastuun aikaan heitteillä olevat lapset sijoitettiin joko eläiteiksi perheisiin tai kasvatustaitoksiin. 1900-luvun alussa lastensuojelu oli Suomessa osa köyhäinhoitoa.

Teollistuvassa Suomessa lasten hyvinvointiin kiinnitettiin vähitellen enemmän huomiota. Lapset kelpasivat tehtaisiin työvoimaksi siinä missä aikuisetkin ja lapset myös laitettiin töihin, kun he siihen kykenivät. Vain varakkaammat perheet pystyivät kouluttamaan lapsiaan. Tehdastyö oli raskasta ja päivät pitkiä. Ajatukset lapsuuden erityisyydestä kuitenkin alkoivat kehittyä ja osittain tulivat oman yhteiskuntamme ulkopuolelta, kun lapsityöhön tehtaissa alettiin kiinnittää huomiota ja lapsityövoimaa pyrittiin vähentämään. 1800-luvun lopulla Suomen laissa rajoitettiin alaikäisten työskentelyä. Koululaitoksen kehittymisellä oli oma osansa lastensuojelun kysymysten äärellä. 1800-luvulla moni lapsi lopetti peruskoulun muutaman vuoden jälkeen, vaikka lasten nähtiin tarvitsevan vähintään luku-, kirjoitus- ja laskutaitoa kasvaakseen kunnollisiksi kansalaisiksi. Koulutuksen kehityksen myötä sivistystä ja lasten kouluttautumista alettiin arvostaa. Koulu nähtiin keinona tarjota lapsille parempi elämä. Tehdastöidenkin vähennyttyä ei kaikilla kuitenkaan ollut mahdollisuutta käydä koulua ja perheet köyhtyivät, kun lasten työtuloja ei enää ollut. 1800-luvun lopulla osa lapsista syrjäytyi joutuessaan sekä työelämän että koululaitoksen ulkopuolelle. (Ylikännö, 2018, ss. 16–20)

Nykyisen suomalaisen lastensuojelulain voidaan katsoa pohjautuvan 1880-luvulla kehitettyyn reformiliikkeen suojelukasvatusoppiin, joka levisi Euroopassa ja lopulta Norjan kautta muihinkin Pohjoismaihin. 1900-luvun alussa perustettu suojelukasvatuskomitea alkoi työstää Suomessa ensimmäisiä lakisäännöksiä lastensuojelun järjestämiseksi.

Lakiesitykset olivat laajasti yhteiskunnallisessa keskustelussa, mutta ne eivät edenneet mihinkään vuosikymmeniin. Varsinainen valtiokeskeinen lastensuojelu syntyi lopulta vuonna 1917 kansalaissodan sotaorpojen myötä. Samoihin aikoihin perustettiin uusia lastensuojelujärjestöjä, kuten Mannerheimin lastensuojeluliitto vuonna 1920, ja lastensuojelukysymyksiä pohdittiin vihdoinkin tarkemmin. (Harrikari, 2019, ss. 164–165, 168, 185–186, 191) Lastensuojelujärjestöjen tekemä tutkimustyö ja julkaisut tukivat osaltaan paljon lastensuojelutyön kehittymistä. Vaikka tutkimusta lastensuojelua koskien olikin Suomessa tehty jo hieman 1900-luvun alusta alkaen, kertoo tilastotiedon puutteellisuus kuitenkin lastensuojelun vakiintumattomuudesta. Varsinainen lastensuojelututkimus alkoi kehittyä kunnolla vasta 1930-luvulla. (Malinen, Hytönen & Oksanen, 2017, ss. 85–86) Vapaaehtoistoiminnalla on myös ollut iso merkitys nykyaikaisen lastensuojelun kehittymiseksi. Ennen lastensuojelun institutionalisoitumista ihmisistä huolehtiminen oli pääosin vapaaehtoistoiminnan piirissä. Lastensuojelun kannalta jo 1800-luvun lopulta perustettiin esimerkiksi Helsingin Diakonissalaitos, Lastenhoitoyhdistys sekä Pelastusarmeija, jotka ovat yhä keskeisiä kolmannen sektorin toimijoita lastensuojelun toimialalla. (Yläkännö, 2018, s. 21)

Vaikka sisällissodan jälkeisessä Suomessa oli jo tahtotila lastensuojelun institutionaalistumiselle, oli perhe ja lähisuku ensisijaisessa vastuussa lapsista. Lastenkodit olivat vielä harvinaisia, etenkin maaseudulla, joten huoltoa vailla oleville lapsille järjestettiin yleensä kotihoito. (Yläkännö, 2018, ss. 23–24) Ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan Suomessa lopulta vasta vuonna 1936, pian jäljessään nuorisorikoslainsäädäntö. 1940-luku uusine sotaorpoineen kuitenkin muokkasi lakeja jo ensimmäisen kerran ja lastensuojelu alettiin nähdä laajemmin kuin pelkkinä huostaanottoina. (Harrikari, 2019, ss. 205, 219, 224) Suomessa sijoitettujen lasten adoptointi on aina ollut harvinaista, mutta toisen maailmansodan jälkeen enemmän lapsia adoptoitiin, kuin sijoitettiin sijaisperheisiin. Sotavuosien aikana arviolta 70000 lasta siirrettiin Ruotsiin ja Tanskaan niin kutsuttuina sotalapsina. (Eriksson & Pösö, 2021, s. 103) Malinen, Hytönen ja Oksanen (2017, ss. 86–87) kuvaavat tuon aikaisen sijaishuollon painottaneen isoilta osin koulukoteja, joissa valtaosa sijoitetuista oli huonosti käyttäytyviä poikia. Koulukoteihin kohdistui kuitenkin myös paljon kriittistä tutkimusta, liittyen esimerkiksi kasvatuksen laatuun, sekä koulukotien lähes vankilamaisuuteen. Kritiikki muutti koulukotien käytäntöjä paljon 1960-luvulla. Myös lastensuojelulakia itsessään muokattiin vuosikymmenten aikana, mutta seuraavan kerran lastensuojelulaki uudistui kunnolla vasta vuonna 1983, isoilta osin YK:n lasten oikeuksien julistuksen luomasta paineesta (Harrikari, 2019, ss. 284–285). Tämä vuoden 1983 lastensuojelulaki vaikutti paljon myös muuhun sosiaalihuoltoon Suomessa (Malinen, Hytönen & Oksanen, 2017, s. 89).

Vaikka lastensuojelu oli kehittynyt jatkuvasti sukupolvittain uusien ongelmien edessä, oli vuoden 1936 alkuperäinen lainsäädäntö lopulta auttamatta vanhentunutta 70-luvulla. Vanhasta laista puuttui esimerkiksi kokonaan näkemys lapsen edusta, joka oli esitetty jo vuonna 1959 YK:n lasten oikeuksien julistuksessa. Uudessa lakiehdotuksessa korostettiin esimerkiksi suunnitelmallisuutta ja pitkäkestoisuutta, sekä ongelmien ennakointia ja ehkäisemistä. Lakiin tuotiin mukaan lapsilähtöisyyttä, huostaanoton kriteerejä tarkennettiin, sekä hoito- ja kasvatussuunnitelmien tärkeyttä korostettiin. Uuden lastensuojelulain tultua voimaan vuonna 1983 lastensuojelu määriteltiin samalla kuntien vastuulle. Ennen vuoden 2007 lain kokonaisuudistusta lastensuojelulakia muokattiin tarvittaessa ja siihen esimerkiksi lisättiin tärkeänä osana lastensuojelulaitoksia koskevat rajoituspäätökset. Vuoden 2007 jälkeenkin lastensuojelulakia on ehditty muokkaamaan useita kertoja, ja niin on tehtävä edelleen jatkuvasti, jotta vastaisimme yhteiskunnallisiin muutoksiin. (Harrikari, 2019, ss. 286–289, 293, 308, 323–324, 339, 377) Lastensuojelulakiin on tätä opinnäytetyötä kirjoittaessa valmisteilla jälleen kokonaisuudistus, jonka visiona on, että lapsi ja hänen läheisensä voisivat luottaa lastensuojeluun ja sen vaikuttavuuteen (Sosiaali- ja terveysministeriö, n.d.).

2.2 Huostaanotto

Huostaanotto koskettaa Suomessa isoa määrää lapsia joka vuosi. Vuonna 2023 yhteensä 11 300 lasta oli huostaanotettuna, mikä tarkoittaa 1,0 prosenttia kaikista suomalaista lapsista. Määrä on pysynyt samalla tasolla lähivuodet. Huostaanotettujen määrästä uusia huostaanottoja oli 1 785, joista suurin osa kohdistui 13–17-vuotiaisiin. Huostaanottojen määrät ovat pysyneet lähes samana viimeisimmät vuodet. Tehtyjä huostaanottoja puretaan harvoin, joten suurin osa päättyy vasta nuoren tultua täysi-ikäiseksi. Vuonna 2023 kolmasosa huostaanotetuista lapsista on ollut sijoitettuna ainakin puolet elämästään, mutta huostaanottojen pituudet vaihtelevat paljon. Sijoitusmuoto liittyy usein lapsen ikään. Alle 6-vuotiaista lähes kaikki asuvat perhesijoituksessa, mutta esimerkiksi 16–17-vuotiaista yli puolet on sijoitettuna laitoksiin. (THL, 2024, ss. 3–4, 8, 11) Huostaanotto on Suomessa vakiintuneimpia tapoja järjestää huolenpito lapselle, josta tämän omat vanhemmat eivät syystä tai toisesta pysty huolehtimaan yhteiskunnan hyväksymällä tavalla. Kyseessä on interventio, joka pohjautuu lainsäädäntöön. Yleisimmillään sillä rajoitetaan vanhemman oikeuksia ja pyritään vahvistamaan lapsen oikeuksia. Vaikka huostaanotto tunnustetaankin yleisesti ja kansainvälisesti, on sillä aina myös omia kansallisia ja aikakauteen liittyviä piirteitään. (Pösö, 2016, ss. 8, 119)

Lapsi on otettava hyvinvointialueen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos lapsen huolenpito kotiloissa on puutteellista, kasvuolosuhteet vaarantavat hänen terveyttään tai kehitystään tai lapsi itse vaarantaa vakavasti omaa terveyttään tai kehitystään esimerkiksi käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidetyn rikoksen tai muulla rinnastettavalla käyttäytymisellä. Huostaanotto voidaan kuitenkin järjestää vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Jos huostaanoton edellytykset täyttyvät, on lapsella oikeus tulla otetuksi huostaan. (Lastensuojelulaki 417/2007, § 40, § 41; ks. myös Pösö, 2016, ss. 14–15) Huostaanottoa Suomessa kuvaa usein tietynlainen epätoivottavuus, sillä siihen ryhdytään vasta viimeisenä mahdollisuutena, kun kaikki muut keinot on käytetty (Pösö, 2016, s. 16).

Huostaanoton valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä työparinsa kanssa. Lapsen ja tämän huoltajien mielipide täytyy kuulla, ellei kuulematta jättämiselle ole painavaa syytä. Jos yli 12-vuotias lapsi huoltajineen ei vastusta huostaanottoa, voi päätöksen siitä tehdä hyvinvointialueen vastaava sosiaalityöntekijä. Muussa tapauksessa huostaanottopäätös siirtyy hallinto-oikeuden käsittelyyn. Hyvinvointialue päättää huostaanotetun lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta, sekä näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Suomessa huostaanotto on aina toistaiseksi voimassa oleva päätös, joka täytyy päättää, jos arvioidaan, etteivät perusteet huostaanotolle enää täyty. Huostaanoton tarpeellisuutta tuleekin arvioida säännöllisesti, vähintään kerran vuodessa, arvioiden samalla hoito- ja kasvatussuunnitelman toteutumista. Viimeistään huostaanotto päättyy lapsen täyttäessä 18 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007, § 42, § 43, § 45, § 47) Koska lastensuojelulaissa määritellään huostaanoton olevan aina toistaiseksi voimassa oleva päätös, ei laissa ole annettu adoptiota vaihtoehdoksi huostaanotetun lapsen sijoittamiseksi. Sijoitettujen lasten adoptiot ovat Suomessa hyvin harvinaisia. (Eriksson & Pösö, 2021, s. 106)

Jo ensimmäisessä Suomen lastensuojelulaissa vuonna 1936 määriteltiin, että lapsi voidaan ottaa huostaan esimerkiksi, jos hänen vanhempansa ovat kuolleet tai muuten kyvyttömiä huolehtimaan lapsestaan, lapsen omien haasteiden vuoksi, vanhempien haasteiden vuoksi, lapsesta ei huolehdi asianmukaisesti tai häntä kohdellaan kaltoin. Tämä ensimmäinen laki painottuikin vahvasti juuri huostaanottoon liittyviin kysymyksiin. Säädökset muiden tukitoimien tarjoamiseksi ennen huostaanottoa, sekä vanhempien suostumus huostaanottoon nostettiin esiin jo ensimmäisessä lastensuojelulaissa. Nämä periaatteet ovat säilyneet nykyiseen lakiin saakka. (Harrikari, 2019, ss. 205–207) Siinä

missä ensimmäinen lastensuojelulaki keskittyi huostaanottoon, vuonna 1983 uudistettu lastensuojelulaki priorisoi kotiin tarjottavia tukitoimia ja palveluita. Huostaanotto määriteltiin tällöin viimesijaiseksi vaihtoehdoksi, joka toteutetaan, kun muut tukitoimet eivät riitä. (Eriksson & Pösö, 2021, s. 104)

Huostaanotto vaikuttaa aina useamman ihmisen, vähintään lapsen ja tämän vanhempien, oikeudelliseen asemaan. Muista sosiaalioikeuden interventioista huostaanotto eroaa erityisesti sen voidessa perustua joko vapaaehtoisuuteen tai paktoon. Monesti pyritään vapaaehtoisuuteen, mutta jos huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa huostaanottoa, puhutaan silloin tahdonvastaisesti huostaanotosta. Käytännössä suurin osa perustuu vapaaehtoisuuteen ja näistä päätöksistä myös harvoin valitetaan. Huostaanottoa suunniteltaessa täytyy asianomaisia kuulla niin, että he ymmärtävät prosessin merkityksen, esimerkiksi mitä huostaanotto tarkoittaa vanhempien oikeuksille tai ettei vapaaehtoisuuteenkaan perustavaa huostaanottoa voi purkaa vain heidän päätöksestään myöhemmin. Kuuleminen voidaan jättää tekemättä vain poikkeustapauksissa. Suomalainen vapaaehtoisuuteen perustava huostaanotto on varsin poikkeava maailmalla ja jopa Euroopasta sille on vaikea löytää vastinetta. (Huhtanen, 2016, s. 35, 36, 47–48, 49; Pösö ym., 2018, ss. 254–255)

2.3 Sijaishuolto ja lastensuojelulaitokset

Lastensuojelulaki (417/2007, § 49, § 50, § 83) määrittää, että sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin, sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta. Laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa.

Lastensuojelulaitoksilla on Suomessa jo melko pitkä, mutta vaihteleva historia. 1800-luvulla huono-osaisille lapsille järjestettävää laitoshuoltoa oli vielä vähän, painottuen lähinnä orvoksi jääneille lapsille. Perheissä tapahtuvaa hoitoa on ollut laitoshoidon sivussa koko suomalaisen lastensuojelun historian ajan. 1900-luvun alkupuolella Suomessa

lastensuojelu oli osa köyhäinhoitoa ja heitteille jääneille lapsille oli olemassa erillisiä kasvatuslaitoksia. Lisäksi oli joitain turvakodeiksi kutsuttuja yksikköjä, jotka olivat tarkoitettu pahatapaisille nuorille pojille, usein rikoksia tehneille. Sotien jälkeen, sotaorpojen myötä, Suomeen perustettiin isommissa määrin erilaisia lastenkoteja ja vastaanottokoteja. Lastensuojelulaitoksien nimityksiä ja jaottelua on muokattu useita kertoja viimeisen vuosisadan aikana. Nykyiset lastensuojeluyksikköjen nimitykset ja jaot ovat pitkälti peräisin vuoden 1983 lastensuojelulaista. (Harrikari, 2019, ss. 145, 180, 186, 225, 240, 290)

Lastensuojelulaitoksia ovat esimerkiksi lastenkodit, koulukoulut, vastaanottokodit ja nuorisokodit. Näitä laitoksia ylläpitävät Suomessa lähinnä valtio, hyvinvointialueet, sekä yksityiset yrittäjät. Aluehallintavirasto myöntää luvat yksityisten lastensuojelulaitosten perustamiseen. Vaikka pitkäaikaisissa sijoituksissa perhehoito onkin aina ensisijainen ratkaisu, voidaan laitoshuoltoa järjestää sen ollessa lapsen edun mukaista. Lapsen haastava oireilu voi esimerkiksi edellyttää ammatillista osaamista. (THL, 2023a) Oman kotinsa ulkopuolelle oli vuoden 2023 aikana sijoitettuna 17 299 alle 18-vuotiasta. Kaikista sijoitetuista lapsista jopa puolet oli viimeisimmän vuoden aikana asuneet laitoshuollossa, mutta huostaanotetuista tämä määrä oli 36 prosenttia. Usein pitkäaikaisesti sijoitetut lapset pyritäänkin sijoittamaan mieluummin perhehoitoon. Kuitenkin mitä vanhemmasta lapsesta on kyse, sitä todennäköisemmin hänet sijoitetaan laitokseen. 15–17-vuotiasta huostaanotetuista jopa yli puolet asuivat lastensuojelulaitoksiin sijoitettuina. (THL, 2024, ss. 8,10, 13)

Lastensuojelulaki määrittää, että laitoksissa on oltava toimintaan riittävät ja asianmukaiset tilat ja välineet. Yleisten tilojen lisäksi asukkailla on oltava mahdollisuus yksityisyyteen. Asuinyksikössä saa asua kerrallaan enintään seitsemän lasta, mutta yksiköitä voi olla saman laitoksen sisällä useampia. Yksiköissä on myös oltava vähintään seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää, joilla on myös riittävä ammattitaito. Henkilöstörakenteeseen vaikuttavat aina asiakkaiden erityistarpeet ja yksikön toiminnan luonne. Sijoittavan hyvinvointialueen on valvottava, että lapsen sijoitus laitoshuoltoon toteutuu lain mukaisesti ja lapsi saa tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Myös aluehallintavirasto valvoo toimialueellaan sijaitsevia yksiköitä ja toteuttaa valvontaa yhteistyössä sijoittavan hyvinvointialueen kanssa esimerkiksi tarkastuskäyntien avulla. Jos yksikön toiminnassa havaitaan puutteita tai epäkohtia, jotka voivat vaikuttaa lasten hoitoon tai huolenpitoon, tulee aluehallintaviraston näihin puuttua. Myös sijoitetuille lapsille on

tarkastuskäyntien ohessa varattava tilaisuus keskustella aluehallintaviraston edustajan kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007, § 57–60, 79–80)

THL:n (2018, ss. 3–4) tekemän selvityksen mukaan Suomessa ei ole olemassa yhtä kansallista rekisteriä lastensuojeluyksiköistä, vaan tiedot ovat hajallaan esimerkiksi Valviran, THL:n ja kuntien rekistereissä. Selvityksen perusteella vuonna 2018 Suomessa oli yhteensä 671 luvanvaraista lastensuojelun toimintayksikköä, joista noin 80 % oli yksityisten toimijoiden ylläpitämiä. Tähän toimintayksikköjen määrään sisältyvät myös ammatilliset perhekodit, joita oli koko määrästä noin neljännes.

3 Lapsen suhde vanhempiinsa

Huostaanotto on interventio, jolla rajoitetaan vanhemman oikeuksia ja vahvistetaan lapsen oikeuksia tilanteessa, jossa vanhemmat eivät pysty huolehtimaan lapsestaan yhteiskunnan hyväksymällä tavalla (Pösö, 2016, s. 8). Huostaanotto vaikuttaa vähintään lapsen ja tämän vanhempien oikeudelliseen asemaan (Huhtanen, 2016, s. 35). Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle on lähes aina kriisi lapselle ja vanhemmalle. Sijaishuoltoon tuleva lapsi kantaa mukanaan aiempia kasvuolosuhteitaan ja elämänsisältönsä, joten niiden tunteminen on edellytys lapsen tilanteen ymmärtämiseksi. Läheiset ihmiset vaikuttavat lapseen merkittävästi sijaishuollon aikana ja sen jälkeen. Sijaishuolto on lopulta lapsen elämässä mukana vain hetken, kun taas läheiset ihmissuhteet osana hänen elämänsä aina. (Koivisto, 2023, ss. 26, 30)

3.1 Vanhemmuus ja lastensuojelu

Lapsen elämä on jatkuvaa kehitystä, jonka aikana hän kasvaa, muuttuu ja oppii. Tätä sisäsyntyistä oppimista tapahtuu vain yhteydessä toisiin ihmisiin. Luotettavat, turvalliset suhteet vahvistavat lapsia älyllisesti ja sosiaalisesti. (Mäkelä & Sajaniemi, 2013, s. 37) Jo syntyessään lapsella on tarve ja kyky liittyä toiseen ihmiseen. Tämä on lajiominaisuus, joka mahdollistaa esimerkiksi pitkästä, avuttomasta lapsuusajasta selviämisen.

Varhaislapsuudessa erityisesti lapsen äiti reagoi voimakkaasti tähän tarpeeseen. Toisiin ihmisiin liittyminen on elämän alusta saakka hallitseva tarve ja tavoite, joka muuttuu kokemusten ja iän myötä, mutta ei ikinä katoa. (Kopakkala, 2018, Yksilö on ryhmä -luku, Laumasta tiimiin -alaluku)

Suomalainen huostaanotto on maailmalla poikkeava, sillä se voi olla luonteeltaan myös vapaaehtoinen ja usein vapaaehtoisuuteen myös pyritään. 1980-luvulta asti valtaosa huostaanottopäätöksistä on ollut vapaaehtoisia, eli lapsi tai hänen huoltajansa eivät ole vastustaneet huostaanottoa. Erityisesti tilanteissa, jos lapsella on paljon haasteita, vanhemmat ja lapsi itsekin voivat kokea jopa helpotusta huostaanottopäätöksestä. Näissä tapauksissa perheen suhtautuminen on usein positiivisempi ja luotto lastensuojelua kohtaan korkeampi. Tapauksissa, jossa huostaanotto toteutetaan hallinto-oikeuden päätöksestä asianomaisten vastustuksesta huolimatta, on yleisempää, että lapsi tai hänen huoltajansa eivät näe tarvetta sijoitukselle ja tällöin he voivat ilmaista herkemmin vihaa ja pettymystä päätöksen vuoksi. (Pösö ym., 2018, ss. 254–255, 260, 262, 264)

Vanhempien asennoitumisella sijoitukseen voidaan nähdä olevan erityisen suuri merkitys sille, miten lapsi asettuu sijaishuoltopaikkaansa. Vaikeimpia tilanteita on, jos vanhemmalla ei ole halua tai resursseja parantaa omaa tilannettaan, mutta toisaalta hän myös arvostelee sijaishuollon toimintaa tai ei koe sitä tarpeellisenä. Ihannetilanteessa vanhemmat sallivat lapsensa kiintyä sijaishuoltoon ja tukevat sijoitusta, sillä tämä helpottaa lapsen sopeutumista. Lapsi on lähes poikkeuksetta lojaali omaa vanhempaansa kohtaan. (Sinkkonen, 2015, ss. 154–155, 244) Hyvä ja tiivis yhteistyö lapsen vanhempien ja muiden läheisten kanssa sijaishuollon aikana onkin erityisen tärkeää. Jos yhteistyö toimii, voidaan puhua jopa kasvatuskumppanuudesta. Muutos ihmisessä mahdollistuu suhteessa toiseen ihmiseen ja niinpä kuntoutustyö vaatii aina vuorovaikutusta työskentelyn kohteena olevan henkilön kanssa. Muutos vaatii kuitenkin aikaa ja välttämättä yhteisymmärrystä sen tarpeellisuudesta ei edes löydy. Luottamus, tasavertaisuus ja aito kohtaaminen vanhemman kanssa edesauttavat yhteistyötä. Kuitenkin lastensuojelulaitoksen työntekijän ja vanhemman suhde on lähtökohdiltaan eriarvoinen työntekijän ollessa tilanteessa ammattiroolissa. (Koivisto, 2023, s. 26)

Sijaishuollon asiakkaat ovat erilaisia, omanlaisiaan yksilöitä ja he tulevat erilaisista lähtökohdista. Vaikka vanhempien motivointi voikin viedä aikaa, helpottaa yhteistyö yleensä lapsen sopeutumista sijaishuoltoon. Jos lapsi näkee vanhempansa puhuvan avoimesti työntekijöille, antaa se myös lapselle itselleen henkisen luvan avautua. Sijoitetulle lapselle on merkityksellistä nähdä vanhemman olevan kiinnostunut hänen asioistaan ja myös nähdä, että hänen vanhempaansa yritetään auttaa. Mahdollisia haasteita vanhempien kanssa työskentelyyn luovat esimerkiksi perheiden elämäntilanteet, ennakkoluulot, puutteelliset tiedot lastensuojelusta, epärealistiset odotukset, väsymys ja turhautuminen tilanteeseen. Vanhemmilla voi olla keskenään eriäviä näkemyksiä tai

vanhemman oma psyykkinen vointi voi haastaa yhteistyötä työntekijöiden kanssa. (Koivisto, 2023, ss. 27–28, 31)

Laakson (2012, ss. 25–26, 31, 34, 37–38) mukaan lastensuojeluyksiköiden työntekijät joutuvat työssään määrittelemään, mitkä asiat ovat sijoitetun lapsen hyvinvoinnin kannalta tavoiteltavia tai sitä vaarantavia asioita. Usein tilanteeseen liittyy myös määrittelyä hyvästä tai edes riittävästä vanhemmuudesta. Tarkoitus ei kuitenkaan ole syrjäyttää vanhempia lapsensa elämästä ja suhdetta vanhempiin tulisikin aktiivisesti tukea sijoituksen aikana. Toisaalta on tiedostettava, että suhde vanhempaan voi olla toisinaan lapselle myös haitallinen. Vanhempien kanssa tehtävä työ on usein käytännöllistä kasvatuskumppanuutta, mutta joskus myös vanhemmuuden kontrollointia tai sen houkuttelua, jos vanhempi on etäännytynyt lapsestaan. Työntekijällä on kuitenkin viranomaisvelvollisuus huolehtia sijoitetun lapsen hyvinvoinnista ja siksi päätösvalta menee toisinaan vanhemman edelle.

3.2 Kiintymyssuhdeteoria

Forslundin ym. (2021, ss. 6, 26, 37) mukaan huoltajien kyky suojella lastaan ja huolehtia hänestä on tärkeää lapsen kehitykselle. Huolenpito sisältää useita eri puolia ja huoltajien kyky voi vaihdella myös ajan myötä, esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmien ollessa toisinaan paremmalla mallilla. Kaikissa lastensuojelutarpeen arvioinneissa tulisi huomioida kiintymyssuhdenäkökulmat, koska lapsen hyvinvointi voi vaarantua myös huostaanoton ja kodistaan poistamisen vuoksi. Suomalaisen lastensuojelumallin mukaisesti on usein hyödyllistä tarjota aluksi tukea kotiin ja tukea näin jatkuvuutta lapsen elämässä. Joskus huostaanotto on kuitenkin pakko tehdä, mutta tällöinkin on tärkeää tukea lapsen tärkeiden ihmissuhteiden pysyvyyttä.

Huostaanotto ja sijoittaminen ovat mutkikas prosessi, jonka keskiössä tulisi olla aina lapsen etu. Vanhempien myötävaikutuksella on iso merkitys lapsen sopeutumisessa uuteen ympäristöönsä, samoin kuin sijaishuoltopaikan aikuisten valmiudella ja asennoitumisella ottaa vastaan ja hoitaa mahdollisesti haastavaa lasta. Ennen sijoitusta olisi tärkeä arvioida myös lapsen psyykkistä tilaa ja hänen kiintymyssuhteidensa laatua, sillä lapsi tuo sijoituspaikkaansa oppimansa mallit. Taustojen ja teorioiden ymmärrys voi helpottaa uusien, turvallisten ihmissuhteiden syntymistä. Lastensuojelun piirissä kiintymyssuhdehäiriöt ovat vain osa ongelmaa ja näiden hoitaminen on mahdollista vasta kun sille on luotu muuten riittävät edellytykset. Perhe voi usein ensin tarvita apua arjen

haasteissa, ennen kuin voidaan miettiä perheen välisiä suhteita. Lastensuojelussa on kuitenkin kaikkien edun mukaista selvittää, voiko lapsen ja tämän vanhempien kiintymyssuhteita parantaa. Nykyisin on olemassa erilaisia hoitomenetelmiä, joiden pyrkimyksenä on parantaa vanhemman kykyä ymmärtää lapsen mieltä sekä omia reaktioitaan lapseen. (Sinkkonen, 2015, ss. 37, 148–149) Lastensuojelun näkökulmasta kiintymyssuhdeteorian merkitystä on tutkittu myös tilanteissa, jossa päätös lapsen sijoituspaikasta menee oikeuteen. Lastensuojelussa on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu, mutta toisinaan sen arvioiminen voi olla haastavaa ja huomioitavia näkökulmia on paljon. Siinä missä vanhempien kyky huolehtia lapsestaan vaikuttavat lapsen kehitykseen ja tulevaisuuteen, tekee niin myös sijoittaminen oman kodin ulkopuolelle. (Forslund ym., 2021, ss. 4–6)

Kiintymyssuhdeteorია on yksi 1900-luvun tärkeimmistä psyykkisen kehityksen ideoista, joka keskittyy lapsen varhaisen vuorovaikutuksen tarkasteluun. Kiintymyssuhdeteorian loi John Bowlby alun perin vuonna 1969 ja kehitti sitä myöhemmin lisää. Bowlbyn työparina toiminut Mary Ainsworth jatkoi myös teorian kehittämistä edelleen omien tutkimustensa perusteella. Kiintymyssuhdeteorian voidaan katsoa tuoneen paljon lisäymmärrystä vaikeissa olosuhteissa kasvaneiden lasten psyykkisten ongelmien ymmärtämiseksi. (Golding, 2014, s. 38; Sinkkonen, 2015, s. 23) Kiintymyssuhdeteorian ymmärryksellä on iso merkitys juuri sijaishuollossa kasvavien lasten hoitamisessa, sillä he ovat aina kokeneet eron perheestään. Moni on myös kokenut riittämätöntä vanhemmuutta varhaislapsuudessaan tai joutunut sijoitetuksi useamman kerran. Nämä kokemukset vaikuttavat esimerkiksi kykyyn kiintyä uuteen huoltajaan. Teorian tunteminen voi auttaa ymmärtämään laiminlyötyjen lasten vaikeuksia muodostaa terveitä ihmissuhteita, sekä näiden lasten käytöstä laajemmin. (Golding, 2014, s. 38) Suomessa Bowlbyn tutkimukset ovat liittyneet lastensuojelun keskusteluun jo 1950-luvun lopulla, jolloin huomioitiin hänen ajatuksiaan lapsen ja äidin välisestä varhaisesta vuorovaikutuksesta, sekä sen vaikutuksesta lapsen myöhempään elämään. Aiemmin pahatapaisina pidetyistä lapsista alettiin puhua häiriintyneinä tai sosiaalisesti sopeutumattomina. (Harrikari, 2019, s. 234)

Kiintymyssuhdeteorian mukaan vauvoilla on biologinen valmius muodostaa kiintymyssuhteita, joissa he voivat kokea lohtua ja turvaa. Lapsi kehittää valikoiman kiintymyskäyttäytymistä, jolla hän pitää hoitajaansa lähellä ja turvaajanaan. Lapsen varhaiset kokemukset luovat työskentelymallin, joka vaikuttaa hänen myöhempisiin ihmissuhteisiinsa. (Golding, 2014, s. 38) Ihmisellä on synnynnäinen tarve luoda vahvoja tunnesiteitä muutamisiin läheisiinsä ja vauvan hengissä säilymisen ehtona ovat huolehtivat aikuiset. Hoivaajan käyttäytyminen ja lapsen reaktiot muodostavat eräänlaisia sisäisiä

odotusarvoja, joiden perustalle rakentuvat varhaiset kiintymyssuhteet. Vauvan varhaiset kokemukset liittyvät kehollisiin tuntemuksiin, kuten nälkään, ja siihen miten hoivaaja reagoi hänen tarpeisiinsa. Lapsen turvallisuuden tunne perustuu hoivaajan käyttäytymisen ennakoitavuuteen. Pienelle lapselle on tärkeää aikuisen fyysinen läheisyys ja hänen sensitiivinen reagointinsa lapsen tarpeisiin. Näin syntyy ensimmäinen vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä. (Golding, 2014, ss. 39–40; Sinkkonen, 2015, ss. 23–24) Lapset syntyvät ilman oletuksia ja kehittävät kiintymyskäytöstään suhteessa läsnä olevaan ja lapsen tarpeisiin vastaavaan huoltajaan. Kiintymyssuhteen syntyminen vaatii läheisyyttä ja riittävän määrän lapsen tarpeisiin reagointia. Pienelle lapselle tärkeintä on olla saatavilla, vastata tarpeisiin ja luoda lapselle turvallinen tila. (Forslund ym., 2021, ss. 7–8)

Lapset syntyvät valmiina ottamaan vastaan huolenpitoa ja avoimina kiintymiselle, mutta kiintymyssuhde muodostuu ajan kanssa, vuorovaikutuksessa huoltajaan. Vauvaikäiseltä lapsesta kiintymyssuhteen laatua on vaikea arvioida. Vauva luo kiintymyssuhteen useisiin aikuisiin, jos he viettävät aikaa yhdessä ja vauvan tarpeisiin vastataan yhdenmukaisesti. Bowlby keskittyi alun perin teoriassaan yhden suhteen tärkeyteen, mutta muutti myöhemmin mieltään sen suhteen. Nykyisin onkin tavallista, että lapsella on ympärillään useiden huoltajien ja kiintymyssuhteiden verkosto. (Forslund ym., 2021, ss. 10–12) Pieni vauva ei siis valikoi, vaan reagoi samalla tavalla kaikkiin, jotka vastaavat luotettavasti hänen tarpeisiinsa. Noin kolmen kuukauden iässä lapsi alkaa erotella ihmisiä ja puolivuotiaana kiintymys omiin vanhempiin lujittuu. Tällöin vieraat ihmiset voivat pelottaa ja lapsi protestoi eroa vanhemmistaan, mutta uskaltaa myös tutkia maailmaa ympärillään. Kouluikäinen lapsi haluaa vielä varmistua turvallisuudesta, mutta tarvitsee aikuista jo vähemmän. Tässä iässä varhaiset kiintymykset vaikuttavat usein lapsen oppimiseen ja kaverisuhteiden luomiseen. Teini-ikäisenä kiintymystarpeet vähenevät, mutta eivät häviä. Sen sijaan pysyvien tunnesiteiden tarve saa nuoren etsimään romanttisia suhteita. Tämä voi olla stressaavaa aikaa, sillä nuori alkaa myös työstää omaa itsenäisyyttään ja tarvitsee uudella tapaa aikuisen turvallisuutta selvitäkseen muutoksista. (Golding, 2014, ss. 41–42)

Kiintymyssuhdeteoriassa lapsuuden kiintymyssuhde voidaan jakaa karkeasti turvalliseen ja turvattomaan kiintymyssuhteeseen. Turvaton kiintymyssuhde voi olla välttelevää tai ristiriitaista. Turvallinen kiintymyssuhde syntyy, kun lapsi elää ennakoitavassa maailmassa ja voi tuoda vuorovaikutukseen kaikki tunteensa pelkäämättä hylkäämistä. Tällöin lapsi voi käyttää voimiaan maailmaan tutustumiseen ja oppimiseen. Turvallisella kiintymyssuhteella on todettu olevan yhteys hyvään sosiaaliseen ja tiedolliseen kehitykseen. (Sinkkonen, 2015, s. 27) Turvallisesti kiintynyt lapsi on kokenut vanhempansa sensitiivisinä ja reagoivina. He ovat olleet käytettävissä, suojelleet ja olleet johdonmukaisia reagoinnissaan.

Turvallisesti kiintynyt lapsi on leikin kautta oppinut ja tutkinut maailmaa, sekä toisia ihmisiä. Hän on oppinut tunnistamaan ja nimeämään tunteitaan. Turvallisesti kiintynyt lapsi ajattelee itseään rakastettavana, pystyvänä ja on itsevarma. Lapsi kykenee ystävystymään, hänellä on ongelmanratkaisukykyä, hän kokee empatiaa muita kohtaan, sekä selviää helpommin stressistä ja pettymyksestä. (Golding, 2014, ss. 52–53)

Välttelevästi kiintynyt lapsi on oppinut, että hoitaja on odottanut lapsella olevan kykyä selvittää voimakkaista tunteistaan itsenäisesti. Hoitaja on sietänyt huonosti lapsen kielteisiä tunteita. Tällaisessa tilanteessa lapsi oppii tukahduttamaan tunteitaan ja vastaamaan aikuisten reaktioihin heidän toivomallaan tavalla. (Sinkkonen, 2015, ss. 27–28) Välttelevästi kiintyneen lapsen vanhempi on siis ollut johdonmukaisesti reagoimaton lapsen hätään tämän varhaislapsuudessa. Lapsi oppii näin alistumaan ja lakkaa vaatimasta asioita. Hän pyrkii minimoimaan kiintymyskäytöstään, jotta läheisyys vanhempaan säilyy. Lapsi on passiivinen, vetäytyvä ja ilmaisee hätäänsä vain vähän. Hän kokee vanhempansa torjuvina, tunkeutuvina ja kontrolloivina. Välttelevästi kiintyneet lapset näkevät itsensä arvottomina ja usein pelkäävät saavuttaa mitään. He kokevat muut ihmiset vihamielisinä ja torjuvina. Kasvettuaan välttelevästi kiintyneistä lapsista tulee usein itsenäisiä, toisista riippumattomia ja he voivat olla saavutusorientoituneita. He kieltävät oman hätänsä tai eivät ilmaise sitä. Välttelevästi kiintyneet kykenevät ystävystymään, mutta kavahtavat läheisyyttä. He voivatkin pilata ihmissuhteensa yrittämällä kontrolloida suhdetta ja omia tunteitaan liian voimakkaasti. (Golding, 2014, ss. 57–58)

Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa hoivaaja on ollut tunnereaktioissaan intensiivinen, mutta myös epäjohdonmukainen. Välillä lapsi on saanut toivomansa vasteen, välillä taas ei, eikä lapsi aina ymmärrä miksi. Tällaisissa tapauksissa lapsi usein lisää omien tunteidensa voimakkuutta saadakseen aikuisen reagoimaan. (Sinkkonen, 2015, ss. 27–28) Ristiriitaisesti kiintyneen lapsen vanhemmat usein lukevat huonosti lapsen viestejä ja heidän reaktionsa eivät ole ennustettavia. Ristiriitaisesti kiintyneet lapset ovat usein aggressiivisia, itkuisia ja ripustautuvia. He tarvitsevat paljon aikuisten huomiota ja unohtavat siksi herkästi muun maailman tutkimisen. Ristiriitaiseen kiintymykseen liittyy avuttomuutta, alhainen minäpystyvyyden tunne ja heikot sosiaaliset taidot. Lapsi pitää itseään arvottomana ja tehottomana. Muiden ihmisten hän ajattelee olevan epäluotettavia, ei kiinnostuneita ja ei käytettävissä. Tunnetilat ohjaavat ristiriitaisesti kiintyneen käytöstä, mutta toisaalta tunteista puhuminen on vaikeaa. Ristiriitaisesti kiintyneet lapset ovat varauksellisia aikuisia kohtaan ja ystävyys-suhteissa on vaikeaa pysyä. (Golding, 2014, s. 56)

Goldingin (2014, s. 59) mukaan turvaton kiintymismalli voi olla myös turvattoman ja ristiriitaisen yhdistelmä, jos lapsen elämässä on vaihdellut huolenpito ja kaltoinkohtelu, kuten pahoinpitely. Tällöin lapsen strategia voi muuttua tilanteen mukaan, esimerkiksi jos lapsi kokee jossain tilanteessa vähän vaaraa. Sijaishuollossa tämä voi näkyä niin, että lapsi vaikuttaa ristiriitaisesti kiintyneeltä tuntiessaan olonsa turvalliseksi, mutta palautuu välttelevän kiintymyksen malliin turvattomuuden lisääntyessä.

4 Lapsi osana yhteisöä

Ihmisille on ominaista kasvattaa lapsiaan yhteistyössä muiden aikuisten kanssa. Huolenpitoon liittyy usein vanhempien lisäksi myös muita sukulaisia ja ystäviä. Perinteisesti etenkin isoäidit ja vanhemmat sisarukset ovat osallistuneet paljon lapsista huolehtimiseen. Lapsen elämään liittyy varsin varhain muitakin ulkopuolisia aikuisia, kuten opettajia. Näissä suhteissa lapsi kasvaa osaksi yhteisöä. (Mäkelä & Sajaniemi, 2013, ss. 42–44)

Alkuvaiheessa huostaanottoa, lapsen siirtyessä uuteen ympäristöön, syntyy ja muokkautuu moninaisia suhdeverkostoja. Näitä lapsen ihmissuhteita eivät ole ainoastaan lapsen suhde vanhempiinsa tai yksikön työntekijöihin, vaan myös yksikössä asuviin lapsiin ja muihin lapsen asiassa vaikuttaviin henkilöihin. Sijaishuoltopaikan voidaankin nähdä olevan varsin monimutkainen sosiaalinen kokonaisuus. Siitä huolimatta, että laissa on määritelty tarkasti esimerkiksi millaista hoivaa ja kasvatusta sijaishuoltopaikkojen pitää tarjota, tai millaiset tilat ja henkilökuntarakenteet tulee olla, on vaikea määrittellä selkeästi sosiaalisen ympäristön rajoja. Kuitenkin juuri sijaishuoltoyksikön sosiaalinen ympäristö, arjen käytännöt ja säännöt vaikuttavat lapsen elämään ja arkeen suuresti. Huostaanoton alussa lapsen henkilökohtainen kokemus on usein arjen vieraus uusien ihmisten ja outojen tapojen myötä. (Enroos, 2016, s. 259) Kuusela (2023, s. 35) kirjoittaa uuteen ryhmään liittymisen olevan usein haaste, joka vaatii vähintään ryhmän tapojen opettelua. Sosiaaliset tilanteet ovat aina erityisen vaikeita, jos muita ihmisiä ei tunne ja siksi ryhmän tapojen opettelu voikin vaatia aluksi myös harhailua ja epäonnistumisia. Lapsen liittyessä ryhmään on hänen ensisijainen pyrkimyksensä oppia toimimaan tavalla, josta saa positiivista palautetta (Mäkelä & Sajaniemi, 2013, s. 45).

4.1 Yhteisö

Ihmisen hyvinvoinnin perustana voidaan ajatella olevan autonomia, kyvykkyys ja yhteisöllisyys (Kuusela, 2023, s. 18). Ihminen on lähtökohtaisesti sosiaalinen olento, joka

hakeutuu toisten kaltaistensa seuraan ja saa näiltä voimaa toimia, sosiaalista pääomaa ja sosiaalista tukea (Pohjala, 2015, s. 15). Toisiin ihmisiin ja ryhmiin liittyminen turvallisesti on ihmisen elämän alkutaipaleen hallitseva tarve ja tavoite. Myöhemmin elämässä tämä tarve mukautuu kokemusten ja ikäkauden haasteiden mukaan, mutta toisiin liittyminen on aina keskeinen merkityksen antaja ja jopa statukseen liittyvä asia. Toisaalta myös läpi elämänsä ihminen haluaa olla sopivasti itsenäinen ja erillinen muista. Yksilö kohtaa elämässään jatkuvasti muuttuvan joukon sosiaalisia suhteita. (Kopakkala, 2018, Yksilö on ryhmä -luku, Laumasta tiimiin -alaluku) Yksilön kasvu tapahtuu yhteisöissä ja yhteiselossa muiden kanssa. Perinteisessä mielessä ihmisen kasvun ympäristö on ollut perheyhteisö ja ehkä yhteiskunta, mutta 2000-luvulla on keskusteltu, että koko ihmiskunta, eläimet ja ekologinen toimintaympäristö ovat osa ihmisen kasvun yhteisöllistä verkostoa. (Nivala & Ryyänen, 2024, Yhteisöt ja yhteiselämä -luku) Useimmilla ihmisillä on edes yksi yhteisö, johon hän kuuluu, esimerkiksi perhe, ystäväpiiri, työ- tai harrasteyhteisö. Arkipäivän tilanteissa ihmiset luovat sosiaalisia suhteita ja sidoksiaan muihin ihmisiin. Syrjäytyneeksi kuvattu ihminen on jäänyt tämänkaltaisten suhteiden ja yhteisöjen ulkopuolelle. (Pohjala, 2015, ss. 17–18)

Kopakkala (2018, Yksilö on ryhmä -luku, Laumasta tiimiin -alaluku) kirjoittaa ihmisen olevan evoluution kannalta rakentunut niin, että hän on tiiviisti sidoksissa muihin ihmisiin. Siitä huolimatta, että kulttuuri on nyky maailmassa hyvin erilaista, on ihmisille jäänyt reviiiri- ja ryhmäkäytöstä, jolla on yhtymäkohtia eläinkuntaan. Ihminen kaipaa muiden tukea itsesäätelyynsä, palautetta, rakkautta, hyväksyntää ja ymmärrystä. Ilman yhteisön hyväksyvää asennetta tunnemme elämän yleensä tyhjäksi ja arvottomaksi. Yksilön elämän voikin sanoa saavan merkityksensä toisten ihmisten kautta ja osa inhimillisyyttä on yhteiselo toisten kanssa. Yksilön toiminta myös heijastaa kulttuuria, johon hän kuuluu. Kulttuuriksi kutsutaan ryhmien muodostamaa ominaista käytöstä, tapoja ja historiaa. Ihmiset ovat synnynnäisesti valmiita vastaanottamaan kulttuuria ja liittymään osaksi joukkoa. He haluavat kuulua joukkoon, jossa voivat tuntea turvallisuutta ja ryhmässä yksilöillä on mahdollisuus muodostaa tärkeitä ystävyys-suhteita ja vahvistaa kaivatuksi tulemisen tunnetta (Kuusela, 2023, s. 29). Yhteisöllisyyteen linkittyy ihmisen tarve tuntea osallisuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa tärkeissä suhteissaan (Pohjala, 2015, s. 18).

Yhteisöllä sanana on alun perin tarkoitettu ihmisten luonnollista ryhmittymää, jonka avulla selvittiin arjen vaatimuksista. Yleensä siihen liittyi sukulaisuus tai naapuruus. Perinteisesti yhteisö on muodostunut tietylle alueelle, kuten kylään. Nykyisin katsotaan yhteisön voivan syntyä myös ilman fyysistä läheisyyttä. (Nivala & Ryyänen, 2024, Yhteisöt ja yhteiselämä -luku, Monimuotoinen yhteisö -alaluku; Pohjala, 2015, s. 17) Tällaisten perinteisten huolenpito-yhteisöjen, joissa yhteisöllä oli myös määräysvalta jäsentensä elämiin, merkitys

on nykymaailmassa muuttunut, mutta yksilön kannalta yhteisöjen merkitys ei kuitenkaan ole vähentynyt. Yhteisöön kuulumisen tärkeys on ihmisille synnynnäinen ominaisuus. Pitkä, avuton lapsuusaikamme on mahdollista vain osana yhteisöä, antaen mahdollisuuden elämälle. Jo lapsena omaksumme lähiyhteisömme arvot, tavat, tottumukset sekä kielen ja nuoruudessa teemme niistä omia persoonallisia muunnelmiamme. Nykyisin ihmiset pitävät tiukemmin kiinni myös omasta yksilöllisyydestään, mutta he myös etsivät vahvasti yhteyttä toisiin ihmisiin. Aikuisilla ihmisillä voidaan nykyaikana katsoa olevan vapaus valita yhteisönsä melko vapaasti. Yhteenkuuluvuuden tunne usein vahvistuu konkreettisen toiminnan myötä, vaikka yhteisön merkitys voikin olla tärkeä myös ilman aktiivista vuorovaikutusta. Yhteisön katsotaan nykymaailmassa muodostuvan samanlaisessa tilanteessa olevista vapaaehtoisista, joten yhteisöksi ei voi pakottaa ketään, esimerkiksi samassa paikassa työskenteleviä henkilöitä. Yleensä yhteisöön kuuluminen on yksilölle niin itsestään selvää, ettei sitä ymmärrä, ellei joudu eroon yhteisöstään. (Kopakkala, 2018, Yksilö on ryhmä -luku, Laumasta tiimiin -alaluku)

Nivalan ja Ryytäsen (2024, Yhteisöt ja yhteiselämä -luku, Monimuotoinen yhteisö -alaluku) mukaan yhteisö ei ole mikä tahansa yhteenliittymä, vaan erityinen vastavuoroinen suhde ihmisten välillä. Yhteisön suhteilla on merkitystä ihmisen persoonalliseen ja sosiaaliseen kasvuun. Pienemmissä yhteisöissä yhteisyys perustuu kasvokkain jaettuun vuorovaikutukseen, kun taas isommissa yhteisöissä perustana on symboliikkaa, joka luo pohjan yhteenkuuluvuudelle. Yleensä yhteisöllisyyteen liittyy myönteisiä malleja, kuten luottamusta, sosiaalista tukea ja yhdessä tekemistä, mutta yhteisö voi myös rajoittaa tai vahvistaa jäseniensä epäsuotuista sosiaalista toimintaa (Pohjala, 2015, s. 25).

Yhteisöllisyyden hyödyntäminen voimavarana ja työtapana on Suomessa vielä vähän käytetty ja sosiaalityön kentällä yksilötyöskentely on yleisempää. Yhteisölliseen sosiaalityöhön liittyy ajatus asiakkaiden vahvasta osallisuudesta, yhteistoiminnasta ja asiakkaan ja työntekijän tasavertaisemmasta suhteesta. Yhteisöllinen toiminta on parhaimmillaan vahvaa ja monimuotoista. (Pohjala, 2015, ss. 29–31) Yhteisöön kuuluminen ja yhteisön toiminnasta saatavat kokemukset voivat olla hyviä kasvatusmahdollisuuksia, sillä yhteisö on otollinen oppimisen ja kasvun ympäristö. Yhteisökasvatuksen perustana on, että se tapahtuu yhteisössä, siihen ammennetaan yhteisöllisyydestä ja pyritään myös vahvistamaan sitä. (Nivala & Ryytänen, 2024, Yhteisöllisyyden edistäminen -luku)

4.2 Lasten vertaissuhteet

Kaikki lapset ovat luonnostaan sosiaalisia ja uteliaita. He ovat virittäytyneet havainnoimaan sosiaalista ympäristöä, ihmisiä ja vuorovaikutussuhteita. Elävä vuorovaikutus on kehitykselle välttämätöntä. Toisten lasten merkitys on toimia kumppaneina yhteisessä leikissä ja ilonpidossa. Sen lisäksi, että leikki opettaa käytännön taitoja, se on myös positiivinen tila, joka muokkaa lapsen aivoja ja jossa voi tapahtua oppimista. Leikki opettaa lapselle, miten muiden kanssa ollaan, miten neuvotellaan yhdessä ja miten selvitetään ristiriidat. (Mäkelä & Sajaniemi, 2013, ss. 39, 44–45)

Keltikangas-Järvinen (2010, ss. 191–195, 189–199) kirjoittaa, kuinka lasten vertaissuhteiden merkityksestä kehitykseen on tehty paljon tutkimusta, mutta esimerkiksi niiden vaikutuksesta sosiaalisiin taitoihin ei juuri ollenkaan. Lapsilla sosiaalisella statuksella, eli asemalla, on usein suuri merkitys ja ryhmän ulkopuolella jääminen on uhka kehitykselle. Sosiaalinen suosio, eli ystävien määrä, on eri asia, vaikka kulkeekin usein statuksen kanssa rinnakkain. Erityisesti murrosikäisille lapsille sosiaalinen status on suosiota tärkeämpi asia ja tämän ikäiset lapset eivät välttämättä arvota esimerkiksi ystäviensä ystävällisyyttä tai avuliaisuutta ominaisuuksina kovin korkealla. Sen sijaan luotettavuus on murrosikäisille tärkeää. Lapsen toverisuhteisiin liittyy vahvasti lapsen oma minäkuva, joka myös muokkautuu tovereiden antaman palautteen perusteella. Erityisesti pojat ovat alttiita palautteen vääristäville vaikutuksille. Lapsen on vaikea muuttaa käytöstään, jos hänellä on tietynlainen kuva itsestään. Huonot toverisuhteet lapsuudessa usein ennustavat myöhempiä sopeutumishäiriöitä vertaisryhmiin. Sosiaalisilta taidoiltaan vahva lapsi ei anna muiden mielipiteiden vaikuttaa niin paljon, mutta erityisesti murrosikäisillä vertaisten mielipiteillä on merkitystä. Tämä merkitys yleensä vähenee murrosiän jälkeen, mutta heikommat sosiaaliset taidot omaaville yksilöille vertaispalautteen merkitys on suurta vielä aikuisuuden kynnykselläkin. Osittain tämä voi liittyä suomalaiseen kulttuuriin, jossa lapset itsenäistyvät aikaisin ja siten riippuvuus kavereihin ja yhdenmukaisuuden paine jatkuvat pidempään. Ikätovereiden vaikutus voi olla myös haaste lapsen kasvatukselle.

Huostaanotetuille lapsille ovat todennäköisiä sijoituksen myötä kaverisuhteissa tapahtuneet muutokset. Sijoitus lähes poikkeuksetta merkitsee lapselle uusia vertaissuhteita, jotka tulevat hänen elämäänsä annettuina, ilman hänen omaa valintaansa. Lapset saattavat saada sijoituksen myötä uusia kavereita, mutta toisaalta suhteiden ylläpito vanhoihin kavereihin vaikeutuu. Toisinaan tämä on ollut sosiaalityöntekijöiden osalta tietoinen valinta, jos lapsen kaverisuhteet on nähty ongelmallisina ja ero nähdään lapsen oman voinnin

kannalta olennaisena. Lasten vertaissuhteet ovat harvoin asia, joihin kiinnitetään huomiota esimerkiksi laissa tai muissa lastensuojelua ohjaavia periaatteissa. Vertaissuhteet ovat kuitenkin lapsille merkityksellisiä ja sijoitetuille lapsille olisi tärkeää saada pitää yhteyttä myös vanhoihin kavereihinsa. Vaikka osa saakin sijoituksen myötä uusia kavereita, joko sijaishuoltoapaikasta tai uudesta koulusta ja harrastusten parista, uusiin ihmisiin tutustuminen uudessa sijaishuoltoapaikassa tai koulussa voi myös jännittää, sillä tutustuminen vie aikaa. Kaverisuhteet voivat lisätä lasten viihtymistä sijaishuoltoapaikassaan. Sijaishuoltoapaikan lapselle annetut ihmissuhteet, eli toiset yksilön asukkaat, eivät välttämättä muodostu merkittäviksi, vaan voivat jäädä myös hyvin etäisiksi. (Laakso, 2016, ss. 175–177)

4.3 Lastensuojelulaitoksen työntekijät

Laitokseen sijoitettujen lasten kuntoutus perustuu lähes aina ajatukseen pysyvistä ja turvallisista ihmissuhteista, eli luotettavista aikuisista, joille lapsi uskaltaisi ja myös haluaisi puhua tilanteestaan. Todellisuudessa lastensuojelun työntekijöissä on kuitenkin paljon vaihtuvuutta. Siitä huolimatta, että sosiaalialan ammattilaisia koulutetaan riittävästi, moni sosionomi kokee lastensuojelun liian raskaana tai ei koe saaneensa opinnoistaan riittävästi osaamista alalle. Melkein kaikkialla Suomessa on pulaa sijaishuollon työntekijöistä. Myös lastensuojelun työntekijät kokevat, että turvallinen arki vaatii tuttuja aikuisia. Työntekijöiden vaihtuvuus kuormittaa, vaikuttaa arjen toimintaan ja siten myös lasten hyvinvointiin. Työntekijöiden lähteminen vaikuttaa herkästi lasten perusluottamukseen ja suhteiden luominen lapseen kestää kauan. Vaihtuvuuden syiksi alalla työntekijät ovat kertoneet esimerkiksi työilmapiiriin, huonon johtamisen ja urakehityksen. (Laine ym., 2022, ss. 1, 12, 14, 21)

Sinkkosen (2015, ss. 153–154, 156, 162) mukaan sijaishuoltoapaikkaan tulevalle lapsella on vähintään yksi kiintymyssuhteen katkos ja harvoin myöskään turvallista kiintymyssuhdetta. Lapsi tuo haastavat ihmissuhdemallinsa uuteen ympäristöön ja tämä aiheuttaa vaikeuksia niille aikuisille, joiden tehtävä olisi tarjota lapselle korvaavia ja korjaavia vuorovaikutussuhteita. Kiintymyssuhteiden ymmärtäminen olisi tärkeää kaikille sijoitettujen lasten kanssa työskenteleville. Erityisesti omaohjaajasuhteella on usein terapeuttinen merkitys lapselle, samoin kuin sijaishuoltoyksikön käytännöillä, rutiineilla sekä ennakoitavuudella. Tasainen, toimiva arki on yleensä parasta hoitoa kaltoinkohdellulle lapselle. Lastensuojelun laatusuosituksissa (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2019, ss. 16, 28) kirjoitetaan, kuinka lastensuojelun ammattilaisen tulisi tiedostaa vastuunsa lapsen

kasvattajana ja velvollisuutensa vanhemmuuden tukijana. Keskeisiksi asiakastyön taidoiksi katsotaan esimerkiksi vuorovaikutustaidot, kyky toimia dialogisesti sekä yksittäisten asiakkaiden kanssa että ryhmätilanteissa, tuntemus lapsen oikeuksista ja kyky kohdata erilaisuutta. Työntekijän tulee tuntee työtä ohjaavat lait ja säädökset, olla tietoinen lapsen kehityksestä riski- ja suojaavine tekijöineen, sekä psyykkisistä häiriöistä ja traumaista.

Omaohjaajatyöskentely sijaishuollon laitospäristössä on Suomessa otettu käyttöön laajasti 1960-luvulta lähtien (Harrikari, 2019, s. 249). Nykyään lähes poikkeuksetta sijaishuoltoyksikössä lapselle nimetäänkin omaohjaaja (vanhemmissa kirjoituksissa saattaa esiintyä myös termiä ”omahoitaja”), joka keskittyy muun arjen ohessa kyseisen lapsen asioihin. Yleensä tämä työntekijä on nimetty ennakkoon, ennen sijoituksen alkamista, eikä lapsi siis voi itse häntä valita. Omaohjaaja jäsentää lapsen arkea, toimii yhdyshenkilönä ja huolehtii käytännön asioista. Hänen on oltava perillä lapsen aiemmista vaiheista, merkittävistä elämäntapahtumista ja tutkimuksista. Omaohjaajalla on lapselle suuri psykologinen merkitys, sillä lapsi tietää näin jonkun vastaavan hänen asioistaan ja pitävän häntä mielessään. Tämän vuoksi omaohjaajaan kohdistuu myös paljon paineita ja välillä hän saa olla ihailun kohteena, usein myös kaikista ikävin ihminen. Lapsen mielessä niin sanotun oman aikuisen nimeäminen hänelle nostaa usein esiin lapsen omat pettymykset ja vaille jäämiset, jotka ilmenevät esimerkiksi omaohjaajan kestävyuden koetteluna. Vasta kun lapsi on todennut aikuisen turvalliseksi, on hänellä mahdollisuus uuden kiintymyssuhteen muodostamiseen. Joskus tämä suhde voi olla tulevaisuuden kannalta merkittävä. (Sinkkonen, 2015, ss. 241–242) Omaohjaaja saa siis usein kohdata kaikki lapsen vahvimmat tunteet, sekä positiiviset että negatiiviset. Kaikkien lapsen tunteiden vastaanottaminen on kuitenkin tärkeää. Päivittäisissä kohtaamisissa olisi hyvä luoda myös rentoutta ja iloa. Kunnioittava ja kiinnostunut asenne lapseen on tärkeä kokemus vuorovaikutuksessa omaohjaajan kanssa. (Hirvonen, 2023, ss. 66–67)

Sijaishuollossa asuvalle lapselle omaohjaaja on usein se työntekijä, jonka kanssa he ovat viettäneet eniten aikaa, ja joka on oppinut tuntemaan heitä. Moni sijoitettu lapsi on kuitenkin joutunut kokemaan myös tämän suhteen katkeamisen työntekijän lähdön vuoksi. Koska ohjaajat, erityisesti omaohjaajat, ovat lapsille tärkeitä, vaikuttaa heidän lähtönsä aina ilmapiiriin, arjen sujumiseen tai turvallisuuden tunteeseen. Lapset saattavat kokea ohjaajan lähtiessä hylätyksi tulemisen tunnetta ja luottamussuhteen katkeamisen. Työntekijöiden vaihtuessa arki voi olla hankalaa uusien ihmisten perehtyessä työhönsä. Joskus tietyn ohjaajan lähtö voidaan kokea myös positiivisena. (Laine ym., 2022, ss. 7–10)

Kasvatussuhde on siitä erityinen ihmissuhde, että vaikka se pohjimmiltaan on dialoginen, vuorovaikutteinen suhde, kasvattajalla on kuitenkin aina erityistä kasvatuksellista tarkoitusta ja valtaa. Kasvattajalla on yleensä pyrkimys vaikuttaa kasvatettavaan. Kasvatussuhteissa olisi tärkeää panostaa dialogisuuteen ja aitoon vuorovaikutukseen. (Nivala & Rynnänen, 2024, Yhteisöt ja yhteiselämä -luku, Buber ja Minä-Sinä-suhde-alaluku) Jos aikuinen kykenee lapsen kanssa vuorovaikutukseen ilman, että vetäytyy ammattiroolin taakse tai että tungettelee, voi suhde olla lapselle jopa terapeutin kokemus. Ammatillisuus ei tarkoita, että aikuinen tietäisi kaikkien vastauksen, vaan että hän osaa kuunnella ja ihmetellä lapsen ajatuksia sekä keskittyä tämän tunteisiin. Omaohjaajan asema lapselle tärkeänä aikuisena voi myös nostaa esiin lapsessa riippuvuutta, pettymyksiä, kateutta tai ihannoitua. Lapset voivat syyttää työntekijän tekemän työtä vain rahasta ja ettei hän oikeasti välittäisi lapsesta. Lapsi voi kokea hylätyksi tulemisen tunteita tai mustasukkaisuutta esimerkiksi työntekijän lomien aikana. Vanhempainvapaa on usein lapselle vaikein kohdata. (Sinkkonen, 2015, ss. 242–246)

Laitoshoidossa omaohjaajatyöskentelyä voidaan pitää keskeisenä työmenetelmänä, sillä työn sijaishuollossa tulisi huomioida lapsen yksilölliset tarpeet osana laadukasta hoitoa ja kasvatusta. Tämä vaatii lasta hoitavilta aikuisilta vahvaa tietoa ja taitoa, vuorovaikutuksellisuutta ja terapeutista, sekä menetelmällistä osaamista. Omaohjaajatyöskentely on ollut lastensuojelulaitoksissa käytössä pitkään ja muovautunut ajan myötä ammatilliseksi ihmissuhdetyöksi. Omaohjaajatyön merkitykseen on perehdytty laajasti. Tärkeitä taitoja työssä ovat esimerkiksi vuorovaikutustaidot, dialogisuus ja oman toiminnan reflektointi. Omaohjaajatyötä tehdään kuitenkin moniulotteisesti ja jokainen omalla persoonallaan, joten yksiselitteistä toimintaohjetta on mahdoton luoda. Luottamuksellisen omaohjaajasuhteen luominen vaatii aikaa, lapsen yksilöllisyyden huomiointia ja lapsen ehdoilla etenemistä. Omaohjaajatyöskentely lastensuojelulaitoksessa on ammatillista suhdetyötä, painottaen kiintymys- ja hoitosuhteenäkökulmaa. Jotta työntekijä voi toimia turvallisena aikuisena, on hänen tunnistettava omat tunteensa ja ymmärrettävä vuorovaikutuksen ilmiöitä. Suunnitelmallisessa ja tavoitteellisessa omaohjaajatyöskentelyssä aikuisen tehtävä on kokonaisvaltaisesti huolehtia lapsen hyvinvoinnista, sujuvasta arjesta ja tavoitteiden täyttymisestä, sekä luoda luottamussuhde lapseen aktiivisella kontaktilla. Suhteen syventyminen voi johtaa onnistuessaan terapeutin ja vaikuttavaan työskentelyyn. (Hirvonen, 2023, ss. 64–66)

5 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyö sai alkunsa omasta työurastani lastensuojelun parissa ja mielenkiinnostani selvittää, miten Suomessa on tutkittu ihmissuhteiden merkityksiä ja muutoksia huostaanotettujen lasten osalta. Lapsen tausta ja ihmissuhteet ovat mielestäni asia, jotka määrittävät paljon, miten työskentelyä lapsen kanssa sijaishuollossa lähdetään toteuttamaan. Kokemukseni mukaan asiakasperheet ovat hyvin erilaisia ja moninaisia, mutta sijoituksen alkaessa usein vanhemmat tai vain toinen heistä nousevat henkilöiksi, joiden kanssa pidetään yhteyttä ja joihin lapsen suhdetta tuetaan tiiviimmin. Sen sijaan esimerkiksi muut sukulaisuussuhteet, sisarukset ja ystävyysuhteet jäävät helposti laitoksen arjen keskellä sivuun. Tavoitteeni tälle työlle on oma kasvuni lastensuojelun ammattilaisena, mutta myös antaa erilaisille lastensuojeluyksiköille työskentelypohjaa mahdolliselle ihmissuhdeperustaisen työn vahvistamiselle ja ajatustyölle asian äärellä, sekä yksittäisten työntekijöiden että sijaishuoltopaikkojen tasolla. Mielestäni jokaisen lastensuojelun työntekijän on tärkeää muistaa, mistä huostaanotettu lapsi on tullut, keiden kanssa hän on kasvanut ja miten merkityksellisiä läheiset ihmissuhteet ovat lapselle. Laitosympäristössä on mielestäni lisäksi tärkeä huomioida uuden ympäristön ja uusien ihmisten merkitys, sekä millainen positiivinen merkitys omaohjaajalla ja laitoksen yhteisöllä voi parhaimmillaan olla lapsen kasvun ja kehityksen kannalta.

Opinnäytetyö on metodiltaan integroiva kirjallisuuskatsaus. Integroiva kirjallisuuskatsaus antaa mahdollisuuden etsiä aineistoksi sopivaa materiaalia laajemmin kuin systemaattinen kirjallisuuskatsaus, sillä hakukriteerit eivät ole niin tiukat, vaan aineistoksi voidaan hyväksyä eri metodein tehdyt tutkimukset. Tämä mahdollistaa laajemman kuvan tutkitusta aiheesta. Integroiva kirjallisuuskatsaus valittiin juuri sillä perusteella, että se mahdollistaa systemaattista katsausta laajemman mahdollisuuden tutustua aiheeseen. Kuitenkin tieteellinen ote tutkimukseen säilyy helpommin kuin kuvailevassa katsauksessa, sillä integroivassa katsauksessa tutkimuksen tekemisen tulee silti olla systemaattista, kriittisesti arvioivaa ja tarkasti raportoitua. (Salminen, 2023, ss. 10–11) Aineisto analysoidaan laadullisen sisällönanalyysin avulla tutkimuskysymysten ollessa laadullisia.

Vilka (2021, ss. 38–39) kuvaa, että tieteellisen tutkimuksen tulisi olla työskentelytavaltaan järjestelmällistä ja kurinalaista. Tietoja tulee tuottaa tiettyjen tieteelliselle tutkimukselle hyväksyttävien metodien avulla. Metodit ovat perustellusti valittuja välineitä tutkimuksen toteuttamiseen, kuten teoriat, käsitteet, tutkimusmenetelmät, aineiston keräämisen ja aineiston analysoinnin tavat. Samoin kuin tutkimuksessa tulee esittää selkeästi määritellyt

tutkimuskysymykset, täytyy sen sisältää myös täsmälliset kuvaukset, miten aineistoa kerätään, analysoidaan, sekä perustellut tutkimustulokset ja johtopäätökset.

5.1 Aiheen rajaaminen ja tutkimuskysymykset

Tämä opinnäytetyö on kirjallisuuskatsaus, jonka tarkoituksena on etsiä jo olemassa olevaa kirjallisuutta ja tutkimuksia liittyen huostaanotetun, laitospäristöön sijoitetun lapsen ihmissuhteista ja niiden muutoksesta sijoituksen aikana. Opinnäytetyö keskittyy suomalaiseen huostaanottoon. Aihe on rajattu pelkkään laitoshuoltoon, ei perheisiin tehtyihin sijoituksiin, sillä laitos- ja perhesijoitus eroavat toisistaan oleellisesti. Aineistoon ei oteta tutkimuksia, jotka kuvaavat kiireellistä sijoitusta tai sijoitusta avohuollon tukitoimena, vaan huostaanottoja, jotta näkökulmana olisi pidempikestoiset sijoitukset. Lisäksi aihetta tarkastellaan sijoitetun lapsen näkökulmasta, joten esimerkiksi pelkästään työntekijöiden tai vanhempien näkemyksiin keskittyvät tutkimukset rajataan pois aineistoista.

Tavoite on, että löydettyä tietoa on mahdollisuus hyödyntää lastensuojelulaitosten työn tukena, keskittäen huomiota ihmissuhteenäkökulmaan. Tavoitteena on herätellä laitosympäristöissä työskentelevien ajatuksia aiheen parissa, mikä mahdollistaa työn keskittämisen enemmän ihmissuhteelliseen työskentelyyn; sekä läheisten kanssa tehtävään työhön että laitoksen sisällä tapahtuvaan yhteisöllisyyden vahvistamiseen ja laadukkaaseen omaohjaajatyöskentelyyn.

Vilkka (2021, s. 60) kirjoittaa, että tutkimuksen perustana on aina täsmällisesti määritelty ongelma ja siitä johdetut tutkimuskysymykset. Nämä kysymykset ovat niitä, joihin tutkimuksessa haetaan vastausta. Tutkimuskysymyksen muotoilu on hyvin oleellinen osa tutkimusta, sillä huonosti rajattu ongelma voi johtaa esimerkiksi tulosten merkityksettömyyteen. Tämän kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymykset ovat:

Millainen merkitys läheisillä on huostaanotetulle lapselle tutkimuksien valossa?

Millä tavoin huostaanotto ja lastensuojeluyksikköön sijoittaminen vaikuttavat lapsen ihmissuhteisiin tutkimuksien valossa?

Millainen merkitys huostaanoton ja sijoituksen mukanaan tuomilla uusilla ihmissuhteilla on huostaanotetulle lapselle tutkimuksien valossa?

5.2 Integroiva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Salminen (2023, ss. 3–4) kuvaa kirjallisuuskatsauksen olevan niin sanotusti tutkimusta tutkimuksesta, jossa kootaan jo olemassa olevien tutkimusten tuloksia toimimaan perustana uusille tutkimustuloksille. Kirjallisuuskatsaus, joka perustuu tutkimuskirjallisuuteen, on systemaattinen, täsmällinen ja toistettavissa oleva menetelmä. Sen avulla voidaan tunnistaa, arvioida ja tiivistää jo julkaistu tutkimusaineisto. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena voi olla esimerkiksi kehittää jo olemassa olevaa teoriaa tai luoda kokonaan uutta, samoin kuin arvioida olemassa olevaa teoriaa. Kirjallisuuskatsaus voi myös koota kattavasti kuvaa tietysti asiakokonaisuudesta, pyrkiä tunnistamaan ongelmia tai kuvata historiallisesti, miten tietty teoria on kehittynyt. Hyvin toteutettu kirjallisuuskatsaus ei listaa, vaan arvioi jo olemassa olevaa tutkimusta, koostaen siitä keskeiset tiedot ja tunnistaa myös jatkotutkimustarpeet (Sulosaari & Kajander-Unkuri, 2016, s. 107).

Kirjallisuuskatsauksen hyötynä on, että se antaa mahdollisuuden käsitellä ja tiivistää laajoja aineistoja, tuottaen näin uusia tietoja, mikä taas palvelee kyseisen tieteenalan tuntemusta. Tutkijan on perehdyttävä alansa tietoon pitkällä aikavälillä ja löydettävä alaansa liittyvän perusteltava sisältö. Kirjallisuuskatsaus kuuluu kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen metodien yhdistelmään (mixed method). Se ei ole yleiskatsaus, auki selitetty lähdeluettelo tai kirja-arvostelu, vaan kirjallisuuskatsaukseen täytyy aina liittyä kriittistä arviointia, sen on oltava tiivis ja sitä tulee johdattaa selkeä kysymyksenasettelu. (Salminen, 2023, ss. 3–4, 6)

Kirjallisuuskatsauksen tyyppejä on nykyisin paljon. Eri kirjallisuuskatsauksen tyypit eroavat toisistaan tavoitteiltaan ja metodologialtaan. Kolme perustyyppiä ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus, sekä meta-analyysi. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on perustyypeistä yleisimmin käytettyjä, vaikka 2020-luvulla tutkijat ovatkin selvästi alkaneet suosia enemmän systemaattisia katsauksia. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on eräänlainen yleiskatsaus, ilman tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä ja myös tutkimuskysymykset ovat usein väljempinä. Aineistot ovat laajoja ja niiden valintaa eivät rajaa metodiset säännöt. Näin tutkittavaa aihetta voidaan kuvata laajemmin. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen eri tyyppejä ovat esimerkiksi narratiivinen, kartoittava sekä integroiva kirjallisuuskatsaus. Erityisesti integroivalla kirjallisuuskatsauksella on useita yhtymäkohtia systemaattiseen katsaukseen. (Salminen, 2023, ss. 6–8)

Tämä opinnäytetyö on integroiva kirjallisuuskatsaus. Integroivalla katsauksella on potentiaalia esitellä teoriaa, tarkastella sen nykytilaa, mahdollisuus kehittää teoriaa

eteenpäin ja siirtää tietoa käytäntöön. Integroiva kirjallisuuskatsaus on sisällöllisesti laaja, mahdollistaen monipuolisen näkemyksen käsiteltävään aiheeseen. Katsauksessa on mahdollista yhdistää sekä teoreettista että empiiristä tietoa. (Whittemore & Knalf, 2005, ss. 546–547) Salminen (2023, ss. 10–11) kuvaa integroivan katsauksen olevan hyödyllinen, kun halutaan kuvata tutkittavaa ilmiötä monipuolisesti ja sen olevan myös hyvä tapa tuottaa uutta tietoa jo tutkitusta aiheesta. Integroiva kirjallisuuskatsaus auttaa kirjallisuuden tarkastelussa ja sen kriittisessä arvioinnissa. Systemaattiseen katsaukseen verrattuna siinä käytettävät aineistot voivat olla monipuolisempia, sillä aineistoa ei valikoida yhtä tarkasti kuin systemaattisessa katsauksessa ja se sallii eri metodein tehdyt tutkimukset aineistoksi. Integroiva katsaus on tavallaan systemaattisen ja narratiivisen kirjallisuuskatsauksen välimuoto, mutta vaiheittain kuvatussa integroivassa katsauksessa ei ole suurta eroa systemaattiseen katsaukseen. Integroivan katsauksen tarkat ja systemaattiset menetit tiedon keräämiseen ja käsittelyyn antavat tutkimukselle luotettavuutta ja tarkkuutta johtopäätöksiin (Whittemore & Knalf, 2005, s. 547).

Sulosaaren & Kajander-Unkurin (2016, ss. 110–115) mukaan integroivan kirjallisuuskatsauksen vaiheet ovat tutkimuskysymyksen määrittely, aineiston haku, aineiston kerääminen, aineiston laadun arviointi, sekä aineiston analyysi. Selkeä tutkimuskysymys ohjaa aineiston hakua ja analyysia, sekä tukee järjestelmällistä työskentelyä. Aineiston keruuta varten tehdään hakusuunnitelma, jossa määritellään käytetyt tietokannat, hakusanat yhdistelmien, sekä aineiston mukaanotto- ja poissulkukriteerit. Kirjaston henkilökunnan asiantuntevuuden hyödyntäminen on kannattavaa ja myös testihaun tekeminen järkevää. Aineistoa kerätessä on tärkeää pitää kirjaa tiedonhaun tuloksista. Potentiaalinen aineisto arvioidaan tutkimuskysymysten ja etukäteen päätettyjen kriteerien avulla. Aineiston arvioinnissa integroivassa katsauksessa tärkeintä on raportoida selkeästi, millaisia lähteitä kirjallisuuskatsauksessa on käytetty. Aineiston tarkoituksenmukainen analyysi, tehdyt johtopäätökset ja tulosten raportointi ovat tärkeä osa työtä. Integroivassa katsauksessa on oleellista huomioida suunnitelmallisuus ja huolellinen eri työvaiheiden raportointi.

5.3 Aineiston hankinta

Kirjallisuuskatsauksen aineiston hankinta vaatii aluksi hakustrategian tekemisen. Whittemore ja Knalf (2005, ss. 548–549) kuvaavat tiedonhaun haasteiksi selkeän ongelman rajaamisen ja tärkeimpien lähteiden löytämisen. Hakurajaukset tulisi tehdä niin, että tuloksina ei ole liikaa materiaalia ja niistä tulee tunnistaa aiheeseen sopivimmat.

Rajaukset tulee siksi olla määritelty tarkasti ja järkevästi. Salmisen (2023, s. 18) mukaan tutkimuskysymysten asettamisen jälkeen valitaan tietokannat, hakusanat ja asetetaan haulle tietyt seulat, kuten aineiston julkaisuvuosi tai kieli. Näiden perusteella tehdään aineiston haku. Tampereen yliopiston kirjasto (2024) kirjoittaa systemaattisen tiedonhaun edellyttävän huolellista suunnitelmaa, jota tulee myös noudattaa. Tietokantojen tulee olla monipuolisia ja haut tulee pystyä toistamaan ja ne pitää raportoida tarkasti. Hakustrategia muodostuu vaiheittain, jolloin aiheesta muodostuu tutkimuskysymys ja siitä keskeiset käsitteet. Näistä käsitteistä ideoitaan hakusanat ja hakulausekkeet, joilla aineistonhaku toteutetaan tarvittavien rajausten avulla. Uusia hakusanoja voi löytyä vielä toteutusvaiheessa. Hakutuloksia on myös arvioitava kriittisesti. Tässä opinnäytetyössä kirjaston informaattikon avulla ja testaamalla mahdollisuuksia löytyi otolliset tietokannat aiheen kannalta. Hakusanat päätin alustavasti teoriapohjan kirjoittamisen yhteydessä ja tutkimuskysymysten avulla, mutta muutama hakusana tuli lisää myös hakuvaiheessa ja osa aiemmin pohdituista jäi kokonaan pois.

Alustavasti hakusanoja olivat ”huostaanotto”, ”sijaishuolto”, ”lastensuojelu”, ”ihmissuhde”, ”vertaissuhde”, ”kiintymyssuhde” ja ”kiintymyssuhdeteoria”. Englanniksi hakusanat olivat ”custody”, ”foster care”, ”child welfare”, ”child protection”, ”relationship”, ”peer”, ”attachment” ja ”attachment theory”. Englanninkielisiin hakuihin tuli lisätä myös ”Finland”, jotta aineisto pysyisi suomalaiseseen huostaanottoon liittyvänä.

Tehdessä systemaattista tiedonhakua etsitään vastauksia tiettyyn tutkimuskysymykseen, haku toteutetaan ja raportoidaan tarkasti, aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit on määriteltävä ennen hakua ja aineistojen laatu tulee arvioida. (Tampereen yliopiston kirjasto, 2024) Tämän kirjallisuuskatsauksen aineistonhakua varten määritellyt hyväksymiskriteerit ovat, että aineiston tulee vastata tutkimuskysymyksiin, se on julkaistu vuosien 2014–2024 välillä, julkaisukieli on suomi tai englanti ja aineiston lähdeluettelo on saatavilla. Suomenkielinen aineisto voi olla joko kirja, pro gradu -työ, lisensoitustyö, väitöskirja, tutkimusartikkeli tai korkeakoulun julkaisu. Englanninkielinen aineisto voi olla tutkimusartikkeli, joka on saatavilla Full Text -muodossa. Lisäksi on aineiston laatuun liittyviä kriteerejä, kuten onko tutkimusartikkeliä vertaisarvioitu. Poissulkukriteerit ovat käänteiset hyväksymiskriteereihin nähden, eli poissuljettavia aineistoja ovat esimerkiksi sellaiset, jotka eivät vastaa tutkimuskysymyksiin tai ovat kieleltään muita kuin suomi tai englantia.

Kuva 1. Hyväksymiskriteerit

Hyväksymiskriteerit

- Aineisto vastaa tutkimuskysymyksiin
- Aineisto on julkaistu aikavälillä 2014 - 2024
- Julkaisukieli on suomi tai englanti
- Suomenkielinen aineisto on kirja, pro gradu -työ, lisensiaattityö, väitöskirja, tutkimusartikkeli tai korkeakoulun julkaisu
- Englanninkielinen aineisto on tutkimusartikkeli, jonka julkaisijalla on Impact Factor -luokitus ja teksti on saatavissa Full-Text -muodossa
- Julkaisun lähdeluettelo on saatavilla

Tiedonhaku on tasapainoilua riittävän saannin ja tarkkuuden välillä, sillä systemaattisessa tiedonhaussa pyritään löytämään kaikki aiheeseen liittyvä tieto kasvattamatta hakutulosten määrää liian suureksi. Haun tulisi kuitenkin olla riittävän kattava, sillä tutkimuskysymyksiin vastaavia aineistoja voi olla aiheesta tehdystä tutkimuksesta vain muutama prosentti. Löydetyt, aiheeseen liittyvät dokumentit täytyy myös käydä läpi lähdekriittisesti. Yksittäisten tutkimusten laatua voi arvioida esimerkiksi Tutkimusten arviointikriteeristön (JBI) avulla. Vertaisarvioitu -merkintä helpottaa suomalaisten tutkimusartikkelien arviointia. (Tampereen yliopiston kirjasto, 2024)

Koska englanninkielisiä tutkimusartikkeleja ei ole vertaisarvioitu, käytettiin niiden luotettavuuden arviointiin julkaisijan Impact Factor -luokitusta. Tässä apuna oli Julkaisufoorumi, joka on suomalaisen tiedeyhteisön toteuttama tasoluokitus, jolla arvioidaan tutkimuksia julkaisevien kanavien laatua. Julkaisufoorumin tasoluokituksen mukaan eri julkaisukanavat jaotellaan luokituksella 1–3, joilla tarkoitetaan perustasoa, johtavaa tasoa ja korkeinta tasoa. Kaikki numeroluokituksen saaneet julkaisijat täyttävät tieteellisen julkaisukanavan kriteerit. Suurin osa arvioiduista julkaisukanavista asettuvat tasolle 1 eli perustasolle. (Julkaisufoorumi, n.d.) Julkaisufoorumin JUFO-portaalin kautta tarkistettiin kaikki tutkimusartikkelien julkaisijat, joille ei löytynyt suoraan merkintää vertaisarvioinnista tai Impact Factor -luokituksesta. Jos luokitus ei ollut vähintään 1, jätettiin

aineisto suoraan pois. Lopulta tämä luokitus koski hyvin pientä määrää tutkimusartikkeleja, sillä valtaosa löydetystä aineistoista oli suomenkielistä.

Aineiston haun valitut kielet olivat suomi ja englanti. Myös englanninkieliset tutkimusartikkelit otettiin mukaan hakuihin, sillä vaikka opinnäytetyön aihe liittyikin suomalaiseen huostaanottomalliin, on moni suomalainen tutkija kirjoittanut aiheesta myös englanniksi tai kansainvälisissä yhteistutkimuksissa. Muut kielet jätettiin hakujen ulkopuolelle, sillä ne olisi pitänyt ensin kääntää ja tämä olisi vähentänyt tekstien sisällön ja luotettavuuden arviointia liikaa. Tästä syystä aiheeseen sopivia pohjoismaisia tutkimuksia jäi todennäköisesti löytymättä. Toisinaan sama artikkeli on julkaistu sekä suomeksi että englanniksi. Näissä tapauksissa valittiin suomenkielinen julkaisu.

5.4 Aineistojen haun tulokset ja aineistojen valinta

Aineistonhaun testaaminen ajoittui toukokuulle 2024 kirjaston informaattikon kanssa, jolloin sain avustusta hakusanoihin ja tietokantojen valintaan. Tämän jälkeen päätin hyväksymiskriteerit ja käytettävät hakusanat. Varsinaisen aineistonhaun suoritin elokuun 2024 aikana. Löydetyn aineiston kävin läpi ensin otsikkotasolla, sitten tiivistelmänä ja lopulta lukien tekstit kokonaisuudessaan useampaan kertaan. Jokaisessa vaiheessa pudotin pois aineiston, joka ei vastannut hyväksymiskriteerejä, samalla arvioiden löydettyjen aineistojen luotettavuutta ja laatua. Integroivan kirjallisuuskatsauksen periaatteiden mukaisesti kirjasin hakuprosessin ylös mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Luotettavuuden kannalta on kirjattava ylös käytetyt hakusanat, tietokannat, hakujen sisäänottokriteerit ja muut rajaukset (Whittemore & Knalf, 2005, s. 549). Hakustrategia vaiheineen on esitelty liitteessä 1.

Ensimmäinen tietokanta aineistonhakuun oli suomalainen Julkari, joka on Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan yhteinen avoin julkaisuarkisto. Julkari sisältää esimerkiksi kaikki Suomen Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) julkaisut. Valtaosa julkaisuista on suomenkielisiä, joten ensimmäinen haku tehtiin suomeksi. Rajauksena käytön julkaisuvuosia välillä 2014–2024, Boolean operaattoria AND ja sanojen katkaisua merkillä *. Testien perusteella hakusanayhdistelmäksi valikoitui ”huostaanotto” ja ”suhde”. Varsinainen hakumuoto oli ”huostaanot* AND suhde*”. Tällä haulla tuloksia tuli yhteensä 225. Otsikon perusteella valitsin 28 julkaisua. Tiivistelmän perusteella jatkoon siirtyi 17 julkaisua. Tämän haun lisäksi kokeilun hakua myös yhdistelmällä ”Finland AND ”foster care” AND relationship”, jolla tuli 47 tulosta. Kuitenkin tämä haku sisälsi pääasiassa samoja julkaisuja

kuin ensimmäinen hakuyhdistelmä, eikä otsikkojen perusteella siirtynyt enää uusia aineistoja jatkoon.

Seuraava tietokanta oli Web of Science, jossa haut toteutettiin englanniksi. Aikarajaus tuli jälleen vuosien 2014–2024 välille. Lisäksi hakukriteereiksi valikoitui saatavuuden kannalta Open Access ja dokumentin tyyppiä Article. Tässäkin tietokannassa olivat käytössä AND-operaattori ja sanojen katkaisu merkillä *, sekä fraasien erottelu lainausmerkeillä. Lopulliset haut toteutettiin yhdistelmällä "Finland AND "foster care"", joka antoi 36 hakutulosta, sekä "Finland AND "child protection"", jolla saatiin 72 tulosta, eli yhteensä 108 hakutulosta kahdella haulla. Tästä määrästä 24 valikoitui jatkoon otsikon perusteella ja 13 tiivistelmän perusteella. Web of Science näyttää artikkelin yhteydessä julkaisijan Impact Factor -luokituksen, joiden perusteella yksi näistä putosi pois luokituksen ollessa alle 1.

Tiede ja tutkimus -haku aiheutti enemmän haasteita erilaisella tavallaan toimia Boolean operaattorien ja sanakatkaisujen kanssa. Aineiston löytäminen vaati myös useampia rajauksia. Aikarajauksen lisäksi rajauksia tuli julkaisun tyyppiin (tieteelliset artikkelit, kirjat, ammattiyhteisöille suunnatut julkaisut ja opinnäytteet), artikkelin tyyppiin ja tieteenaloihin. Lisäksi hakurajauksena olivat vertaisarviointi, Open Access ja julkaisufoorumitaso. Näillä rajauksilla hakusanayhdistelmä "Finland foster care relationship" tuotti 197 tulosta, joista jatkoon päätyi 8 julkaisua otsikon perusteella ja 4 tiivistelmän. "Finland child protection" antoi 190 tulosta, joista mukaan tuli otsikon perusteella 5 ja tiivistelmän perusteella 1 julkaisu. Koska tässä tietokannassa tuntui haasteelliselta yhdistellä sanoja, niin haku toteutettiin lopulta myös yksittäisillä suomenkielisillä sanoilla. "Huostaanotto" antoi 20 tulosta, "kiintymyssuhde" 17, "vertaissuhteet" 53 ja "sijaishuolto" 41 tulosta. Näistä vain viimeisestä otin aineistoja mukaan jatkoon otsikon perusteella 13 ja tiivistelmän perusteella 8.

Kirjallisuuskatsauksen aineistonhakua usein täydennetään käsin haulla, eli manuaalisella haulla. Mahdollisia aineistoja ovat julkaisut, joita ei tallenneta tietokantoihin tai jäävät muuten löytymättä. Perinteistä käsin hakua on esimerkiksi jo valittujen aineistojen lähdeluettelot tai samankaltaisten artikkelien läpikäynti. (Tampereen yliopiston kirjasto, 2024) Niin sanottua käsin hakua tapahtui luonnollisesti jo tietoperustan kirjoitusvaiheessa, kun mahdollisia kirjallisuuskatsauksen aineistoja löytyi esimerkiksi lähdeluetteloiden kautta. Näitä mahdollisia aineistoja tallensin myöhemmin luettavaksi. Lisäksi tein haun Google Scholarissa, joka laskeutuu mukaan käsin hakuun, sillä hakua ei pysty rajaamaan riittävän yksityiskohtaiseksi, jonka vuoksi laajemminkin sanayhdistelmällä tuloksia tulee kymmeniätuhansia. Google Scholar näyttää myös Theseuksen sisältämät opinnäytetyöt,

jotka lähtökohtaisesti suljettiin kaikki pois mahdollisena aineistona. Toisaalta tätä kautta löytyvät helpoiten esimerkiksi suomalaisten yliopistojen väitöskirjat ja pro gradu -tutkielmat. Google Scholarin kautta aineistoa haettiin lopulta yhdistelmillä ”huostaanotto” tai ”sijaishuolto” ja ainakin jokin seuraavista: ”vertaissuhteet”, ”kiintymyssuhde”, ”suhde”, ”omaohjaaja”. Käytössä oli sama aikarajaus vuosille 2014–2024. Google Scholarin kautta otsikkotasolla poimittiin mukaan 41 mahdollista aineistoa, joista poistettiin lähemmällä tarkastelulla esimerkiksi kaikki yliopiston kandidaatin työt. Tiivistelmien perusteella 19 aineistoa hyväksyttiin jatkoon.

Vaikka pro gradu -työt ovat samaa tasoa tämän opinnäytetyön kanssa, päädyin ottamaan niitakin mukaan, sillä useampi pro gradu sopi aiheeltaan materiaaliksi todella hyvin, sisällöllisesti ne tukivat tutkimusartikkelien antamia vastauksia ja laajensivat näkökulmia. Pro gradut käsittelin viimeisenä ja useimmat niistä vastasivat tutkimusartikkelien sisältöä, mutta laajemmin. Aiheeseen sopivia, riittävän uusia väitöskirjoja ei löytynyt tähän kirjallisuuskatsaukseen kuin yksi. Pro gradu -työt luin läpi kokonaisuudessaan. Jos pro gradu oli itsessään jo kirjallisuuskatsaus, putosi se suoraan pois. Useamman arviointikierroksen jälkeen päädyin valitsemaan kuusi sopivinta pro gradua mukaan kirjallisuuskatsauksen lähteisiin. Muutamia artikkeleita löytyi teoriaosuuden kirjoittamisen jäljiltä. Kirjallisuuskatsaukseen valitsin kaiken kaikkiaan hakujen perusteella yhdeksän aineistoa ja käsin haulla kahdeksan aineistoa, eli koko kirjallisuuskatsauksen aineistoksi valikoitui 17 aineistoa. Liitteessä 2 on lueteltuna valitut aineistot, mitä kautta ne löytyivät ja miten kyseiset aineistot vastaavat tutkimuskysymyksiin.

5.5 Aineiston analyysi

Kerätty aineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla. Laadullinen sisällönanalyysi on laadullisten tutkimusten käytetyin analyysimenetelmä (Elo ym., 2022, s. 215). Sisällönanalyysissa keskitytään siihen, mistä asioista, aiheista ja teemoista aineisto kertoo. Tätä analyysitapaa voi käyttää esimerkiksi kirjoitettujen tekstien, haastettujen, ääntä ja kuvaa sisältävien aineistojen analyysiin. Tavoitteena on luoda selkeä, sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysi ei pohjaa millekään erityiselle teoreettis-metodologiselle ajattelulle, joten analyysille ei löydy yhteisiä sääntöjä, eivätkä analyysia ohjaa myöskään erityiset menetelmälliset käsitteet. (Vuori, 2023)

Laadullinen sisällönanalyysi pohjautuu tutkijan tekemälle koodaukselle, jossa tutkija tunnistaa ja nimeää aineistostaan löytämiään sisällöllisiä elementtejä. Koodauksen voi

tehdä joko aineistolähtöisesti, jolloin tutkija etsii aineistostaan tutkittavaan aiheeseen liittyviä kohtia. Aineiston voi analysoida myös teorialähtöisesti, jolloin tutkija valitsee teoreettisen ymmärryksensä pohjalta millaiset asiat häntä aineistossa kiinnostavat. Usein näitä tapoja yhdistellään. Sisällönanalyysin avulla aineistoja voidaan vertailla ja tehdä yleisempiä johtopäätöksiä tutkittavasti aiheesta. Toisin sanoen tutkija kiinnittää huomiota sekä aineistojen eroihin että samankaltaisuuksiin. Aineisto järjestetään tiiviisti ja selkeästi, kadottamatta sen tarjoamaa informaatiota. Analyysin lopuksi voidaan päätyä koko aineistoa kuvaavaan tulkintaan. (Vuori, 2023) Whitemoren ja Knalfin (2005, ss. 550–551) mukaan sisällönanalyysi alkaa materiaalien jakamisesta ryhmiin, jos kysymyksiä on useita. Tämän jälkeen tekstistä etsitään ja koodataan dataa yksinkertaisten, tiivistäen ja organisoiden. Näitä löydettyjä tietoja vertaillaan ja yhdistellään ryhmiin, sekä etsitään yhteyksiä, eroja, suhteita, kaavoja tai teemoja niiden välillä. Löydetyistä tiedoista tehdään johtopäätöksiä ja näistä yhteenveto. Elo ym. (2022, s. 215) kuvaa, että laadullinen sisällönanalyysi voidaan tehdä joko aineistolähtöisesti (induktiivisesti) tai teorialähtöisesti (deduktiivisesti). Analyysin valmisteluvaiheessa perehdytään aineistoon, analyysivaiheessa aineistoa koodataan ja raportointivaiheessa tulokset kuvataan ja pohdinnassa peilataan tuloksia myös aiempiin tutkimuksiin.

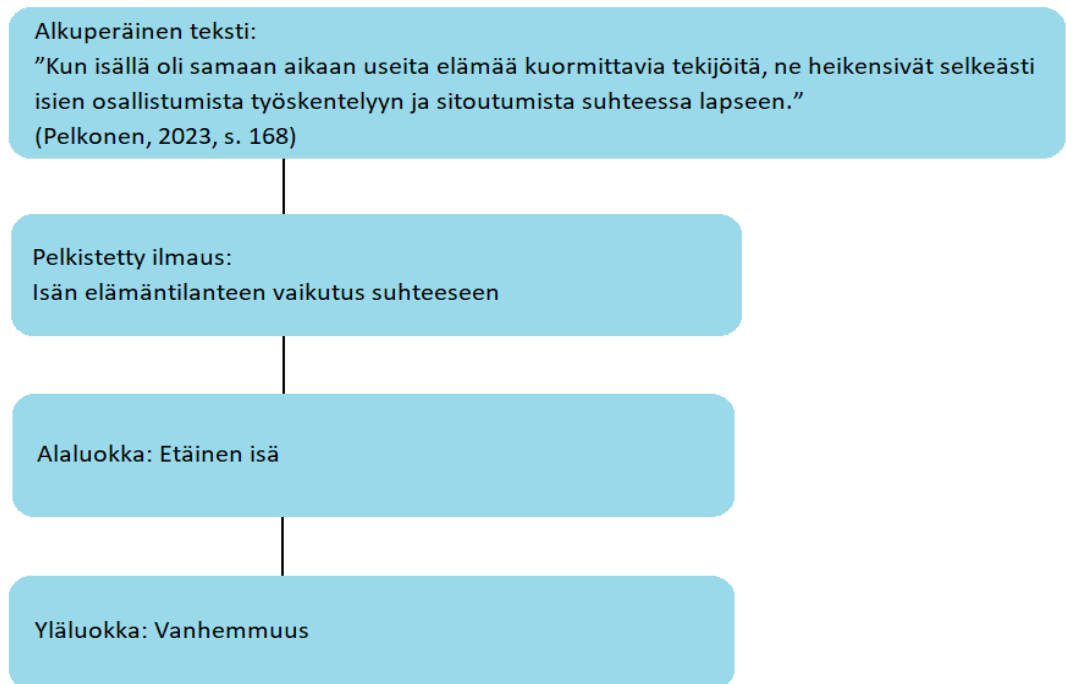
Sisällönanalyysin pohjalla olevan koodauksen on oltava systemaattista, eli kaikista aineistoista etsitään samoja aiheita, käyden aineistoa läpi huolellisesti. Toimiva koodausrunko rakentuu yleensä vasta, kun aineistoa on käyty huolellisesti läpi useamman kerran. Sisällönanalyysia voi tehdä niin sanotusti käsityönä, mutta sen apuna voi käyttää myös aineiston analyysiin tarkoitettuja tietokoneohjelmia. Koodaus on vain analyysin työvaihe, eikä kuvaus aineiston sisällöstä vielä sellaisenaan ole analyysi. Näistä koodatuista sisällöistä pyritään tekemään johtopäätöksiä ja muodostamaan kokonaiskuvaa. (Vuori, 2023) Yksikertaisesti kuvattuna koodaamisessa on kyse siitä, että aineiston osia yhdistellään ja erotellaan jonkin ominaisuuden mukaan. Samankaltaiset osat luokitellaan yhteen ja annetaan tälle ominaisuudelle kuvaava nimi. Nämä koodit jakautuvat usein myös alaluokiksi. Koodaaminen on samaan aikaan laajan aineiston yksinkertaistamista ja saattamista hallittavaan muotoon, mutta toisaalta myös aineiston järjestelyä niin, että tutkija alkaa nähdä aineistoa uusilla näkökulmilla. Koska laadullisen tutkimuksen aineistot ovat aina monipuolisia, niistä löytyy koodattavaa monesta eri näkökulmasta ja näin ollen koodaamisessa on kyse myös tutkijan itsensä tekemistä valinnoista. Koodaamista tulisi kuitenkin ohjata tutkimuksen ongelma ja sen keskeiset tutkimuskysymykset, jotka tosin usein myös muokkautuvat koodausprosessin edetessä. (Juhila, 2023) Koodaamisen varsinaisia toteuttamistapoja on monia ja jokainen voi valita itselleen luontevimman tavan työskentelyyn (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 105).

Sisällönanalyysin haasteina voi esimerkiksi olla, että aineistoista löytyykin kiinnostavia asioita, joita ei ole osannut ennakoida. Tutkijan tulisi kuitenkin tehdä vahvat päätöksensä tutkimuksen rajauksesta etukäteen ja pysyä niissä, sillä kaikkea ei ole mahdollista tutkia. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 104) Ensimmäistä kertaa sisällönanalyysia tekeväälle aloittaminen voi olla haaste, sillä lähdemateriaalia on usein paljon, jolloin sen hahmottaminen ja sisällön ymmärtäminen voivat olla haastavaa. Prosessia olisi hyvä tarkastella kriittisesti jo alkuvaiheessa, jotta esimerkiksi luokittelu on johdonmukaista. Luokkien muodostaminen on kriittinen kohta, sillä niiden tulisi vastata tutkimuskysymykseen. Kokemattomalle tässä on riskinä niin sanottu kehäpäätelmä, jolloin analyysin ylin luokka on sama kuin esitetty tutkimuskysymys, eikä vastaus kysymykseen. (Elo ym., 2022, s. 224) Whittemore ja Knaf (2005, s. 548) kuvaavat mahdollisiksi haasteiksi tulosten vajauden, jos tiedonhaku ei anna riittävästi lähteitä. Analyysivaihe voi jäädä keskeneräiseksi tai ei ole riittävän tarkka.

Lopullisessa kirjallisuuskatsauksen analyysivaiheessa oli mukana yhteensä 17 aineistoa. Kirjallisuuskatsauksen aineistoja aloin käsitellä lukemalla niitä läpi useampaan kertaan. Mukaan analyysiin huomioin ne osuudet teksteistä, joissa puhuttiin tutkimuksen tuloksista ja johtopäätöksistä. Jos tutkimuksessa käsiteltiin useampaa aihetta, otin huomioon vain ne osuudet, joissa kirjoitettiin ihmissuhteista. Tekstit kävin näiden lukukertojen jälkeen läpi jälkeen yksitellen, aloittaen tutkimusartikkeleista. Tässä opinnäytetyössä sisällönanalyysi oli aineistolähtöinen ja toteutettiin pelkistämisen ja luokittelun avulla. Tuomi ja Sarajärvi (2018, ss. 114–115) kirjoittavat, että tekstistä tulee ensin tunnistaa asiat, joista on kiinnostunut ja pelkistää nämä aiheet yksittäisiksi ilmaisuiksi. Pelkistetyt ilmaukset yhdistetään samaan kategoriaan tai luokkaan, jolle annetaan sisältöä kuvaava nimi. Luokkien muodostaminen riippuu tutkijan omista tulkinnoista ja päätöksistä. Sisällönanalyysia jatketaan yhdistelemällä saman sisältöisiä alaluokkia ja näistä muodostuu yläluokat, joille annetaan taas kuvaavat nimet. Näiden luokkien avulla vastataan tutkimuskysymyksiin.

Käydessäni tekstejä läpi tutkimuskysymykset mielessä poimin jokaisesta aineistoista aiheeseeni liittyviä tekstejä, jotka luetteloin ylös pelkistettyinä ilmaisuina. Kuvassa 2 on esimerkki, miten pelkistin tekstistä nousevia lauseita ja miten ne muodostivat ala- ja yläluokkia.

Kuva 2. Esimerkki pelkistetyistä ilmauksista

Tekstien käsittelyvaiheessa jaoin löydetyt lauseet kolmeen osaan tutkimuskysymysten perusteella. Muutin tämän jaon kuitenkin myöhemmin kahteen yhdistämällä kaksi tutkimuskysymystä, sillä aihepiirit jakautuivat niin luontevammin. Nämä olivat perhesuhteet ja niiden muutokset, sekä sijaishuoltoon liittyvät aiheet. Aloin tämän jälkeen käydä pelkistettyjä ilmauksia läpi värikoodeilla ja jakaen niitä alaluokkiin yhdistävien tekijöiden mukaan. Tiedyt teemat nousivat moneen kertaan aineistoista, kuten esimerkiksi isosisaruksen rooli huolehtija tai sisarusuhteiden huomiotta jättäminen sijaishuollossa. Lisäksi jäi yli jonkin verran ilmauksia, joille ei löytynyt vastaavuuksia, mutta jotka liittyivät kuitenkin selkeästi tiettyihin aihepiireihin. Alaluokkiin jaottelun jälkeen tein lopulliset jaot pääluokkiin. Näistä muodostui vastaukset tutkimuskysymyksiini, jotka seuraavaksi kirjoitin puhtaaksi luokka kerrallaan. Muodostuneet ala- ja yläluokat ovat esillä liitteessä 3.

5.6 Luotettavuus

Tutkimusta tehdessä on aina noudatettava hyvää tieteellistä käytäntöä. Eurooppalaisen tutkimuseettisen ohjeistuksen mukaan näitä ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Luotettavuus tarkoittaa, että varmistetaan tieteellisen toiminnan laatu

tutkimuksen joka vaiheessa. Rehellisyydellä tarkoitetaan, että suunnittelu, toteutus ja arviointi raportoidaan avoimesti, oikeudenmukaisesti, puolueettomasti sekä yksityiskohtia salaamatta. Arvostusta osoitetaan esimerkiksi kollegoita, tieteellisen toiminnan osapuolia ja yhteiskuntaa kohtaan. Vastuunkannolla tarkoitetaan kantamista tutkimuksen koko elinkaaresta, ideasta toteutukseen ja myös sen vaikutuksiin. Hyvän tieteellisen käytännön voidaan katsoa koostuvan menettelytavoista, jotka varmistavat hyvän tieteellisen toiminnan koko tutkimuksen elinkaaren ajan. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023, ss. 11–12; Vilkka, 2021, s. 42) Hyvän tieteellisen käytännön toteutumiseksi on valittava tutkimukseen sopivat toimintatavat asianmukaisesti ja aineisto käsiteltävä vastuullisesti. Suunnittelu, toteutus ja dokumentointi tehdään huolellisesti. Tekijänoikeuslakeja tulee noudattaa viittaamalla muiden julkaisuihin asianmukaisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023, ss. 11, 13–14)

Suomalainen tiedeyhteisö on sitoutunut toteuttamaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimusetiikka on yksi sen osa-alueista. Tutkimuseettisesti toimiva tutkija noudattaa sellaisia toimitapoja, joilla tuotetaan kestäväää tietoa ja kohdellaan tutkimiaan ihmisiä oikein. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa on tunnettava tutkimuksen tekemisen eettiset periaatteet ja eettisen ennakoarvioinnin sisältö. Yleisesti eettisissä periaatteissa määritellään, että tutkittavien ihmisarvoa, yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa, sekä välttää aiheuttamasta tutkittaville merkittäviä haittoja. Tutkija ei saa käyttää asemaansa tai tuloksiaan niin, että muiden ihmisten elämä hankaloituu. (Vuori, 2023)

Tutkija ei välttämättä ole aina samaa mieltä tutkittavien kanssa, mutta tämä ei saa vaikuttaa tulkintoihin väärin tavalla. Tutkija on aina vastuussa myös tieteestä eikä hän saa toiminnallaan haitata tieteen edistymistä. Tutkimuksen keskeisiin arvioihin kuuluu pyrkimys tuottaa uutta ja merkityksellistä tietoa. Suunnitteluvaiheessa onkin hyvä pohtia, millä tavalla ja kenelle juuri tämä tutkimus on hyödyllinen. Hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Tutkija kertoo avoimesti ratkaisuksistaan, perustelee ne ja arvioi, mikä merkitys niillä on lopputulokselle. Myös vaikeista ratkaisuksista ja virheistä pitää kertoa. Tutkijan kriittisyys omaa työtään kohtaan ei vähennä tutkimuksen arvoa vaan kohentaa sitä. (Vuori, 2023)

Vilkka (2023, ss. 197, 199) kuvaa, että tutkijan on tehtävä luotettavuuden arviointia koko tutkimuksen ajan suhteessa teoriaan, analyysitapaan, tutkimusaineiston luokitteluun, tulkintoihin, tuloksiin ja johtopäätöksiin. Jotta tutkimusta voisi pitää luotettava on kuvattava ja myös perusteltava millaisesta joukosta materiaalien valinta on tehty, mitä ratkaisuja

tutkimuksen aikana on tehty ja miten ratkaisuihin on päädytty, sekä arvioida näiden ratkaisujen tarkoituksenmukaisuutta. Tutkimustekstissä täytyy kautta linjan noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä, eli tekstin on oltava arvioitavaa, kriittistä ja siitä on oltava argumentoiva ote.

Hyvän tieteellisen käytännön ja integroivan kirjallisuuskatsauksen periaatteiden mukaisesti kirjasin mahdollisimman tarkasti ylös aineistonhaun tuloksineen ja nämä kaikki tiedot on esitelty opinnäytetyössäni. Tämän vuoksi tekemäni prosessi on toistettavissa. Olen kirjannut avoimesti tekemäni muutokset hakuprosessissa, mahdolliset haasteet ja löydetyt tulokset. Lopullinen kirjallisuuskatsauksen aineiston hakeminen oli hetkittäin haastava prosessi, jota osittain itse vaikeutin tekemilläni rajauksilla, mutta pysyin mahdollisimman tarkkaan etukäteen tekemissäni päätöksissä. Päätös rajata tiettyjä näkökulmia, esimerkiksi perhekoteihin tehdyt sijoitukset, pois jätti lopulta sivuun paljon sellaista aineistoa, joka olisi muuten vastannut tutkimuskysymyksiin täydellisesti. Tekemieni rajausten vuoksi otin lopulta mukaan useamman pro gradu -työn, jotta aineisto olisi riittävän laajaa ja tuoretta, sillä esimerkiksi sopivia, riittävän uusia väitöskirjoja ei löytynyt tällä kertaa enempää. Lisäksi jouduin ottamaan aineistoon useamman saman tutkijan kirjoituksen, mikä voi muokata tuloksia tiettyyn suuntaan. Mukaan ottamani pro gradut kuitenkin tukivat hyvin tieteellisiä artikkeleja, eivätkä tuloksiltaan eronneet toisistaan merkittävästi. Aineiston laajuuden lisäämiseksi olisi todennäköisesti ollut tarpeen tehdä vielä haku yhteen tietokantaan, mutta riskinä oli samalla aineiston liiallinen laajeneminen yhdelle ihmiselle käsiteltäväksi, joten päädyin pysymään näissä valinnoissa. Liitteessä 2 on esitelty lopulliset aineistovalinnat, sekä miten ne vastaavat tutkimuskysymyksiini.

Aineiston analyysin haasteista huolimatta onnistuin poimimaan tekstistä asioita, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiin. Aineistoista olisi noussut useita muitakin aiheita, jotka lopulta päädyin jättämään sivuun, sillä ne eivät liittyneet aiheeseeni. Vaikka analyysivaihe oli haastava, sain koottua paljon yhteneväisiä tuloksia ja esittelen tuloksissa myös aiheista eriävät näkemykset, sekä muutamat sellaiset, joihin ei löytynyt yhtä suoraa vastausta. Yksin työskennellessä kaikki päätökset aineiston valinnoista ja analyysin vaiheista ovat myös yhden ihmisen vastuulla, ja tämä osittain voi vaikuttaa siihen, millainen tutkimuksesta muodostuu. Toisinaan kirjoittaessa oli myös vaikeaa unohtaa oma tausta lastensuojelun työntekijänä, sekä kokemukset työkentältä, ja yrittää keskittyä siihen, mitä aiheita teksteistä nousi esille ilman liiallista tulkintaa. Pyrin tuloksia kirjoittaessani objektiivisuuteen ja puolueettomuuteen, sekä tuomaan esiin tulleet teemat näkyville koko laajuudessaan. Tiedostan kuitenkin, että omat jo olemassa olleet kokemukseni ja näkemykseni aiheesta ovat saattaneet ohjata tekstiä edes osittain.

Uudessa suomalaisessa lastensuojelun visiossa, joka toimi pohjana meneillään olevalle lastensuojelulain kokonaisuudistukselle, on keskiössä, että lastensuojelun asiakkaat kohdataan ainutkertaisina ja he kokevat aitoa osallisuutta asiassaan. Visio painottaa myös palvelujärjestelmän toimimista kokonaisuutena, asiakkaiden tarpeisiin vastaamista ja lapsen oikeuksien toteutumista. Lastensuojelussa tulee vision mukaan olla riittävästi osaavia ja hyvinvoivia työntekijöitä, jotka tekevät työtään eettisesti kestävällä tavalla. (Sosiaali- ja terveysministeri, n.d.) Näistä syistä koen, että opinnäytetyöni on ajankohtainen ja hyödyllinen lastensuojelun kenttätöitä toteuttaville, ja voi tukea yksittäisten lastensuojeluyksiköiden työskentelyä kohti uutta lastensuojelun visiota. Mielestäni kirjallisuuskatsaukset lastensuojeluun liittyvästä tutkimuksesta ovat hyödyllisiä ja myös vastuullisia, sekä eettisesti kestäviä, sillä ne ei keskity yksittäisiin näkökulmiin tai ihmisiin, vaan kokoavat näkyväksi laajempaa kuvaa valitusta aiheesta.

6 Tulokset

Tuloksissa on esitelty aineistoista nousseet aiheet jaettuna kahteen eri pääosuuteen. Ensimmäisessä on kerrottu lapsen jo olemassa olevista läheissuhteista, kuten suhteesta vanhempiin, sisaruksiin ja ystäviin, sekä miten näissä suhteissa on koettu muutoksia sijoituksen myötä. Toinen osuus on omistettu sijaishuoltoon liittyviin näkökulmiin, ohjaajien ja muiden lasten merkitykseen ja miten muutostilanteet haastavat lapsen suhteita.

6.1 Läheisten merkitys ja muutokset suhteissa sijoituksen aikana

Luvussa käydään läpi lapsen jo ennen huostaanottoa olemassa olevia läheissuhteita. Luvussa kerrotaan, miten moninaisia lasten suhteet ovat ja miten sijoittaminen vaikeuttaa näiden suhteiden ylläpitoa. Löydetyt tulokset liittyen vanhempiin, sisaruksiin ja lapsen vertaissuhteisiin on jaettu omiin osuuksiinsa.

6.1.1 Läheissuhteiden moninaisuus

Läheissuhteista nousi aineistoissa esille, että ne ovat hyvin moninaisia, perhetaustat ja -rakenteen erilaisia ja lapset määrittelevät läheisensä laajasti. Sijoitetun lapsen läheisverkon kartoittaminen on tärkeä asia, sillä lapsi on näiden yhteisöjen tärkeä jäsen (Enroos ym., 2017, s. 307). Läheiset suhteet tulisi sijaishuollossa selvittää erityisesti juuri lapsen näkökulmasta, sillä hän osaa parhaiten kertoa, ketkä ihmiset hän kokee tärkeiksi ja keihin haluaa olla yhteydessä (Laakso, 2019b, s. 44; Laakso, 2016, s. 186). Vaikka moni lapsi

määrittelee perheen ydinperheen ajatuksella (Karppinen, 2020, s. 60), voi lapsella olla myös useita perheitä, kuten uusperheet molempien vanhempiensa luona (Karppinen, 2020, s. 63; Niskanen, 2014, s. 63). Perheensä lisäksi lapset ovat nimenneet muiksi itselleen tärkeiksi henkilöiksi esimerkiksi isovanhemmat, vanhempien sisarukset perheineen ja kummit. Jos vanhempien kanssa on ollut vaikeaa, on lapsella saattanut muodostua tiivis suhde muuhun sukulaiseen. (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Karppinen, 2020, ss. 62–64) Sijoituksen aikana yhteydenpito muihin sukulaisiin on vaihtelevaa, mutta välillä sijaishuollon läheisempi sijainti sukulaisten luo on saattanut syventää lapsen ja sukulaisen suhdetta (Karppinen, 2020, s. 67).

Useilla huostaanotetuilla lapsilla vanhemmat ovat eronneet ja vanhemmilla on uudet puoliset, jotka koetaan mukavina, mutta heihin ei ole samanlaista syvää suhdetta kuin omiin vanhempiin (Karppinen, 2020, ss. 60, 62). Sen sijaan vanhempien uusien puolisoitten lapsilla on mahdollisuus kehittyä tärkeiksi läheissuhteiksi ja toimiva uusperhe voi toimia korvaavien kokemusten tarjoajana rikkonaiselle lapsuudelle (Niskanen, 2014, ss. 63, 88). Osa lapsista kokee myös lemmikit ja ystävät perheekseen (Karppinen, 2020, s. 64). Erityisesti, jos lapsi kokee, ettei hänellä ole muuta perhettä, ystävästä ja muista tärkeistä ihmisistä muodostuu usein metaforinen, saatu perhe (Karppinen, 2020, s. 64; Koskinen, 2018, s. 43). Sijoituksen aikana lapsen perhekäsitys saattaa muuttua suhteiden muutosten myötä (Pelkonen, 2023, s. 183; Karppinen, 2020, s. 69) ja perhe muuttua kooltaan tai muodoltaan esimerkiksi uusien perheenjäsenten myötä (Karppinen, 2020, ss. 68–69; Niskanen, 2014, s. 61).

Sen lisäksi, miten lapsi itse määrittää perheensä rajat, voi perhesuhteiden laatu vaihdella ja lapsen hyvinvoinnin kannalta onkin tärkeää tunnistaa, miten lapsi itse kokee suhteensa läheisiinsä (Laakso, 2019b, s. 47). Joskus perhe voi puuttua kokonaan, eikä välien palauttaminen ole enää mahdollista esimerkiksi katkenneen suhteen tai kuoleman myötä. Biologinen perhe voi olla lapsesta etäännyntynyt ja suhteet ongelmallisia. (Pelkonen, 2023, s. 16; Koskinen, 2018, ss. 58–59) Toisinaan etäisyys perheenjäseniin voi olla myös lapsen oma valinta, mutta jos näin ei ole, perhesuhteiden etäisyys tai niiden puuttuminen on todennäköisesti lapselle kipeä asia ja luo turvattomuutta (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Koskinen, 2018, s. 43).

Kaikki läheissuhteet eivät tue lapsen hyvinvointia (Niemi, 2022, s. 51), mutta huostaanotettukin lapsi voi kokea perhesuhteensa myös läheisiksi, huolehtiviksi ja olla tyytyväinen suhteisiinsa (Laakso, 2016, s. 173). Monelle lapselle perhe on hyvin itsestään selvä ja tavanomainen asia, jota hän ei ajattele sen enempää. Huolehtivaksi koetussa

perheessä siteet ovat läheiset ja lapsi on saanut riittävästi emotionaalista tukea. Perhe on ollut läsnä, sekä koettu tukevana ja huolta pitävänä. (Koskinen, 2018, ss. 42, 44) Perheen merkitys lapselle on suuri ja monesti perhe menee muun edelle, jos lapsi on kokenut sen pysyvänä. Kun hoivaavat ihmissuhteet ovat luonteeltaan pysyviä, ne lisäävät lapsen turvallisuuden kokemusta. (Kaittila ym., 2023, s. 1125; Koskinen, 2018, ss. 45–46) Perheen ja suvun merkitys lapsen pärjäämiselle elämässä on merkittävä ja hyvät suhteet läheisiin esimerkiksi kasvattavat resilienssiä (Kaittila ym., 2023, s. 1125). Lapset määrittelevät perheen muodostuvan tunteiden, rakkauden, läheisyyden, tuen ja huolenpidon kautta. Huolenpitoa perheeltä on, että perheessä on rakkautta, rajoja, velvollisuuksia, vastuita ja luottamusta. Läheiset ihmiset tuovat iloa elämään, ovat läsnä tärkeissä päätöksissä, ovat tukena hädässä ja heille voi jakaa murheitaan. (Karppinen, 2020, s. 65; Koskinen, 2018, ss. 60–62) Huolehtivassa perheessä tuki ja hoiva ovat läsnä silloinkin, kun perheenjäsenet eivät tapaa päivittäin (Kaittila ym., 2023, s. 1125).

6.1.2 Sijaishuolto yhteydenpidon vaikeuttajana

Yhteydenpidon toistuvia teemoja aineistoissa ovat, että huostaanotetun lapsen yhteydenpito läheisiinsä sijoituksen aikana on tärkeää, mutta sijoittaminen väistämättä muuttaa ja vaikeuttaa yhteydenpitoa ja usein yhteydenpidon merkitys myös lisääntyy, kun ei enää jaa arkea perheensä kanssa (Laakso, 2019a, s.10; Karppinen, 2020, s. 83). Yhteydenpitoa ja läheisten tapaamista pidetään tärkeänä, resilienssiä kasvattavana asiana ja läheissuhteet auttavat jaksamaan erityisesti sijoituksen alun haasteissa (Koskinen, 2018, ss. 62, 65). Toisinaan laitoksissa saattaa olla alussa viikkojen tai kuukausien rauhoittumisjakso, jolloin lapsen yhteydenpitoa perheeseen rajataan ajatuksena, että lapsi käyttää tämän ajan sijoitusympäristöön tottumiseen (Laakso, 2016, s. 173), mutta tämä käytäntö jakaa mielipiteitä, eikä ole enää kovin yleinen (Laakso & Enroos, 2016, s. 513). Toisinaan sijoituksessa panostetaan paljonkin lapsen yhteydenpitoon perheeseensä läheissuhteiden tukemiseksi ja työntekijöiden tuki yhteydenpitoon voi lähentää lapsen välejä vanhempiinsa, mutta on mahdollista, että sijaishuollossa joudutaan myös rajoittamaan ja valvomaan yhteydenpitoa, yleensä vanhempiin. (Laakso & Enroos, 2016, s. 514; Karppinen, 2020, s. 86) Poikkeustilanteissa yhteydenpitoa haastavat lapsen yhteydenpidon ja liikkumisvapauden rajoitukset (Karppinen, 2020, s. 85). Koska perheet vierailevat laitosympäristöissä harvoin yhteydenpito rajoittuu kotijaksoille, sekä puhelimen kautta pidettyyn yhteyteen (Laakso, 2019b, s. 44).

Aineistoissa toistui, että useimmilla lapsilla yhteydenpito läheisiin on puhelimen kautta päivittäistä (Enroos ym., 2017, s. 304; Laakso, 2016, s. 171). Kuitenkaan yhteydenpito ei

ole sama kuin yhdessä olo ja lapsille on tärkeää saada vaikuttaa yhteydenpitoon ja tapaamisiin läheistensä kanssa (Laakso, 2019b, s. 45; Pelkonen, 2023, s. 172), mikä toisinaan onkin mahdollista ja huomioidaan sijaishuollossa, mutta esimerkiksi fyysiset välimatkat voivat haastaa perheen tapaamista (Karppinen, 2020, s. 77; Koskinen, 2018, s. 55). Moni lapsi toivoisikin enemmän mahdollisuuksia tavata perhettään, mutta tapaamiset ovat usein sidoksissa vanhempien aikatauluihin ja pidentyneisiin välimatkoihin. Yhteydenpidon helpottuminen läheisten kanssa on merkityksellistä lapsen hyvinvoinnille. (Laakso, 2019b, ss. 45, 52; Kaittila ym., 2023, s. 1125)

6.1.3 Tärkeä vanhemmuus

Usein sijaishuollossa asuvalle lapselle äiti näyttäytyy läheisenä ja isä etäisenä hahmona (Pelkonen, 2023, ss. 168, 178). Äiti on yleensä se, jonka luona lapsella on koti sijaishuollon ohessa. Äiti on lapselle tärkeimpiä suhteita elämässä ja häneltä lapsi saa tukea. (Karppinen, 2020, s. 55; Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 41) Suhdetta äitiin värittävät huostaanotettujen lasten elämässä erilaiset kommunikaation haasteet; äidille ei ole ehkä voinut puhua, kuten olisi toivonut, sillä keskusteluyhteys on kadonnut esimerkiksi kovan kurin, kontrolloinnin tai liiallisen huolehtimisen myötä (Karppinen, 2020, s. 76; Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 38). Suhteessa on voinut olla riitoja ja erimielisyyksiä (Karppinen, 2020, s. 75). Äidillä voi olla elämässään myös omia ongelmiaan, kuten päihteiden käyttöä, tai hän ei muuten pysty vastaamaan lapsensa haasteisiin. (Laakso, 2019b, s. 46; Niemi, 2022, s. 53; Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 38) Vaikka äitisuhde olisikin vaikea, on äiti kuitenkin se henkilö, johon sijoitettu lapsi todennäköisesti pitää yhteyttä sijoituksesta (Laakso, 2019b, s. 44). Erityisen tiivis äitisuhde on silloin, jos isä ei ole mukana lapsen elämässä (Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 39).

Aineistoista nousee esille, että valtaosalla suhteet äitiin parantuivat sijoituksen aikana (Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 49). Moni lapsi on itse tunnistanut tämän johtuvan omasta kasvustaan (Kaasinen ym., 2023, s. 4; Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 49), muuttuneista käsityksistään ja tilasta järjestellä ajatuksiaan (Laakso, 2016, s. 184). Parantunutta tilannetta on edistänyt myös äidin huolehtimisen vähentyminen, lisääntynyt yhteinen ajanvietto ja lapsen käytöksen selittäminen äidille työntekijöiden puolelta (Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 49). Erossa vietetty aika on usein myös auttanut lapsia arvostamaan äitiään enemmän (Snellman, 2020, s. 53). Kuitenkin aineistoissa käy ilmi, että vaikka välit äitiin olisivat parantuneet sijoituksen aikana, se ei aina tarkoita, että heidän välisensä ongelmat, kuten haasteet keskusteluyhteydessä, olisivat poistuneet (Pienimäki & Siitonen,

2020, ss. 51, 54). Äitisuhte on voinut myös rikkoutua sijoituksen aikana, mutta näitä tuloksia aineistoissa oli vähän (Koskinen, 2018, s. 55).

Isäsuhte näyttää selvästi äitiä etäisempänä ja usein myös kokonaan lapsen elämästä kadonneena (Laakso, 2019b, s. 46; Pelkonen, 2023, s. 169). Lastensuojelussa isyys näyttää usein kadonneena tai hauraana, mutta mahdollisesti vahvistuvana (Pelkonen, 2023, s. 179; Snellman, 2020, s. 53). Useat huostaanotetun lapsen vanhemmat ovat eronneet lapsen ollessa pieni, eivätkä vanhemmat ole juuri tekemisissä keskenään (Karppinen, 2020, s. 59; Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 39). Isän päihteidenkäyttö tai mielenterveysongelmat ovat usein syy, jonka vuoksi lapsella on ristiriitaisia tunteita isää kohtaan ja tämä on etäännyttänyt perheestä (Karppinen, 2020, s. 61; Koskinen, 2018, s. 53). Lapsen suhte isään on paljon kytköksissä isän omaan elämäntilanteeseen. Isän elämäntilanteen ollessa heikompi isyys on todennäköisesti jopa näkymätöntä, kun taas positiiviset muutokset voivat vahvistaa isän läsnäoloa lapsensa elämässä. (Pelkonen, 2023, ss. 168; Niskanen, 2014, s. 88) Toisinaan toive lapsen kotiutumisen voi olla isän omaa elämäntilannetta parantava, kantava voima. Aineistoissa korostuu juuri isän oma kuntoutuminen ja lastensuojelun työskentelyyn osallistuminen, sekä isän oma myönteinen asenne lastensuojelua kohtaan, jotta suhteella olisi mahdollisuus parantua. Isiä joudutaan kuitenkin usein houkuttelemaan osallistumaan työskentelyyn lapsen kanssa tai parantamaan omaa tilannettaan. Isien kanssa lastensuojelussa tehtävä työ on huomattavasti äitejä vähäisempää ja lapsen mielipide huomioidaan enemmän isää koskevissa tapaamisissa, erityisesti jos suhteessa on jo pidempi katkos, eikä lapsi välttämättä halua tavata isäänsä (Pelkonen, 2023, ss. 168–169, 171–172, 182) Vaikka onkin lapsen etu, että hänen suhdettaan läheisiinsä tuetaan, eikä suhte ainakaan pääsisi katkeamaan, vastuu isyyden rakentamisesta on pitkälti isällä itsellään. Toisinaan muut sukulaiset ovat toimineet sijoituksen aikana suhteen tukijoina, esimerkiksi toimimalla tapaamispaikkana isälle ja lapselle. Sijoituksella on mahdollisuus tukea, mutta myös loitontaa lapsen ja tämän isän välistä suhdetta. (Pelkonen, 2023, s. 174, 180–181) Toisinaan sijoitus voi haurastuttaa suhteen isään, mutta sen avulla on myös mahdollista löytää ja aktivoida isä uudelleen lapsen elämään. Etäännyttänyt isäsuhte voi parantua uudelleen ajan kanssa. (Pelkonen, 2023, s. 183; Laakso, 2016, s. 175)

Huostaanotettujen lasten kertomukset vanhemmistaan eivät ole mustavalkoisia, vaan niissä tuodaan esille sekä suhteiden tärkeys että niiden vaikeus. Lapset kertovat sekä lapsuuden riidoista ja levottomuuksista että yhdessä olosta, läheisistä suhteista ja tärkeistä rutiineista perheen kanssa. (Laakso, 2019b, s. 45, Laakso, 2016, s. 165) Useissa aineistoissa toistui lasten huonot välit vanhempiinsa (Karppinen, 2020, s. 55). Syitä

huonoihin väleihin olivat esimerkiksi lapsen omat ongelmat (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 41), jolloin lapsi ei ole välttämättä avautunut murheistaan vanhemmilleen ja aiheuttanut näin vanhemmilleen huolta (Karppinen, 2020, s. 76). Vanhempien huoli myös toisinaan on ärsyttänyt lapsia (Karppinen, 2020, s. 76; Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 41). Suhteissa on ollut ristiriitoja ja kommunikaatiovaikeuksia (Laakso, 2016, s. 164). Toisinaan vanhempi ei ole osannut auttaa tai ymmärtänyt lapsensa käytöstä, toisinaan perhe on ollut fyysisestikin erillään (Karppinen, 2020, s. 76), suhteesta on puuttunut turvallisuutta tai lapsi on ollut huolissaan vanhemman voinnista (Koskinen, 2018, s. 53). Lapsille on myös erityisen tärkeää tieto ja tunne olla tärkeä vanhemmilleen, ja joskus tämä kokemus on puuttunut etenkin teini-ikäisiltä, mikä on aiheuttanut negatiivisuutta suhteeseen (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Karppinen, 2020, s. 75).

Muutto pois oman vanhemman luota on kuitenkin aina iso asia lapselle (Niemi, 2022, s. 34; Snellman, 2020, s. 34). Aineistojen mukaan on iso muutos lapsen elämässä, kuinka tapaamiset vanhemman kanssa ovat sijoituksen aikana aina sovittuja eri tahojen välillä, kun lapselle itselleen olisi tärkeintä suhteet ihmisiin, joita hän voi tavata luontevasti ja vaivattomasti (Kaittila ym., 2023, s. 1125; Laakso, 2016, s. 173). Sijoituksen aikana lapsi harvoin pystyy itse vaikuttamaan tapaamisiin, ja vanhemmat harvoin vierailevat lapsensa sijaishuoltopaikassa (Laakso, 2016, s. 171). Aineistoissa tuli jonkin verran esille tapauksia, joissa yhteydenpito perheeseen on kuihtunut tai katkennut kokonaan, osa johtuen hankaloituneesta yhteydenpidosta (Groop, 2018, s. 256; Laakso, 2016, s. 174; Koskinen, 2018, s. 56). Institutionaaliseksi muuttunut yhteydenpito etäännytti perheenjäseniä ja muutti välit jännittyneiksi (Enroos ym., 2017, s. 304; Laakso, 2016, s. 172), jolloin lapsi ei välttämättä halunnut edes käydä kotona silloin kun se olisi ollut mahdollista (Laakso, 2016, s. 174). Joskus etääntymiseen on liittynyt, ettei lapsi ole itse osannut sanoittaa tunteitaan perheensä suhteen tai kokenut pettymystä, ettei vanhempi ole saanut parannettua omaa elämäntilannettaan (Laakso, 2016, s. 173). Useampi aineisto tuo esille, että huostaanoton aikana lapsen suhde perheeseensä on katkennut kokonaan (esim. Groop, 2018, s. 258; Pelkonen, 2023, s. 168). Jos lapsi kokee sijaishuollon rikkoneen perheensä, on hän myös katkera sijaishuoltoa kohtaan ja työskentely on tällöin vaikeaa. Etääntyminen perheestä on voinut myös pahentaa lapsen oireilua. (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Koskinen, 2018, s. 54)

Suurin osa aineistoista tuo kuitenkin esille, että lapsen suhde vanhempiinsa on parantunut huostaanoton aikana (esim. Enroos ym., 2017, s. 304; Pelkonen, 2023, s. 183; Laakso, 2016, s. 165). Perheen merkitys lapselle on kasvanut etäisyyden vuoksi ja fyysinen etäisyys vaikuttaa parantavan välejä (Kaasinen ym., 2023, s. 4; Snellman, 2020, s. 42), vaikka yhteydenpito olisikin haastavampaa (Karppinen, 2020, s. 69). Mahdollisesti ennen

ristiriitaiset välit ovat parantuneet (Laakso, 2016, s. 172). Syyt tuntuvat jakautuvan kahteen osaan, joista ensimmäinen on lapseen itseensä liittyvät syyt; lapsi on ymmärtänyt perheen tärkeyden (Karppinen, 2020, s. 55), ymmärtää vanhempiaan enemmän ja saanut sijaishuollon aikana tukea omaan kasvuunsa, ehkä päässyt eroon päihteistä tai huonosta kaveripiiristä, sekä muuttanut omaa asennettaan (Laakso, 2016, ss. 165, 184; Karppinen, 2020, s. 78). Toisena on vanhempiin liittyvät syyt, jolloin lapsi kokee sijoituksen aikana tai sen jälkeen saaneensa enemmän tukea ja ymmärrystä vanhemmiltaan, heidän yhdessä olonsa on lisääntynyt (Kaasinen ym., 2023, s. 4; Karppinen, 2020, s. 83), vanhempien huoli lapsestaan on vähentynyt ja lapset kokevat vanhempien olevan kiinnostuneita ja välittävän heistä (Laakso, 2016, s. 172; Karppinen, 2020, s. 66). Sijoituksen myötä lapset kertovat vanhemmille enemmän elämästään ja ajatuksistaan (Laakso, 2019b, s. 45).

6.1.4 Sisarukset turvana

Sisarussuhteista aineistoissa toistui usein niiden tärkeys tukevinä suhteina lapsuudessa, huostaanoton aikana ja sen jälkeen. Sisarussuhteen tärkeys on sen pysyvyydessä ja jaetuissa lapsuuden kokemuksissa. Sisarukset kokivat yhteenkuuluvuutta ja olivat myös ystäviä keskenään. Useimmilla suhteet sisaruksiin olivat läheiset, avoimet ja luottamukselliset. (Kaasinen ym., 2023, ss. 4–6; Niemi, 2022, s. 53; Niskanen, 2014, s. 52) Vaikka biologiset sisarukset usein koetaankin läheisimpinä, myös vanhemman uuden puolison lapsiin on mahdollista muodostua läheiset välit (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Niskanen, 2014, s. 63). Kotona asuvat sisarukset koettiin tiiviinä ryhmänä, mutta joskus esimerkiksi ikäero oli yhteisen tekemisen haasteena (Niskanen, 2014, ss. 64–65) tai suhde vanhempaan sisarukseen oli etäinen tämän asuessa jo omillaan (Karppinen, 2020, s. 61).

Lastensuojelun näkökulmasta aineistoissa nousi toistuvasti esille esimerkiksi vanhimman sisaruksen rooli huoltajana, nuorempien hoivaajana ja vanhemman roolin täyttäjänä (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Niskanen, 2014, ss. 51, 64, 77). Levottomassa lapsuudessa sisarukset lähentyivät ollessaan paljon keskenään, eikä riidoille välttämättä olisi edes ollut tilaa vaikeassa arjessa. Joskus sisarukset saattoivat salailla yhdessä kotitilannetta, peläten joutuvansa sijoituksessa erilleen. Toisinaan sisaruksilla oli myös hyvin erilaisia muistikuvia ja kokemuksia lapsuudestaan kotona. (Niskanen, 2014, ss. 50–51, 78, 81)

Sijoituksen ajalta oli aineistoa sekä tilanteista, jossa kaikki sisarukset oli sijoitettu, mahdollisesti myös samaan paikkaan, että tilanteista, joissa yksi lapsi on sijoitettu ja muut asuivat yhä kotona. Aineistoissa toistui teemana, että sisarussuhteisiin ei kiinnitetä lastensuojelussa riittävästi huomiota (Niskanen, 2014, s. 69). Tilanteissa, joissa kaikki

lapset sijoitettiin, useammin tuli esille, että sisarussuhteet jätettiin huomiotta päätöksiä tehdessä ja lapset sijoitettiin eri aikaan ja eri paikkoihin. Melkein poikkeuksetta sisarukset olisivat toivoneet sijoitusta samaan paikkaan ja aina tätä ei huomioitu, eivätkä edes syyt olleet aina lasten tiedossa. (Niemi, 2022, s. 53; Niskanen, 2014, ss. 53, 83) Aineistossa tuli kuitenkin myös esille, että toisinaan oli selkeät syyt sijoittaa saman perheen lapset eri paikkoihin, esimerkiksi iän takia ja joskus erottaminen voi myös olla hyödyllistä lasten kasvulle (Niskanen, 2014, ss. 56–57). Samaan paikkaan sijoittamisen negatiivisiksi puoliksi nousi esimerkiksi yhdessä liittoutuminen sijaishuoltoa vastaan, sisarusten vetäminen pahoille teille ja sisarussuhteen jopa riippuvaiseksi kehittynyt luonne. Samassa paikassa asuneiden kertomuksissa nousi esille tärkeä muutos, kuinka isosisarus saattoi turvallisessa ympäristössä luopua huolehtijan roolistaan, vaikka sekään ei aina ollut helppoa. Toisaalta tämä mahdollisti myös vihdoin vanhemmille lapselle ikätasoisien elämisen. (Niskanen, 2014, ss. 54, 83, 90–91) Lähtökohtaisesti sisarusten läsnäolo samassa sijaishuoltopaikassa toi turvaa, helpotti ikävää ja sopeutumista sijoitukseen (Groop, 2018, s. 257; Niemi, 2022, s. 53). Kuten kotielämän suhteen, saattoi sisaruksilla olla eriäviä kokemuksia myös sijoitusajastaan (Niskanen, 2014, s. 79).

Tapauksissa, joissa yksi lapsi oli sijoitettuna tai lapset eri paikoissa, aineistoissa oli paljon vaihtelevuutta sisarussuhteiden muutoksista. Osassa nousi esille, ettei sisarussuhteita tuettu ja yhteydenpito sisaruksiin oli haastavaa laitoksen käytäntöjen vuoksi, vaikka lapsella itsellään olisi ollut halu pitää suhteita yllä. Eri paikassa asuva sisarus saattoi karata tapaamaan toisaalla asuvaa sisarustaan ja toisaalta sisarukset olivat lojaaleja toisilleen, eivätkä kertoneet karanneen sisaruksen olinpaikkaa, vaikka sen tiesivät. (Niskanen, 2014, ss. 55, 68, 70). Osalla sisarussuhteet olivat säilyneet tai jopa parantuneet sijoituksen aikana (Niskanen, 2014, ss. 60, 74), osalla suhteet sisaruksiin etäännyivät, vaikka saattoivatkin parantua taas sijoituksen päätyttyä (Karppinen, 2020, s. 61; Niskanen, 2014, s. 60). Joskus suhteet sisaruksiin katosivat sijoituksen aikana kokonaan (Kaasinen ym., 2023, s. 5).

6.1.5 Ystävät ja seurustelukumppanit kokemuksena normaalista

Vaikka aineistojen perusteella ystävien merkitys vaihtelee hieman sen mukaan, miten läheiseksi perhe koetaan, ovat vertaissuhteet kuitenkin lapsille erityisen tärkeitä. Ystävät ja seurustelukumppanit ovat usein niin sanottu itse valittu perhe, joka täydentää mahdollisia biologisen perheen aukkoja (Koskinen, 2018, s. 43). Vertaissuhteet ja ikätoverit ovat etenkin teini-ikäisille tärkein sosiaalinen verkosto ja merkityksellisimpiä ihmissuhteita (Kaasinen ym., 2023, s. 6; Kaittila ym., 2023, s. 1125; Koskinen, 2018, s. 43). Ystävyudet

ovat usein samalla linjalla kuin suhteet sisaruksiin (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Niskanen, 2014, s. 73).

Sijoitetuille lapsille, erityisesti teini-ikäisille, ennen huostaanottoa luodut ystävyysuhteet ovat tärkeitä (Kaittila ym., 2023, s. 1125; Laakso, 2016, s. 176). Toisinaan nämä suhteet aiheuttavat, että lapsi pitää tietoisesti etäisyyttä laitossympäristön muihin lapsiin ja vaalii mieluummin vanhoja suhteitaan (Snellman, 2020, s. 37). Sijoituksen aikana nämä laitoksen ulkopuoliset suhteet ovat myös hyvin tärkeitä, sillä ne edustavat lapselle niin sanotusti normaalia elämää ja ystävillä ilman sijoituskokemusta on mahdollisuus tukea lasta eri tavalla kuin muilla saman taustan omaavilla (Kaittila ym., 2023, s. 1125; Snellman, 2020, s. 39). Lapset kuvaavat ystävyysuhteissaan tärkeäksi yhteisen ajan, yhteisen tekemisen, ystävien antaman tuen, ymmärryksen ja läsnäolon (Laakso, 2016, s. 176). Lapsille on tärkeitä ystävyysuhteet, joissa he voivat uskoutua, keskustella vaikeistakin aiheista ja saada emotionaalista tukea (Groop, 2018, s. 258; Törrönen & Munn-Giddinds, 2018, s. 154). Jos sijoitetun lapsen koulu ja ystäväpiiri eivät muutu, on kokemus muutoksesta todennäköisesti paljon helpompi (Snellman, 2020, s. 38). Vertaissuhteet ovat kuitenkin asia, jotka ei saa lastensuojelussa riittävästi huomiota ja usein sorrutaan myös pitämään lasten välisiä suhteita haitallisina niihin kunnolla tutustumatta. Monesti sijaishuoltopaikan aikuiset suhtautuvat lapsen kavereihin epäilevästi tai ovat ylisuojelevia. (Laakso, 2016, ss. 175, 178) Sijoitus tuo monille lapsille myös uusia kaverisuhteita ja osalle suhteiden luominen mahdollistuu vasta turvatun arjen myötä. On todennäköistä, että lapsen ystäväpiiri tulee muuttumaan ainakin osittain sijoituksen myötä. (Laakso, 2016, ss. 175, 177)

Lapset yleensä tunnistavat, millaiset ystävyysuhteet ovat heille hyväksi. Lapsen kaveripiireissä voi kuitenkin olla esimerkiksi päihteiden käyttöä ja erilaisia rankkoja kokemuksia. (Karppinen, 2020, s. 55) Huonoista kaveripiireistä on vaikea päästä eroon, vaikka lapsi itse tunnistaisikin kavereidensa haitallisuuden omalle hyvinvoinnilleen. Sijoituksella on mahdollisuus katkaista haitalliset vertaissuhteet ja tämä onkin yleinen sijoittamisen syy. (Laakso, 2016, ss. 179–180) Aineistoissa toistui teemana vaikeus ylläpitää suhteita vanhoihin ystäviin ja näiden suhteiden katkeaminen (Laakso, 2019b, s. 45). Vaikka nykypäivänä yhteydenpito on helpompaa puhelimen avulla, haasteita aiheuttaa erityisesti tapaamisten vaikeus (Laakso, 2016, s. 179). Etäisyys vanhoihin kavereihin saattaa kasvaa, eikä lapsi välttämättä käy enää samaa koulua (Laakso, 2019b, s. 45). Laitoksen rutiinien, kuten ruoka- ja kotiintuloaikojen vuoksi, tapaamisia on vaikea sopia tai tapaamiset jäävät ajallisesti lyhyiksi (Enroos ym., 2017, s. 304; Laakso, 2016, s. 177). Joskus laitokseen ei saa kutsua kavereita tai lapsi itse ei halua kutsua sinne ketään. Kun

kotiintuloajat ovat tiukat, jäävät erilaiset arkiset tapahtumat kokematta ja lapsi jää helposti ulkopuoliseksi kaveripiirissään. (Laakso, 2016, s. 178) Kaikilla lapsilla, erityisesti teini-ikäisillä, on yhteenkuulumisen tarve, mutta on todellisuutta, ettei laitoksessa kasvava lapsi pysty tekemään samoja asioita kuin muut, sillä heidän elämänsä on varsin säänneltyä verrattuna ikätovereihinsa (Laakso, 2016, s. 169). Aineistoissa korostuikin, kuinka näistä syistä ystävyys-suhteiden ylläpito vaikeutuu (Laakso & Enroos, 2016, s. 513), suhteet etääntyvät ja melko usein myös suhteet vanhoihin ystäviin katkeavat kokonaan sijoituksen myötä (Laakso, 2016, s. 177).

Parisuhde edustaa nuorille usein tasapainoa ja turvallisuutta (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Koskinen, 2018, s. 50). Etenkin sijoituksen aikana nämä tarpeet korostuvat ja kumppanin löytyminen saattoi myös auttaa sijaishuoltoon sitoutumista tuomalla positiivisuutta elämään (Kaittä ym., 2023, s. 1125). Kumppani on tukena, apuna ja turvana (Groop, 2018, s. 258; Koskinen, 2018, s. 53). Seurustelukumppanin perhe voi muodostua tärkeäksi ja jopa kyläilyt siellä voivat olla mahdollisia, etenkin jos lapsella ei ole läheisiä, jonka luona käydä (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Snellman, 2020, s. 54). Kuitenkin, kuten ystävienkin kanssa, laitokseen sijoittaminen on seurustelua hankaloittava tekijä. Kumppaniin ei ole mahdollista pitää riittävästi yhteyttä tai tavata häntä niin usein kuin haluaisi. Seurustelu voidaan kokea vaikeaksi, hankalaksi tai jopa noloksi. (Laakso, 2019b, s. 45). On todennäköistä, että seurustelu on sijoitetulle vaikeaa ja ennenkin sijoitusta alkaneet suhteet päättyvät sen aikana (Karppinen, 2020, s. 68; Koskinen, 2018, s. 55). Saman laitoksen sisällä seurustelusuhde ovat pääsääntöisesti kielletty, mutta näitä toisinaan tapahtuu (Laakso, 2016, s. 178; Niskanen, 2014, s. 72).

6.2 Sijaishuollon antamat ihmissuhteet ja niiden merkitys

Luvussa kerrotaan, millainen merkitys sijaishuoltopaikan sisäisillä suhteilla on huostaanotetulle lapselle. Alaluvut on jaettu lapsen suhteesta työntekijöihin, sekä vertaisiin ja yhteisöön. Lopussa on myös löydettyjä tuloksia, miten sijaishuollon muutokset ja laitoksesta itsenäistyminen muuttavat näitä syntyneitä suhteita.

6.2.1 Ohjaajat luotettavina aikuissuhteina

Sijaishuoltopaikan ohjaajilla on mahdollisuus olla huostaanotetulle lapselle merkityksellinen, korjaava aikuissuhde (Laakso, 2019a, s. 11; Kaittä ym., 2023, s. 1125). Valtaosassa aineistoja toistui, että lapset ovat kokeneet sijaishuollossa löytäneensä ainakin

yhden aikuisen, johon voivat luottaa ja jolle voivat puhua (Groop, 2018, s. 257; Laakso, 2019b, s. 48; Karppinen, 2020, s. 55). Usein tämä aikuinen on ollut lapsen omaohjaaja. Omaohjaajasuhde on koettu erityisenä ja se on mahdollistanut sitoutumisen sijaishuoltoon. (Niemi, 2022, ss. 49–50) Erityisesti ohjaajien merkitys korostui pitkäaikaisissa sijoituksissa ja aineistoissa toistuvat juuri pitkäaikaiset, katkeamattomat aikuissuhteet, sillä ne lisäävät hyvinvointia ja helpottavat kiintymistä (Kaittila ym., 2023, s. 1125). Lapset eivät tunne sijaishuollon aikuisia heidän ammattititeileillään, vaan etunimellä (Törrönen & Munn-Giddinds, 2018, s. 153) ja kokevat lastensuojelun työn olevan ihmissuhdetyötä, jota tehdään omalla persoonalla (Snellman, 2020, s. 51). Lapset kaipaavat ohjaajilta vastavuoroisuutta kohtaamisissa (Lahtinen & Pekkarinen, 2020, s. 160; Niemi, 2022, s. 48), kannustamista eteenpäin ja sitoutumista myös vaikeina hetkinä (Laakso, 2019a, s. 11).

Hyvää suhteen syntymistä edesauttaa kuunteleminen, vakaus, turvallisuuden tunteen luominen. Aikuisten tulisi olla kokeneita, luotettavia ja aidosti välittää sekä ymmärtää lasta. (Lahtinen & Pekkarinen, 2020, s. 162; Kaittila ym., 2023, s. 1125). Lapset kaipaavat kahdenkeskistä aikaa ohjaajien kanssa (Laakso, 2019b, s. 47) ja puheen lisäksi myös yhteistä tekemistä (Kaittila ym., 2023, s. 1125). Retket ovat hyvä esimerkki tilanteesta, jossa sijaishuollon aikuiset ja lapset ovat tasavertaisemmassa asemassa ja yhteistä aikaa on enemmän. Usein suhde on myös ohjaajalle merkityksellinen ja lapset arvostavat, jos ohjaaja jakaa asioita myös omasta elämästään. (Lahtinen & Pekkarinen, 2020, ss. 160–162) Lasten arvioidessa hyvän sijaishuoltopaikan ominaisuuksia olivat suhteet aikuisiin keskiössä. Ohjaajat ovat avainasemassa sijaishuoltopaikan ilmapiirin luomiseen. Kaikkien ei tarvitse olla mukavia, mutta joukossa on oltava myös sellaisia. (Niemi, 2022, s. 47) Aineistoissa toistuu kuinka lapset kokevat ohjaajat arjen turvaajina ja uskottuina henkilöinä. Valtaosa lapsista on kokenut sijaishuollon aikuiset huolehtivina, lapsista kiinnostuneina, turvallisina ja kunnioittavina. Turvallisuus syntyy huolenpidon ja aitojen kohtaamisten myötä. (Törrönen & Munn-Giddinds, 2018, s.153–154; Laakso, 2019b, s. 48; Kaittila ym., 2023, s. 1125) Turvallisuutta tuo myös hoivaavien suhteiden pysyvyys (Koskinen, 2018, s. 64), mutta on kuitenkin fakta, että tutustuminen ja suhteen luominen vievät aikaa (Laakso, 2019b, s. 53).

Osassa aineistoja toistuu, että huostaanotetuilla lapsilla on myös ollut sijoituksensa aikana etäiset, varautuneet suhteet ohjaajiin (Laakso, 2016, s. 168; Niemi, 2022, s. 48). Luottaminen aikuisiin on voinut olla vaikeaa tai lapsi ei ole halunnut enää edes yrittää (Niemi, 2022, s. 48). Pitkään jatkuneet haavoittavat olot ja rikkoutuneet ihmissuhteet vaikeuttavat kiintymistä ja kuulumisen tunnetta (Kaasinen ym., 2023, s. 5; Niemi, 2022, s. 48). Erityisesti lyhytkestoiset suhteet näyttäytyvät lapsille negatiivisina, sillä luottamuksen

rakentuminen on aina aikaa vievä prosessi (Laakso, 2019a, s. 11; Törrönen & Munn-Giddinds, 2018, s. 153). Sijaishuollon käytäntöjen vuoksi muutostilanteissa lapsen suhde entiseen työntekijään isolla todennäköisyydellä katkeaa, mikä voi myös tuntua vaikealta (Laakso, 2019b, s. 45; Koskinen, 2018, s. 65).

Joillain lapsilla on myös huonoja kokemuksia laitosten ohjaajista, esimerkiksi etteivät he kuuntele, suhtautuvat lapseen torjuvasti tai rajoittavat liikaa (Niemi, 2022, s. 50; Snellman, 2020, s. 46). Hyväkään suhde ei auta, jos nuori ei halua ottaa apua vastaan (Snellman, 2020, s. 46), sillä osa lapsista vastustaa huostaanottoa, jolloin yhteistyö on saattanut olla vaikeaa (Niemi, 2022, s. 44). Suhdetta laitoksen ohjaajiin haastavat esimerkiksi tehdyt rajoitustoimenpiteet, laitoksen säännöt, aikuisen valta-asema lapseen nähden (Lahtinen & Pekkarinen, 2020, s. 160) ja muutenkin suhteen epätasapaino, sillä lapset tiedostavat ohjaajien tietävän enemmän heistä kuin lapset ohjaajista (Karppinen, 2020, s. 72). Osa ei halua puhua ohjaajille, koska tietävät näiden kirjaavan heidän keskustelunsa (Laakso, 2016, s. 168).

Ohjaajilla on iso merkitys myös lapsen läheissuhteiden tukijana, esimerkiksi yhteydenpitäjänä vanhempaan ja kannustamalla lasta itseään yhteydenpitoon (Karppinen, 2020, s. 82; Niskanen, 2014, s. 58), sekä tukemalla lapsen ja vanhemman välistä kommunikaatiota esimerkiksi auttamalla selvittämään ristiriitoja (Laakso, 2019b, s. 47; Kaittila ym., 2023, s. 1125). Ohjaajien ja vanhempien väliset hyvät suhteet, sekä perheelle tarjottu tuki auttavat lapsen sopeutumista sijaishuoltoon ja lisäävät lapsen resilienssiä (Kaittila ym., 2023, s. 1126).

6.2.2 Vertaiset yhteisönä ja metaforisena perheenä

Kuten jo osuudessa ystäväistä kerrottiin, ovat vertaisryhmät kaikille lapsille tärkeitä ja sijaishuollossa asuville saman laitoksen muut lapset voivat olla merkittävä vertaiskokemus. Samanlainen kokemustausta lisää yhteisöllisyyttä ja lapset viihtyvät sijaishuollossa paremmin, jos kokevat saaneensa siellä ystävyys-suhteita. (Groop, 2018, s. 257; Kaittila ym., 2023, s. 1125; Laakso, 2016, s. 176) Näiden lasten kesken on mahdollisuus tuntea yhteenkuuluvuutta ja läheisyyttä samassa paikassa asumisen ja samanlaisen taustan myötä (Lahtinen & Pekkarinen, 2020, s. 160; Kaittila ym., 2023, s. 1125). Laitoksen muiden lasten kanssa vuorovaikutus on erilaista kuin ohjaajien kanssa (Lahtinen & Pekkarinen, 2020, s. 160) ja yhteinen tekeminen voi toimia myös ikävän ehkäisijänä (Niskanen, 2014, ss. 54, 86).

Parhaimmillaan vertaisryhmässä voi oppia hyvää vastavuoroisuutta, rohkeutta suhteessa muihin ihmisiin, sosiaaliset suhteet eivät enää pelota tai lapsi ei ole enää niin vetäytyneet (Laakso, 2019b, s. 58; Snellman, 2020, s. 59). Muut laitoksen lapset vaikuttavat aina huostaanotetun arkeen jollain tavoin ja joskus yhteistä aikaa vietetään paljonkin laitoksen käytäntöjen vuoksi (Niskanen, 2014, s. 72; Snellman, 2020, s. 38). Lapselle tulisi syntyä tunne päästä mukaan yhteisöön, mutta laitoksen sisällä on myös usein kaveruusryhmiä, jotka erottuvat toisistaan esimerkiksi iän mukaan (Lahtinen & Pekkarinen, 2020, s.160).

Vaikka sijoituksen aikaiset suhteet voivat muodostua merkittäviksi (Groop, 2018, s. 261), voivat ne myös jäädä etäisiksi (Laakso, 2016, s. 177) tai säilyä korkeintaan sosiaalisen median kontakteina sijoituksen jälkeen (Snellman, 2020, s. 38). Yhteistä aikaa vietetään ehkä vain hyvin arkisissa hetkissä, kuten ruokailuissa, vaikka välit olisivatkin kunnossa (Lahtinen & Pekkarinen, 2020, s. 160). Lapsi ei aina tietoisesti halua luoda suhdetta muihin lapsiin, esimerkiksi toisten huonon käytöksen vuoksi tai ettei koe heillä olevan mitään yhteistä (Snellman, 2020, s. 38). Muut lapset voidaan kokea kuormittavina ja käytös arvaamattomana (Karppinen, 2020, s. 72; Snellman, 2020, ss. 38–39). Toisinaan muut nuoret voivat myös syventää lapsen omia ongelmia, esimerkiksi kasvattamalla painetta toimia muut tai samassa paikassa on samaan tapaan oireilevia lapsia (Snellman, 2020, s. 40). Sijaishuollon sisäiset vertaissuhteet voivat olla myös vaurioittavia esimerkiksi kiusaamiskokemusten kautta (Laakso, 2016, s. 171; Niemi, 2022, s. 51). Tämänkaltaisissa vertaisryhmissä tapahtuva kiusaaminen on monimutkaista ja vaikeasti tulkittavaa, sillä lapset myös opettelevat keskenään ja ohjaajien kanssa sosiaalisia kuvioita. Vuorovaikutustilanteissa on aina läsnä myös inhimilliset tekijät, kuten väärinkäsitykset (Lahtinen & Pekkarinen, 2020, s. 162). Kuitenkin kiusaamista sijaishuollossa tapahtuu, sekä lasten että joskus ohjaajien taholta (Laakso, 2016, s. 171). Nämä epäluottamuksen kokemukset voivat johtaa yksinäisyyteen ihmisten kesellä ja emotionaaliseen syrjäytymiseen yhteisöstä (Kaasinen ym., 2023, s. 6).

Sijaishuollon suhteet ovat moninaisia ja lapsi onkin sijaishuoltopaikan ja sen sosiaalisen systeemin jäsen (Enroos ym., 2017, s. 307). Aika sijaishuollossa rakentuu useiden ihmisten ja heidän elinympäristöjensä kautta (Groop, 2018, s. 256). Laitosympäristössä lapsella on aina ympärillään muita ihmisiä ja yksin olemiseen on harvoin mahdollisuutta, mikä johtaa siihen, että lapset tottuvat olemaan isossa ryhmässä ja useimmat myös kokevat yhteisöllisen toiminnan tärkeänä (Snellman, 2020, s. 39). Yhteisön suhteet eivät synny itsestään, vaan usein tavallinen arki rutiineineen toimii sen pohjana ja yhteiset arjen hetket, kuten ruokailut, edistävät suhteiden syntymistä (Laakso & Enroos, 2016, s. 512). Arvostavalla, vastavuoroisella vuorovaikutuksella on mahdollisuus toimia korjaavina

kokemuksina lapselle. Arkisen toiminnan lisäksi lastenkodin yhteisölle tekee hyvää myös poikkeavat tilanteet, kuten retket, jotka mahdollistavat kiireettömän, katkeamattoman yhteisen ajan, tiivistä yhdessä oloa, yhteistä tekemistä, arvokkaita vuorovaikutustilanteita ja avoimia kohtaamisia. Sijaishuoltopaikan yhteiset, jaetut hetken nivoutuvat osaksi lasten, ja ohjaajien, elämäntarinaa. (Lahtinen & Pekkarinen, 2020, s. 160–161).

Aineistoissa nousi esille teemoja liittyvien lasten ajatuksiin sijaishuollosta kotina ja perheenä. Näissä aiheissa lasten ajatukset vaihtelevat, pitkälti oman perhetaustan mukaan, esimerkiksi jos lapsella on välittävä koti, josta hänet on sijoitettu (Karppinen, 2020, ss. 69–70; Snellman, 2020, s. 41). Osalle laitos ei ole koti periaatteen vuoksi tai koska ei viihdy siellä (Karppinen, 2020, s. 72). Osa kaipaa kodin tuntua, mutta laitos ei ole sitä riittävästi (Laakso, 2016, s. 185; Snellman, 2020, s. 42). Kokemus laitoksesta kotina vaikuttaisi liittyvän paljon ihmissuhteisiin; jos aikuiset ja muut lapset ovat tuttuja ja turvallisia, laitosympäristö voi alkaa ajan myötä tuntua kodilta (Karppinen, 2020, ss. 70–72; Snellman, 2020, s. 41). Sijaishuoltoon kotina voi liittyä ajatuksia, ettei tarvitse olla yksin, olosuhteet ovat turvallisemmat kuin vanhemman luona tai ajatus kodista vanhemman luona tuo mieleen huonoja muistoja. Tällöin lapsi voi kokea elämänsä jo rakentuneen uudestaan sijaishuoltoon ja saattaa kokea haluttomuutta käydä enää vanhemmillaan. (Laakso, 2016, ss. 174, 186) Lapsuuden koti ei ehkä enää tunnu kodilta, sillä lapsi ei tiedä, mitä siellä tapahtuu hänen ollessaan poissa (Karppinen, 2020, s. 71).

Jos lapsi on kokenut sijaishuollon myönteisenä tai biologisessa perheessä on aukkoja, muut ympärillä voivat muodostaa metaforisen, niin sanotun saadun perheen. Saatu perhe voi olla lapselle hyvin tärkeä, ilon aihe ja turvallisuutta tuova. (Koskinen, 2018, ss. 47–49) Moni jo omilleen muuttanut entinen huostaanotettu nuori kuitenkin kuvaa myös tiettyä juurettomuutta, jonka sijaishuollossa asuminen on aiheuttanut. Näitä nuoria aikuisia voi mietittyä, millainen elämä olisi ollut, jos hän olisikin asunut syntymäperheessään ja miten tavanomainen perhe-elämä jäi häneltä kokematta laitoksessa. (Groop, 2018, s. 256) Useilla on myös kodin, lapsuuden ja vanhempien kaipuu, vaikka sitä värittääkin realismi siitä, kuinka kotiin ei todellisuudessa voi palata tai elämä vanhemman kanssa ei olisi kuten lapsi olisi toivonut (Laakso, 2016, s. 185; Koskinen, 2018, s. 59).

6.2.3 Sijaishuoltopaikkojen muutokset ja itsenäistyminen

Monen huostaanotetun lapsen kohdalla hänen elämänsä on mahtunut useita muutoksia, ehkä jo aiemmin elämässä ja huostaanotto on jatkumoa muutosten sarjassa (Laakso, 2016, ss. 162–163). Kuitenkin aineistojen mukaan toistuvat sijaishuoltopaikan muutokset

eivät tee hyvää lapselle, vaan sijaishuollon tulisi olla vakaata ja pysyvää, jotta emotionaalinen kiintymys ja luottamus olisivat mahdollisia (Törrönen & Munn-Giddinds, 2018, s. 147; Niemi, 2022, s. 58). Tutkimukset korostavat tutustumisvaiheen tärkeyttä. Monella lapsella olisi toive tutustua uuden paikan aikuisiin jo etukäteen ja itselleen tutun ihmisen kanssa. (Niemi, 2022, ss. 38, 40) Alkuvaiheeseen uudessa paikassa liittyy jännitystä ja turvattomuutta uusien ihmisten keskellä, joten se tulisi omistaa lapsen tarpeisiin vastaamiselle ja suhteiden rakentumiselle. Myös työntekijät kohtaavat tilanteessa vieraan lapsen ja tämän mahdollisesti laajankin läheisverkoston. (Laakso & Enroos, 2016, s. 512)

Sijaishuoltopaikkojen muutoksesta kirjoitetaan hyvin samankaltaisesti; kyseessä ei ole vain asuinpaikan muutos, vaan erityisesti muutos ihmissuhteissa. Jatkuvat muutokset katkovat ihmissuhteita ja luottamusta, eikä suhteiden rakentaminen ole helppoa. (Groop, 2018, s. 256; Laakso, 2019a, s. 11; Niemi, 2022, s. 51) Muutos tarkoittaa sosiaalisten suhteiden luomista aina uudelleen ja paikkansa etsimistä osana yhteisöä (Laakso, 2019b, ss. 52–53; Karppinen, 2020, s. 54). Luottamuksen rakentuminen vie aikaa (Kaasinen ym., 2023, s. 5) ja jos sijaishuoltopaikan muutoksia alkaa olla useita, on todennäköistä, että lapsi ei enää jaksaa ja halua kiintyä uusiin ihmisiin (Laakso, 2019b, s. 53; Niemi, 2022, s. 48). Muutos voi kuitenkin olla myös positiivinen kokemus, jos se tarkoittaa esimerkiksi sopivamman sijaishuoltopaikan löytämistä (Niemi, 2022, s. 57; Snellman, 2020, s. 36).

Itsenäistymistä sijaishuollon laitoshuollosta värittää sen ristiriitaisuus, sillä se on samaan aikaan sekä odotettu että haikea tapahtuma. Monella entisellä huostaanotetulla nuorella on kokemus, että itsenäistyminen tapahtui niin sanotetusti pakotettuna ja liian aikaisin. Jännittävän kasvamisen aikana hylkäämisen tunteet saattoivat uusiutua ja itsenäistyvälle nuorelle olisikin tärkeää, että ympärille jää tukevia aikuisia. (Groop, 2018, ss. 257–258; Törrönen & Munn-Giddinds, 2018, s. 152; Koskinen, 2018, s. 57) Moni kaipaa erityisesti tässä kohti perhettä, jota ei välttämättä ole ollenkaan. Osalla on luotettavia läheissuhteita, tai tukea voi saada ystävilta ja sisaruksilta (Törrönen & Munn-Giddinds, 2018, s. 152; Kaasinen ym., 2023, ss. 5–6; Koskinen, 2018, s. 61). Osalla tukena ovat jälkihuollon työntekijät, jotka kuitenkin harvoin ovat tuttuja sijaishuollon ajalta (Niemi, 2022, s. 64), mutta voivat viedä myös pois painetta itsenäistyneen nuoren ja tämän vanhemman suhteesta (Pienimäki & Siitonen, 2020, s. 52).

Itsenäisyyttä ja aikuisuutta tukee ihmissuhteiden jatkuvuuden turvaaminen ja tunne, ettei jää yksin (Törrönen & Munn-Giddinds, 2018, s. 148), mutta käytännössä lähes aina sijaishuollon aikana muotoutuneet tärkeät suhteet laitospäristön työntekijöiden katkeavat

(Groop, 2018, s. 258; Koskinen, 2018, s. 56). Muihin laitoksen nuoriin muodostuneet suhteet eivät katkea niin usein jaettujen kokemusten vuoksi (Groop, 2018, s. 258). Kuitenkin laitosympäristössä kasvaneelle lapselle voi tulla yllätyksenä, miten paljon häneen vaikuttaa sijaishuollon yhteisön katoaminen ympäriltä (Koskinen, 2018, s. 49). Yksin olon opettelu voi olla haastavaa, nuori kokea turvattomuutta, yksinäisyyttä ja tyhjyyttä, jopa silloin kun itsenäistyminen on ollut odotettu asia (Kaasinen ym., 2023, s. 6; Koskinen, 2018, s. 57; Niemi, 2022, s. 62). Erityisesti elämän käännekohtissa nuoret saattoivat vertailla elämäänsä normaaliin, esimerkiksi millainen hänen syntymäperheensä oli ja miten pysyviä ihmissuhteita hänellä on ollut. Tämä vertailu toi myös kokemuksen erilaisuudesta, ulkopuolisuudesta ja leimasta. (Groop, 2018, s. 256; Laakso, 2016, s. 185)

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Johtopäätöksissä on vedetty yhteen tiiviimmin tulosten tärkeimpiä kohtia ja niiden yhteyttä opinnäytetyön teoreettiseen osuuteen. Pohdinta kokoaa omia ajatuksia aiheeseeni, työstä oppimaani ja tulosten hyödyntämistä työelämään. Lisäksi esitän omat jatkotutkimusehdotukseni aiheelle.

7.1 Johtopäätökset

Jo 1900-luvun alussa sijoituspaikan pysyvyyttä pidettiin tärkeänä Suomessa. Vuoden 1936 lastensuojelulaissa ei mainittu vielä mitään lapsen läheissuhteista. Seuraavien vuosikymmenien aikana eri komiteat toivat lastensuojelukeskustelussa esiin useita kertoja erilaisia ihmissuhteenäkökuilma; lapsen perheyhteys tulisi säilyttää, sisarukset tulisi sijoittaa yhdessä, sillä sisaruksista eroon joutuminen voi järkyttää lasta ja lastenkoti ei saisi erottua laitoksena, vaan sen tulisi olla perheenomainen. 1970-luvulla sosiaalihuollon periaatekomitea toi esille, kuinka perheen säilymistä tulisi edistää, lastensuojelutyön olla perhekeskeistä ja korosti myös lapsen jatkuvia ihmissuhteita. Lapsen tasapainoisen kehityksen nähtiin mahdollistuvan turvallisten ja kestävien ihmissuhteiden jatkuvuudessa ja sijoituspaikkojen muutosten välttämällä. Laitoksissa tulisi myös olla mahdollisuus muodostaa lämpimiä ihmissuhteita ja sen olla turvallinen yhteisö. Vaikka näistä asioista puhuttiinkin, lastensuojelulakiin asia tuli näkyväksi vasta vuonna 1983, jolloin sinne kirjattiin, kuinka sijaishuollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet, erityisesti lapsen ja vanhemman välillä. Lakiin kirjattiin myös hoito- ja kasvatussuunnitelmat, joilla turvataisiin jatkuvat, läheiset ihmissuhteet. Vuoden 2007 lakiuudistuksessa tuotiin esille lapsen oikeus ihmissuhteisiin ja niiden ylläpitoon, esimerkiksi oikeus tavata vanhempiaan ja

muita läheisiä, sekä pitää heihin yhteyttä. (Harrikari, 2019, ss. 227–228, 225–260, 270, 289, 293, 324) Tämän tiedon perusteella voi päätellä, että ihmissuhteenäkökulmat ovat olleet keskustelussa, osittain käytännössäkin jo kauan, mutta niiden siirtyminen lastensuojelulakiin on tapahtunut hitaasti.

Lasten kasvattaminen yhteistyössä on ihmisille ominaista ja usein huolenpitoon liittykin vanhempien lisäksi muita sukulaisia ja ystäviä, esimerkiksi isoäidit ja vanhemmat sisarukset. Näissä läheissuhteissa lapsi kasvaa osaksi yhteisöä. (Mäkelä & Sajaniemi, 2013, ss. 42–44) Opinnäytetyön tuloksia tarkastellen huostaanotetun lapsen läheissuhteet ovat hyvin moninaiset ja jokaisen lapsen perhetausta ja -rakenne ovat omanlaisensa kokonaisuus. Lapsen perhe voi olla ydinperhe, useampi perhe eri paikoissa tai pitää sisällään sukulaisia, ystäviä, kumppaneita ja lemmikkejä. Osalla ei ole biologista perhettä ollenkaan, jolloin itse valittu perhe voi nousta merkitykselliseksi. Perheestä etäntyminen on lapselle usein kipeä asia, sillä etäiset suhteet luovat turvattomuuden tunnetta ja on myös muistettava, etteivät kaikki läheissuhteet tue lapsen hyvinvointia. Perhesuhteiden pysyvyys ja niiden hoivaava luonne taas lisäävät turvallisuutta. Perheiden muodot ja suhteiden laadut voivat myös muuttua sijoituksen aikana.

Tulokset kertovat, että sijaishuollossa olisi tärkeää määritellä lapsen näkökulmasta, keitä hän pitää itselleen läheisinä ihmisinä ja millaisina hän kokee suhteet ympärillään, jotta yhteydenpitoa ja suhteita näihin henkilöihin voidaan ylläpitää sijoituksen aikana. Yhteydenpito ja läheisten ihmisten tapaaminen auttavat jaksamaan vaikeissa hetkissä, mutta kodin ulkopuolelle sijoittaminen lähes poikkeuksetta muuttaa ja vaikeuttaa yhteydenpitoa lapsen läheisiin. Yhteydenpitoa haastavat esimerkiksi pidentyneet välimatkat tai lastensuojelulaitoksen käytännöt, eivätkä lapset kovin usein pysty vaikuttamaan esimerkiksi tapaamisten määrään. Vaikka läheissuhteet ja yhteydenpidon tukeminen tunnistetaan tärkeiksi asioiksi, on kuitenkin hyvin vaihtelevaa, miten paljon sijaishuollossa keskitytään näihin. Usein yhteydenpidon merkitys lisääntyy huostaanotetulle, kun hän ei enää jaa arkea perheensä kanssa, mutta yhteydenpito rajoittuu tapaamisiin kotijakoilla, sekä puhelimitse pidettyyn yhteyteen. Useimmilla lapsilla yhteydenpitoa läheisiin on kuitenkin puhelimen kautta päivittäin. Ehkä hieman yllättäen pidentynyt välimatka perheeseen on kuitenkin usein se asia, joka auttaa parantamaan lapsen ja tämän vanhemman välejä. Lastensuojelulaki (13.4.2007/417, 4 §, 54 §) määrittää kuinka lastensuojelun keskeisiä periaatteita on lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen. Lapsen etua arvioitaessa on näiden lisäksi kiinnitettävä huomiota jatkuviin ihmissuhteisiin ja mahdollistettava yhteydenpito tärkeisiin läheisiin. Lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata henkilöitä, jotka hän määrittelee itselleen tärkeiksi. Sijaishuolto tulisi siksi järjestää

niin, ettei esimerkiksi välimatka ole tälle esteenä ja sijaishuoltoapaikan tulee tukea lapsen mahdollisuuksia suhteiden ylläpitoon.

Sijoittaminen on kriisi lapselle ja vanhemmille. Sijaishuoltoon tuleva lapsi kantaa mukana kasvuolosuhteitaan ja historiaansa, joten nämä tulisi tietää lapsen tilanteen ymmärtämiseksi. Läheiset ihmiset vaikuttavat lapseen merkittävästi sijaishuollon aikana ja sen jälkeen. (Koivisto, 2023, ss. 26, 30) Myös kiintymyssuhdeteorian ymmärrys auttaa sijaishuollossa kasvavien lasten hoitamisessa, sillä he ovat aina kokeneet eron perheestään. Moni on kokenut riittämätöntä vanhemmuutta tai joutunut sijoitetuksi useamman kerran. Nämä kokemukset vaikuttavat lapsen kykyyn kiintyä. Teorian tunteminen voi auttaa ymmärtämään laiminlyötyjen lasten vaikeuksia muodostaa terveitä ihmissuhteita, sekä näiden lasten käytöstä laajemmin. (Golding, 2014, s. 38) Muutto pois oman perheen luota on siis aina iso muutos lapselle ja huostaanotto isku vanhemmalle. Tutkimuksissa huostaanotetut lapset ovat kuvanneet usein syiksi sijoitukseen lapsen ja vanhemman väliseen kommunikaatioon liittyvät haasteet tai etteivät ole kokeneet riittävästi kiinnostusta vanhempien osalta omaa elämäänsä kohtaan. Toisaalta myös vanhemman huoli on voinut ärsyttää. Lapset eivät ole kertomuksissaan mustavalkoisia, vaan tuovat esiin perhe-elämän huonojen puolien lisäksi myös perhesuhteiden tärkeyden. Joskus huostaanotto on aiheuttanut perhesuhteiden etääntymisen tai katkeamisen, ja tällainen kokemus vaikuttaa lapseen negatiivisesti. Valtaosalla lapsista suhteet vanhempiin ovat kuitenkin parantuneet, usein etäisyyden ja lapsen oman kasvun myötä. Perheen merkitys on voinut kasvaa, kun heitä ei näe päivittäin. Lähentyneet suhteet näkyvät esimerkiksi vähentyneinä ristiriitoina, lisääntyneenä yhteisenä tekemisenä ja lapset puhuvat vanhemmilleen enemmän omista ajatuksistaan. Äiti on usein huostaanotetulle lapselle läheisin ihminen, jonka luona on koti ja johon pidetään yhteyttä päivittäin. Erityisen tiivis tämä suhde on, jos ei isä ei ole ollut mukana lapsen elämässä, mikä taas on hyvin yleistä. Isät näyttävät usein lastensuojelussa usein etäisinä tai kadonneina hahmoina ja isien oma elämäntilanne vaikuttaa vahvasti hänen yhteyteensä lapseen. Suhteella on kuitenkin mahdollisuus parantua ajan kanssa, jos isä kykenee parantamaan omaa elämäntilannettaan ja osallistumaan sijaishuollon työskentelyyn. Kuitenkin vaikuttaa siltä, että suhdetyötä äitien kanssa tehdään paljon enemmän kuin isien.

Tulosten mukaan sisarukset ovat usein huostaanotetulle tärkeä, pysyvä suhde, jossa on koettu turvallisuutta ja jotka rinnastetaan ystäviin. Jaetut kokemukset lapsuudessa ovat luoneet tiiviit, luottamukselliset välit. Vanhimman sisaruksen rooli näyttää lastensuojelussa lähes aina huolehtijana, nuorempien hoivaajana, kun vanhemmat eivät olet siihen kyenneet. Vaikka sisarussuhteet ovat tärkeitä lapselle, niitä hyvin harvoin

huomioidaan kunnolla sijaishuollon piirissä ja niinpä toiveistaan huolimatta saman perheen lapset saattavat päätyä sijoitetuksi eri paikkoihin. Toisinaan tälle on selvä syy, kuten sisarusten ikäerot tai huono vaikutus toisiinsa, mutta aina syyt eivät ole tiedossa. Eri paikoissa, tai vain osan sisaruksista ollessa sijoitettuna, yhteydenpito sisarusten kanssa muuttuu haastavaksi ja tämä voi vaikuttaa suhteisiin negatiivisesti, mutta yleensä sisarussuhde säilyy sijoituksen yli. Samaan paikkaan sijoitetut sisarukset kokivat, että sisarukset helpottivat ikävää ja sopeutumista laitospäristöön. Vanhin sisarus sai myös luopua huolehtijan roolistaan. Vaikka lastensuojelulaki (13.4.2007/417, 5 §) määrittää, että ikä- ja kehitystason mukaisesti lapsen mielipide tulisi huomioida häntä koskevissa lastensuojeluasioissa, tuloksissa toistuva teema oli, ettei ainakaan sisarusyhteyksiä yhdessä sijoittaessa lasten mielipidettä kuultu tai huomioitu riittävän usein.

Huostaanotto hyvin todennäköisesti muuttaa lapsen vertaissuhteita ja ovat asia, joihin on kiinnitetty harvoin huomiota laissa tai muissa lastensuojelua ohjaavissa periaatteissa. Kuitenkin vertaissuhteet ovat erityisesti teini-ikäisille hyvin tärkeitä ja heillä tulisi olla mahdollisuus pitää yllä tärkeitä ystävyyssuhteita. (Laakso, 2016, ss. 175–177) Aineistojen perusteella huostaanotetuilla lapsilla lapsuusystävien merkitys korostuu, sillä he edustavat niin sanotusti normaalia muutosten keskellä. Jos lapsella ei ole hyviä välejä perheeseensä, ystävät saattavat olla tärkein suhde ja metaforinen perhe. Lapselle on tärkeää, että hänellä olisi suhteita, joissa voi saada emotionaalista tukea. Joskus nämä vertaissuhteet ovat lapselle haitallisia, eikä haitallisista suhteista ole helppo päästä eroon, vaikka lapsi itse sen tiedostaisi. Koska huonoksi nähty kaveripiiri on usein ainakin osittain syy lapsen huostaanottoon, vertaissuhteet nähdään sijaishuollossa usein epäilyttävinä. Lasten välisiin suhteisiin ei kiinnitetä lastensuojelussa riittävästi huomiota ja on hyvin todennäköistä, että ainakin osa lapsen ystäväpiiristä katoaa sijoituksen myötä. Laitoksen käytäntöjen ja pidentyneiden välimatkojen vuoksi yhteydenpito ja ystävien tapaaminen vaikeutuu ja lapsi jää todennäköisesti ulkopuoliseksi vertaisryhmästään. Toisaalta sijaishuolto voi myös mahdollistaa uusien ystävien saamisen. Ystävien lisäksi myös seurustelusuhteiden ylläpito sijoitettuna on vaikeaa samoista syistä ja todennäköisesti ennen sijoitusta alkanut suhde katkeaa.

Huostaanoton myötä lapsen ympäristö ja ihmissuhdeverkosto muovautuvat siis uudelleen, sillä lapsi eroaa kotiympäristöstään ja joutuu etsimään uudelleen paikkaansa suhteessa läheisiinsä, sekä sijoituspaikkansa aikuisiin ja lapsiin (Heino ym., 2013, s. 51).

Omaohjaajatyöskentelyä toteutetaan nykyisin lähes poikkeuksetta osana lastensuojelulaitosten toimintaa. Tämä lapselle nimetty aikuinen jäsentää lapsen arkea, huolehtii käytännön asioista ja toimii yhdyshenkilönä. Omaohjaajalla on parhaimmillaan

lapselle suuri psykologinen merkitys, mahdollisuus muodostaa uusi kiintymyssuhde. Onnistunut suhde voi olla lapselle merkittävä kokemus. (Sinkkonen, 2015, ss. 241–242) Myös tuloksissa näkyy, kuinka sijaishuoltopaikan ohjaajilla, usein erityisesti omaohjaajalla, on mahdollisuus olla huostaanotetulle merkityksellinen aikuissuhde. Valtaosa sijoitetuista lapsista on löytänyt sijoituspaikastaan edes yhden aikuisen, johon hän voi luottaa. Erityisen tärkeäksi suhde voi muodostua pitkäaikaisessa sijoituksessa, sillä suhteiden ja luottamuksen luominen vie aikaa. Sijoitetut lapset arvostavat ohjaajissa kunnioittavaa, vastavuoroista ja aitoa tapaa kohdata heidät, yhteisen ajanvieton ja että ohjaaja jakaisi lapselle myös jotain omasta elämästään. Ohjaajilla on iso merkitys myös yhteydenpidon tukijana lapsen vanhempien kanssa. Osalla lapsista suhteet laitoksen ohjaajiin jäävät kuitenkin etäisiksi, esimerkiksi toistuvien muutosten myötä, koska eivät koe ohjaajia luotettavina tai koska suhteessa on aina tietty epätasapaino.

Siinä missä valtaosa huostaanotetuista kuvasi tutkimuksissa muodostaneensa luottamussuhteen edes yhteen ohjaajaan, muihin saman lastensuojeluyksikön nuoriin välit olivat vaihtelevia. Osalla lapsista muodostuu laitoksessa tiiviitäkin suhteita, jotka jäävät elämään sijoituksen loputtua, osalla suhteet taas jäävät etäisiksi. Toisinaan lapsi ei edes halua tutustua muihin, koska haluaa pitää kiinni vanhoista ystävyyssuhteistaan tai kokee muut lapset kuormittavina ja arvaamattomina. Sijaishuoltopaikan sisällä voi myös tapahtua kiusaamista. Parhaimmillaan sijaishuollon muut nuoret voivat olla tärkeä vertaisyhteisö, joiden kanssa lapsi oppii vastavuoroisuutta ja rohkeutta suhteessa muihin ihmisiin. Laakso (2016, ss. 175–177) kuvaa, kuinka sijaishuollon kaverisuhteiden muodostuminen vie aikaa, mutta nämä suhteet voivat syventyessään lisätä viihtymistä sijaishuollossa. Kaikki laitoksen sisäiset vertaissuhteet eivät kuitenkaan muodostu tärkeiksi, vaan voivat jäädä myös etäisiksi.

Huostaanoton myötä lapsen elämään syntyy ja muokkautuu siis laajoja suhdeverkostoja. Sijaishuoltopaikan voidaankin nähdä olevan moninainen sosiaalinen kokonaisuus. Siitä huolimatta, että laissa on määritelty tarkasti esimerkiksi millaista hoivaa ja kasvatusta sijaishuoltopaikkojen pitää tarjota, tai millaiset tilat ja henkilökuntarakenteet tulee olla, on vaikea määritellä selkeästi sosiaalisen ympäristön rajoja. Kuitenkin juuri sijaishuoltoyksikön sosiaalinen ympäristö, arjen käytännöt ja säännöt vaikuttavat lapsen elämään ja arkeen eniten. (Enroos, 2016, s. 259) Tulosten perusteella, jos lastensuojelulaitoksen ohjaajat ja muut lapset ovat tuttuja ja turvallisia tai ympäristö on muuten turvallisempi kuin lapsuudenkodissa, saattaa myös laitosten ympäristö ajan myötä tuntua kodilta ja ihmiset ympärillä eräänlaiselta perheeltä. Kokemus kodista on kuitenkin hyvin vaihteleva, eikä osa halua pitää laitosta kotina periaatteen vuoksi. Sijoitus voi vaikuttaa myös lapsen

kokemukseen lapsuudenkodistaan. Moni itsenäistynyt nuori kuvaa sijaishuollon myötä kokeneensa elämässään juurettomuutta, kun niin sanottu normaali elämä vanhempien luona on jäänyt kokematta. Lastensuojeluun liittyy myös yhä leima, joka lapsuudessa on voinut aiheuttaa esimerkiksi kiusaamiskokemuksia koulussa ja tämä tunne leimasta tai erilaisuudesta saattaa jatkua myös pitkälle aikuisuuteen.

Lastensuojelun periaatteiden mukaan pysyvyyden ja jatkuvuuden turvaaminen ovat lähtökohta, jolla sijaishuoltoa lähdetään järjestämään. Kuitenkin jos sijaishuollon olosuhteet eivät ole lapsen edun mukaisia, voidaan paikkaa joutua muuttamaan. Muutostilanteessa työskentelyn tulisi olla hallittua ja osallisten saatava tukea ja mahdollisuuksia asian käsittelyyn. Muutospäätöksessä tulisi arvioida huostaanoton perusteita, lapsen tarpeita, läheissuhteiden ylläpitoa ja hoidon jatkuvuuden turvaaminen. (THL, 2023b) Tulokset tuovat selkeästi esiin, että monilla huostaanotetuista sijaishuoltoipaikka vaihtuu useita kertoja sijoituksen aikana. Tämä vaikeuttaa kiintymistä uuteen paikkaan ja uusiin ihmisiin. Alkuaikana uudessa paikassa on haastava ja tutustuminen toisiin vie aikaa. Sijaishuoltoipaikan muutos ei ole vain asuinpaikan muutos, vaan erityisesti muutos lapsen ihmissuhteissa. Jos muutoksia on useita, lapsi ei välttämättä enää jaksaa tai halua kiintyä uusiin ihmisiin. Joskus muutos voi toki olla myös positiivinen asia. Itsenäistyminen muutoksena on myös usein ristiriitainen tapahtuma; se voi olla samaan aikaan odotettu ja haikea. Moni on kokenut joutuneensa muuttamaan omilleen liian aikaisin ja itsenäistymiseen on liittynyt perheen kaipuuta ja yksinäisyyttä. Moni nuori tarvitsisi tässä kohtaa pitkäkestoisia, jatkuvia aikuissuhteita, mutta lähes poikkeuksetta huostaanotetun itsenäistyessä suhteet sijaishuoltoipaikan ohjaajiin katkeavat kokonaan.

7.2 Pohdinta

On mielenkiintoista, että sijoituspaikan pysyvyydestä ja ihmissuhteiden merkityksestä on puhuttu Suomessa melko kauan. Vaikka ihmissuhteenäkökuksia on tuotu keskusteluun usein ja ajatus sijoitetun lapsen perheyhteyksien säilymisestä on vahvistunut paljon jo toisen maailmansodan aikoihin, kesti vielä monta vuosikymmentä, ennen kuin asiasta kirjattiin mitään suomalaiseseen lastensuojelulakiin ja vasta 2000-luvun puolella läheissuhteiden ylläpito todella kirjattiin huostaanotetun oikeudeksi. Kirjallisuuskatsaukseni tulosten perusteella läheisten ihmissuhteiden tukeminen huostaanotetun lapsen elämässä olisi ehdottoman tärkeää. Yleensä, vaikka ei aina, on lapsen edun mukaista suojella hänen suhteitaan niihin ihmisiin, jotka lapsi itse kokee läheisinä. Lapsen tulisi saada pitää läheisiinsä yhteyttä ja tavata heitä mahdollisimman vaivattomasti, mutta sijoittaminen

vaikeuttaa tätä lähes aina. Silti ei voi suoraan tulkita, että yhteydenpidon vaikeutuminen tarkoittaisi suhteiden huonontumista tai katkeamista. Vaikka näinkin voi käydä, valtaosalla huostaanotetuista etäisyys ja aika kasvulle paransivat välejä vanhempiin. Tutkimuksia tarkastellen koen tärkeäksi, että suhteita vanhempiin ja sukulaisiin tuetaan sijaishuollossa vähintään samalla tavalla kuin nykyisin, mutta huomioiden useampia lapsen läheisiä. Lapsen taustan ja läheisverkoston monipuolinen ymmärtäminen auttaa kohti vaikuttavampaa työskentelyä lapsen ja tämän läheisten kanssa. Näiden asioiden ymmärtämisestä voi olla myös apua, kun mietitään laitoksen sisäisiä suhteita, omaohjaajatyöskentelyä ja yhteisöllistä toimintaa.

Sisarussuhteille huostaanotolla ei vaikuta olevan niin suoria muutoksia, vaan valtaosalla suhteet sisaruksiin pysyvät huostaanotonkin myötä samanlaisina. Joukossa on kuitenkin vanhemmuutta enemmän myös etäännyttäviä ja suhteiden katkeamisia. Koen erikoisena, että sisarussuhteita ei lastensuojelussa vaikuteta huomioitavan samalla tavalla kuin suhteita vanhempiin, eikä lasten mielipiteitä aina kuulla, jos heidän toiveensa olisi tulla sijoitetuksi samaan paikkaan. Samoin ystävyys-suhteiden merkitykseen myös harvoin kiinnitetään huomiota positiivisesta näkökulmasta. Näen tärkeänä, että huostaanotetuillakin lapsilla olisi enemmän mahdollisuuksia ylläpitää vertaissuhteitaan mahdollisimman normaalisti ikätovereihinsa verraten. Kaikkia ystävyys-suhteita ei voi tai kannata aikuisten taholta tukea, mutta sijaishuollon ohjaajien tulisi suhtautua lasten ystävyys-suhteisiin nykyistä avoimemmin ja pyrkiä muokkaamaan laitoksen toimintatapoja niin, että lapsilla olisi mahdollisimman hyvät lähtökohdat ystävyys- ja seurustelusuhdeten ylläpidolle, sillä nämä voivat olla todella merkityksellisiä lapsen hyvinvoinnille ja myös sijoituspaikkaan sopeutumiselle ja kiinnittymiselle.

Sijaishuoltopaikan muilla lapsilla ja aikuisilla on mahdollisuus olla huostaanotetulle merkittävä kokemus yhteisöstä ja korjaavista suhteista. Tätä kuitenkin haastavat useilla sijoitetuilla lapsilla toistuvat muutokset sijaishuoltopaikoissa, sekä tietty institutionaalisuus, joka sijaishuoltoon aina liittyy. Luottamuksellisten suhteiden syntyminen vaatii aikaa ja pysyvyyttä. Vaikka valtaosa lapsista on löytänyt sijaishuollon kautta merkittäviä suhteita, erityisesti ohjaajiin, ne lähes aina katkeavat lapsen muuttaessa pois sijaishuollosta. Näiden suhteiden jatkuminen olisi ollut usein tärkeää, mutta nykyiset itsenäistymisen käytännöt, ja usein laitosten omat käytännötkin, eivät sitä mahdollista. Samoin nykyajan suuri ongelma on työntekijöiden vaihtuvuus, johon ei ole mielestäni vielä löydetty riittävän tehokkaita ratkaisuja. Lastensuojelulaitoksissa pyritään yleensä yhteisöllisyyteen, mikä on lähtökohtaisesti merkittävä ajatus, mutta se miten tätä toteutetaan, on jokaisen laitoksen

omalla vastuulla. Tutkimuksissa tuli kuitenkin ilmi, että lapset yleensä arvostavat yhteisöllistä toimintaa.

Aineistojen perusteella koen, että huostaanotettujen lasten ihmissuhteiden merkityksellisyyttä ja niiden muutoksia on tutkittu melko paljon ja tulokset ovat hyvin samankaltaisia. Siinä missä lastensuojelussa annetaan aikaa äitisuhteelle, omaohjaajasuhteelle, sekä laitospäristön yhteisöllisyydelle, jää helposti huomioimatta lapsen vanhat ystävyysuhteet, sekä suhde sisaruksiin ja isään. Samoin vaikka sijaishuoltopaikkojen muutoksesta ja itsenäistymisvaiheesta on paljon tutkimuksia, on yhä todellisuutta, että monilla lapsilla paikat vaihtuvat toistuvasti ja mahdolliset tärkeät suhteet katkeavat tässä vaiheessa. Jokainen suhteen katkeaminen vaikeuttaa seuraavaa vaihetta lapsen elämässä. Joskus lastensuojelussa joudutaan tekemään päätöksiä, joissa rajataan lapsen yhteyttä perheeseensä tai ystäväpiiriinsä, mutta silti olisi tärkeää sijoituksen alussa selvittää lapsen näkökulmasta hänen perhesuhteensa, suhteiden laatu ja keihin hän haluaa itse pitää yhteyttä. Näiden tärkeiden suhteiden ylläpidon tukeminen on merkittävä vastuu lapsen sijaishuoltopaikan työntekijöille. Olisi myös tärkeää, että huomioidaan sijaishuollon mukanaan tuomien ihmissuhteiden merkitys lapselle takaamalla pysyvyys, pitkäkestoiset luottamussuhteet ja näiden suhteiden jatkuminen jollain tapaa myös sijoituksen päätyttyä, jos lapsi niin toivoo.

Uudessa lastensuojelun lainsäädännön kokonaisuudistuksessa (Sosiaali- ja terveysministeriö, n.d.) on kirjattu suunnitelmiin opinnäytetyöni aiheisiin liittyen, että lastensuojelussa panostettaisiin osaaviin ja hyvinvoiviin työntekijöihin, joka voisi lisätä pysyvyyttä alalla ja lisätä laatua asiakastyöhön. Lisäksi korostetaan, että lapsi, hänen vanhempansa ja muut läheiset kohdataan ainutkertaisina ja he kokisivat aitoa osallisuutta. Suunnitelmassa on tuotu esiin koko perheen tukemista, ammattilaisten taitavaa tapaa kohdata lapsi, itsenäistymisen vaiheen tärkeyttä ja aitoa osallisuutta. Lisäksi kehittämiskohteeksi on listattu lastensuojelun leiman poistaminen ja positiivinen julkisuuskuva. Kokonaisuudistusta on ollut tarkoitus päivittää lakiin vuodesta 2023 alkaen, mutta tarkistaessani asiaa lokakuussa 2024 muutokset laissa ovat olleet hyvin vähäisiä. Jään itse mielenkiinnolla odottamaan, miten nämä suunnitellut visiot lopulta näkyvät lastensuojelulaissa ja kuinka paljon jää lastensuojelua toteuttavien tahojen omalle harkinnalle ja vastuulle.

Lastensuojelun laatusuosituksissa (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2019, ss. 13, 15, 22, 27, 37) kerrotaan lapsen edun mukaiseksi läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, osallisuus omiin asioihin, kunnioittava vuorovaikutus, sekä yhteistyö lapsen ja tämän läheisten kanssa.

Suosituksissa painotetaan lapsen mahdollisuutta pitää yhteyttä läheisiinsä toiveidensa mukaisesti ja läheisten läsnäoloa lapsen elämässä sijoituksen aikana. Työntekijän mahdollisuuksia ihmissuhdeperustaiseen työhön tulisi tukea ja asiakkaan suhde työntekijään ei saisi katketa tarpeettomasti. Lastensuojelutyön tulisi olla suhdeperustaista ja dialogista. Vaikka nämä laatusuositukset ovatkin laajasti tunnetut ja niiden ainakin kuuluisi ohjata laitoshuollossa tehtävää työtä, koen, että suosituksia pitää päivittää meneillään olevien lakimuutosten kanssa samaan aikaan ja painottaa vielä enemmän suhteisiin perustuvaa työskentelytapaa, kuten lapsen koko läheisverkoston selvittämistä, yhteydenpidon helpottamista ja ammattilaissuhteiden pysyvyyttä. Toivoisin näkeväni, että laatusuosituksissa eriteltäisiin tarkemmin lapsen eri suhteiden huomioimisen tärkeys, sillä nykyisellään uskon, että työskentely keskittyy lähinnä vanhempiin. Tässä olisi myös jokaiselle lastensuojelulaitokselle ja jokaisen laitoksen jokaiselle työntekijälle, erityisesti omaohjaajatyötä tekeville, kehittymisen ja oppimisen paikka keskittyä alusta asti uuden lapsen läheisverkostoon mahdollisimman monipuolisesti ja löytää tavat tukea näitä lapselle erityisiä suhteita, jotta niillä olisi mahdollisuus selvitä tai parantua sijoituksen aikana.

Tämän kirjallisuuskatsauksen tekeminen prosessina on opettanut itselleni joitain uusia asioita, kuten miten näkymätön hahmo isä todellisuudessa sijaishuollon piirissä on tai sisarussuhteiden jääminen sivuun. Kuitenkin uutta tietoa enemmän se on kiinnittänyt huomiotani tarkemmin asioihin, joiden tulisi lastensuojelun sijaishuollossa työskennellessä olla isommin näkyvillä. Koen saaneeni hyvää muistutusta siitä, miten merkityksellistä on tukea lapsen ihmissuhteiden pysyvyyttä ja huomioida tasavertaisesti kaikki läheiset. Erityisen tärkeää on kuulla lapsen omia näkemyksiä siitä, kenet hän kokee itselleen läheiseksi. Uskon tämän opinnäytetyön muokkaavan omia työtapojani ja toivottavasti myös työyhteisöni. Uskon, että tuloksia on mahdollisuus hyödyntää laajemminkin lastensuojelun laitostyössä. Lastensuojelusta tehty tutkimus ja sen kokoaminen näkyväksi ei mielestäni ole koskaan turhaa, vaan tutkimukset tuovat esille lastensuojelun erityispiirteitä, vahvistavat hyviä työtapoja, vauhdittavat tarvittavia muutoksia ja auttavat muokkaamaan tehtyä työtä lapsen parhaan huomioimiseksi ja kokonaisuudessaan vaikuttavammaksi.

Jatkotutkimusehdotuksiani tälle opinnäytetyölle on perhemuotoisen sijoituksen vaikutus lapsen ihmissuhteisiin ja onko siinä eroavaisuuksia laitoshuoltoon. Samoja aiheita voisi tarkastella myös vanhempien, sisarusten ja ystävien näkökulmasta. Erityisen kiinnostunut olisin itse, miten kotiin jääneet sisarukset ovat kokeneet suhteiden muutokset huostaanotettuun, tai miten nuoret ilman huostaanottokokemusta näkevät suhteiden muutoksen huostaanotetun ystävänsä kanssa.

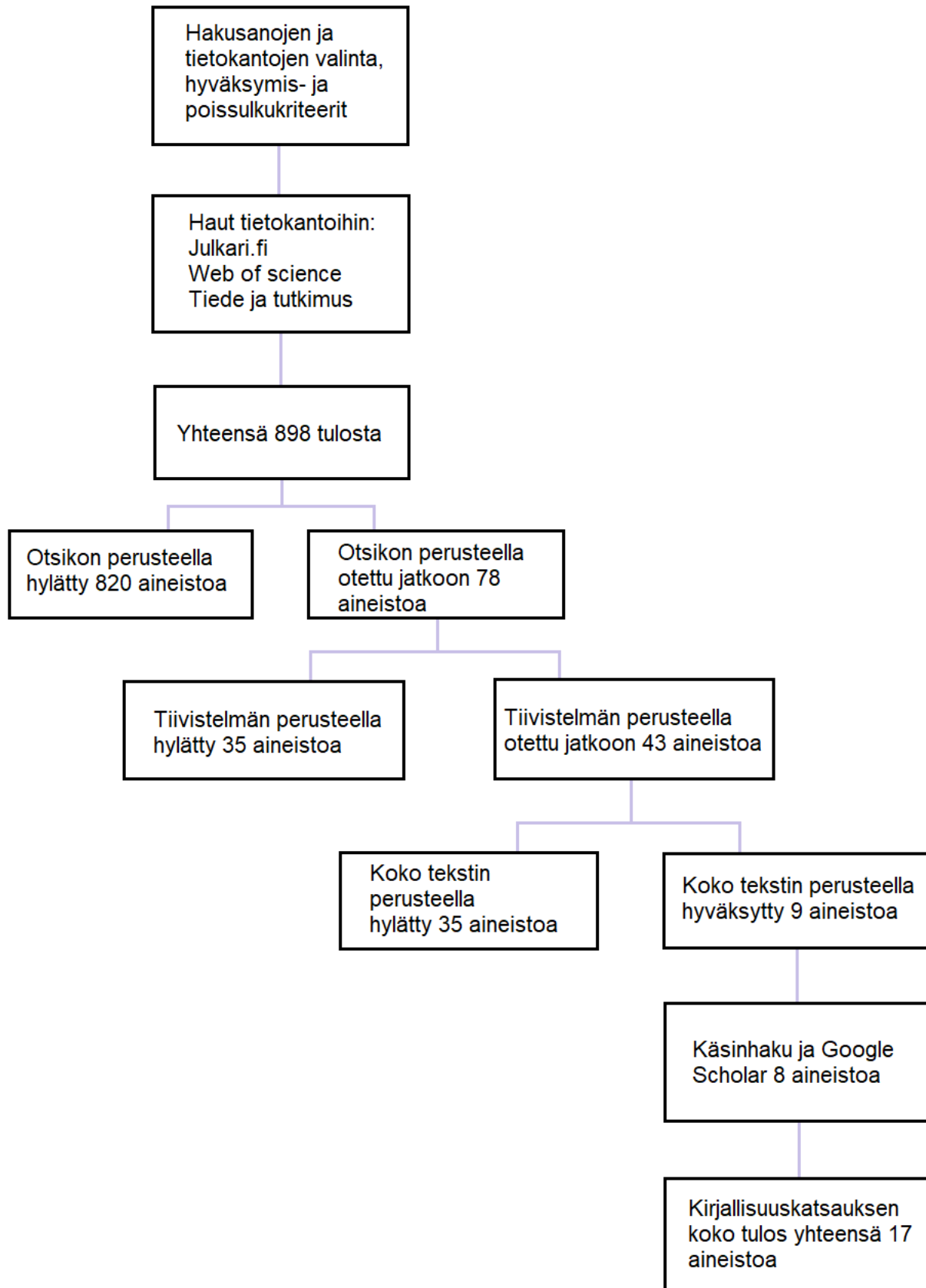
Lähteet

- Elo, S., Kajula, O., Tohmola, A. & Kääriäinen, M. (2022). *Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen*. *Hoitotiede*, (34), 215–225.
<https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128987>
- Enroos, R. (2016). Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikan toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa R. Enroos, T. Heino & T. Pösö. (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä* (ss. 157–187). Vastapaino.
- Eriksson, P. & Pösö, T. (2021). Adoption from care in Finland: currently an uncommon alternative to foster care. Teoksessa Pösö, T., Skivenes, M. & Thoburn, J. (toim.) *Adoption from Care* (ss. 103–119). Policy Press.
- Forslund, T. ym. (2021). Attachment goes to court: child protection and custody issues. *Attachment & Human Development*, 24(1), 1–52.
<https://doi.org/10.1080/14616734.2020.1840762>
- Golding, K. (2014). *Hoitava kiintymys – terapeutin vanhemmuus. Turvattomuutta ja traumoja kokeneiden lasten ja nuorten kasvun tukeminen*. PT-Kustannus.
- Harrikari, T. (2019). *Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista*. Vastapaino.
- Heino, T., Eronen, T., Kataja, K., Kestilä, L., Känkänen, P., Paananen, R., Pösö, T. & Rainio, A. (2013). Suojassa, syrjässä, selvinneenä - huostaan otetut ja sijoitetut lapset Suomessa. Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.) *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen* (ss. 50–68). Gaudeamus.
- Hirvonen, M. (2023). Omaohjaaja lapsen luottoaikuisena lastensuojelun sijaishuollossa. Teoksessa Kekkonen, E. & Jahnukainen, J. (toim.) *Näkökulmia sijaishuoltoon* (ss. 64–72). Lastensuojelun keskusliitto.
- Huhtanen, R. (2016). Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa R. Enroos, T. Heino & T. Pösö. (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä* (ss. 33–51). Vastapaino.
- Juhila, K. (2023). *Koodaaminen*. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/koodaaminen/>
- Julkaisufoorumi. (n.d.).
<https://julkaisufoorumi.fi/fi>
- Keltikangas-Järvinen, L. (2010). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. WSOY.
- Koivisto, M. (2023). Työskentely lapsen vanhemman kanssa. Teoksessa Kekkonen, E. & Jahnukainen, J. (toim.) *Näkökulmia sijaishuoltoon* (ss. 26–32). Lastensuojelun keskusliitto.
- Kopakkala, A. (2018). *Porukka, jengi ja tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen*. Edita Publishing Oy.

- Kuusela, S. (2023). *Vaikutuksen alaisena*. Into Kustannus.
- Laakso, R. (2016). Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa R. Enroos, T. Heino & T. Pösö. (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä* (ss. 157–187). Vastapaino.
- Laine, S., Lötjönen, H. & Pietilä, S. (2022). *Vaihtuvat aikuiset, tuntemattomat työkaverit. Ohjaajien vaihtuvuus lastensuojelulaitoksissa lasten ja työntekijöiden kokemana*.
<https://osaamistasijaishuoltoon.fi/vaihtuvat-aikuiset-tuntemattomat-tyokaverit-raportti/>
- Lastensuojelulaki 417/2007.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L9P43>
- Malinen, A., Hytönen, K., & Oksanen, J. (2017). Lastensuojelun hallinnosta sen tekijöiden, kohteiden ja kokemusten historiaan. *Kasvatus & Aika*, 11(1), 84–100.
<https://journal.fi/kasvatusjaika/article/view/68707>
- Mäkelä, J. & Sajaniemi, N. (2013). Vertaissuhteet muovaavat lapsen aivoja. Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.) *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen* (ss. 37–49). Gaudeamus.
- Nivala, E., & Rynänen, S. (2024). *Sosiaalipedagogiikka: Kohti inhimillistä yhteiskuntaa ja kestäväää elämää*. Gaudeamus.
- Pohjala, A. (2015). Yhteisöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä. Teoksessa Väyrynen, S., Kostamo-Pääkkö, K. & Ojaniemi, P. (toim.) *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä*. (ss. 15–43). United Press Global.
- Pösö, T. (2016). Johdanto. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa R. Enroos, T. Heino & T. Pösö. (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä* (ss. 7–30). Vastapaino.
- Pösö, T., Pekkarinen, E., Helavirta, S., & Laakso, R. (2018). 'Voluntary' and 'involuntary' child welfare: Challenging the distinction. *Journal of social work*, 18(3), 253–272.
<https://doi.org/10.1177/1468017316653269>
- Salminen, A. (2023). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja joihinkin hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopisto.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-081-8>
- Sinkkonen, J. (2015). Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoittaessa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta* (ss. 148–164). Duodecim.
- Sinkkonen, J. (2015). Lapsen kiintymyssuhteet tavanomaisissa ja poikkeavissa olosuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta* (ss. 23–39). Duodecim.
- Sinkkonen, J. (2015). Omahoitaja lapsen ja nuoren kasvun tukena. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta* (ss. 241–247). Duodecim.

- Sosiaali- ja terveysministeriö. (n.d.). *Lastensuojelu*.
<https://stm.fi/lastensuojelu>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2019). *Lastensuojelun laatusuositus*.
<http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>
- Sulosaari, V. & Kajander-Unkuri, S. (2016). Integroitu kirjallisuuskatsaus. Teoksessa Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. (toim.) *Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä* (ss. 107–117). Turun yliopisto.
- Tampereen yliopiston kirjasto. (2024). *Systemaattinen tiedonhaku*.
<https://libguides.tuni.fi/systemaattinen-tiedonhaku/Aloitus>
- THL. (2024). *Lastensuojelu 2023: Joka kuudennesta teinistä tehtiin lastensuojeluilmoitus vuonna 2023*.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024043024171>
- THL. (2023a). *Lastensuojelulaitokset*. Lastensuojelun käsikirja.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>
- THL. (2023b). *Sijaishuoltopaikan muuttaminen*. Lastensuojelun käsikirja.
<https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuoltopaikan-muuttaminen>
- THL. (2018). *Selvitys yksityisistä lastensuojeluyksiköistä*.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136436/THL_TYO_21-2018_korj.111119_net.pdf?sequence=1
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.
https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Vilkkä, H. (2021). *Tutki ja kehitä*. PS-Kustannus.
- Vuori, J. (2023). *Laadullinen sisällönanalyysi*. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>
- Vuori, J. (2023). *Tutkimusetiikka ihmistieteissä*. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/>
- Whittemore, R., & Knafl, K. (2005). The integrative review: Updated methodology. *Journal of advanced nursing*, 52(5), 546–553.
<https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2005.03621.x>
- Ylikännö, M. (2018). Lyhyt katsaus lastensuojelun historiaan. Teoksessa Pätäri, T. & Ylikännö, M. (toim.) *Tahto tehdä toisin. Uusia toimintatapoja lastensuojeluun* (ss. 15–29). Tietosanoma.

Liite 1. Hakustrategia

Liite 2. Kirjallisuuskatsauksen aineisto

Aineiston tiedot	Mistä löytyi	Miten vastaa tutkimuskysymyksiin
Enroos, R., Heino, T., Helavirta, S., Laakso, R. & Pösö, T. (2017) Vuosi huostassa. Lastensuojelun aikatieoista tarkastelua. <i>Janus vol. 25, (4), 297–311.</i>	Käsinhaku.	Miten huostaanotetut lapset kokevat elämänsä ja suhteidensa muuttuneen.
Groop, K. (2018) Sijaishuolto osana elämäntarinaa - elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista. <i>Janus, vol. 29, (3), 249–266.</i>	Tiede ja tutkimus.	Ihmissuhteiden merkityksestä ja muutoksesta sijaishuollossa.
Kaasinen, M., Terkamo-Moisio, A., Salokekkilä, P. & Haggman-Laitila, A. (2023) Finnish care leavers' social inclusion during the transition to adulthood. <i>Children And Youth Services Review. Vol. 151, 1–9.</i>	Web of Science.	Läheissuhteiden merkityksestä huostaanoton aikana ja sen päättyessä.
Kaittila, A., Alin, M., Leinonen, L., Kraav, SL., Vornanen, R., Karukivi, M. & Anis, M. (2023) Factors supporting resilience during out-of-home care: Experiences of former child welfare clients in Finland. <i>Child & Family Social Work, 28, 1121–1130.</i>	Web of Science.	Perhesuhteiden merkityksestä huostaanoton aikana.
Karppinen, E. (2020) <i>Huostaanotettujen ja lastensuojelulaitokseen sijoitettujen nuorten ajatuksia ja näkemyksiä perheestä ja perhesuhteista.</i> [pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto] http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202009255952	Käsinhaku.	Miten perhesuhteet muuttuvat, millaisia uusia suhteita huostaanotto tuo mukanaan.
Koskinen, O. (2018) <i>Sijaishuollossa kasvaneiden nuorten aikuisten perheet ja perheelle annetut</i>	Käsinhaku.	Miten sijoitetut lapset määrittelevät perheen, miten

<p><i>merkitykset.</i> [pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto] http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201804251779</p>		<p>perhekäsitys muuttuu, uusien suhteiden merkitys.</p>
<p>Laakso, R. (2019a) Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen. Sijoitettujen nuorten näkökulma. <i>Yhteiskuntapolitiikka</i>, 84, (1), 4–15</p>	<p>Julkari.</p>	<p>Sijaishuoltopaikkojen muutosten vaikutuksesta huostaanotetun lapsen elämään ja suhteisiin.</p>
<p>Laakso, R. (2019b) "<i>Ne näki musta</i>": Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. THL.</p>	<p>Julkari.</p>	<p>Suhteista perheeseen, laitoksen työntekijöihin ja miten suhteet muuttuvat.</p>
<p>Laakso, R. (2016) Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) <i>Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä</i> (ss. 157–187). Vastapaino.</p>	<p>Tiede ja tutkimus.</p>	<p>Miten suhteet muuttuvat vanhempiin ja ystäviin.</p>
<p>Laakso, R. & Enroos, R. (2016) Vierailloilla ovilla. Lapsen sijaishuoltopaikkaan tulo huostaanotettujen lasten ja sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. <i>Yhteiskuntapolitiikka</i>, 81, (5), 506–515.</p>	<p>Julkari.</p>	<p>Huostaanoton alkuaikojen haasteet, uusiin ihmisiin tutustuminen ja muutokset elämään.</p>
<p>Lahtinen, J. & Pekkarinen, E. (2020) Yhteensointuvia ja epävirallisia kohtaamisia lastensuojelussa. Tutkimus osallisuudesta ja lastenkotien retkistä. <i>Yhteiskuntapolitiikka</i>, 85, (2), 157–167.</p>	<p>Julkari.</p>	<p>Ihmisuhteet lastensuojelulaitoksen sisällä.</p>
<p>Niemi, J. (2022) <i>Sijaishuoltopaikan muutoksen kokemuksia sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten kertomana.</i> [pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto] https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022050733515</p>	<p>Käsinhaku.</p>	<p>Ihmisuhteiden tärkeydestä, sijaishuoltopaikkojen vaihtumisen merkityksestä suhteille.</p>

<p>Niskanen, H. (2014) <i>Huostaanotetun lapsen sisarusuhteet: kolme tapausta siskoista ja veljistä</i>. [pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto] http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201405271845</p>	Käsinhaku.	Huostaanoton vaikutuksesta sisarusuhteisiin.
<p>Pelkonen, T. (2023) <i>Isyys lastensuojelun sijaishuollon institutionaalisessa kontekstissa</i> [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto] http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4825-0</p>	Käsinhaku.	Miten lapsen ja isän suhde muuttuu sijoituksen myötä.
<p>Pienimäki, M. & Siitonen, V. (2020) <i>Nuoren ja äidin välisen suhteen kehitys nuorisokotisijoituksen aikana</i>. [pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto] http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20201015</p>	Käsinhaku.	Äitisuhteet muutoksesta sijoituksen myötä.
<p>Snellman, M. (2020) <i>Kokemukset sijaishuollossa asumisesta ja niihin liittyvät muutokset</i>. [pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto] https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202010267493</p>	Käsinhaku.	Suhteiden merkityksestä ja muutoksista.
<p>Törrönen, M. & Munn-Giddinds, C. (2018) Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten emotionaalinen kehitys. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen, P. (toim.) <i>Nuoret palveluiden pauloissa: Nuorten elinolot -vuosikirja 2018</i> (ss. 147–157). THL.</p>	Tiede ja tutkimus.	Huostaanoton vaikutuksesta jo olemassa oleviin läheissuhteisiin.

Liite 3. Aineiston analyysin luokittelut

LAPSEN LÄHEISSUHTEET

Yläluokat

Läheissuhteiden moninaisuus

Yhteydenpito

Vanhemmuus

Sisarussuhteet

Alaluokat

Perhetausta- ja rakenteet

Lapsen oma määritelmä perheestä

Läheisten selvittäminen

Sukulaiset ja uusperheet

Suhteiden laatu

Etäinen perhe

Läheinen perhe

Yhteydenpidon vaikeutuminen

Yhteydenpidon tärkeys

Yhteydenpidon merkityksen kasvaminen

Yhteydenpito puhelimitse

Tapaamiset

Äidin tärkeys ja läheisyys

Äitisuhteen vaikeudet

Välien parantuminen

Etäinen isä

Isäsuhteen löytyminen ja vahvistuminen

Kuvaukset väleistä vanhempiin

Yhteydenpidon haasteet

Etääntyminen tai rikkoutuminen

Merkityksen korostuminen

Pysyvyys, tiiviys

Jaetut lapsuuskokemukset

Vanhin sisarus huoltajana

Sisarussuhteiden huomiotta jättäminen

Samaan paikkaan sijoittaminen

Eri paikkaan sijoittaminen

Yhteydenpidon haasteet

Ystävät ja seurustelukumppanit

Valittu perhe

Suhteiden merkityksellisyys

Ystävät kokemuksena normaalista

Suhteiden ylläpidon vaikeudet ja katkeaminen

Haitalliset vertaissuhteet

Seurustelukumppanin tärkeys

Seurustelun vaikeus

SIJAISHUOLTO

Yläluokat

Ohjaajat

Alaluokat

Tärkeät aikuiset

Omaohjaajan merkitys

Pitkäaikaiset suhteet

Ohjaajan ominaisuudet

Negatiiviset suhteet ohjaajiin

Perheiden kanssa tehtävä työ

Vertaissuhteet

Vertaiset merkittävänä kokemuksena

Yhteisöllisyys, yhteinen tekeminen

Yhteisön rakentuminen

Vertaisten positiiviset puolet

Etäiset tai huonot suhteet

Kokemus sijaishuollosta kotina

Muutokset

Suhteiden katkeaminen

Alkuvaiheen vaikeus

Luottamuksen syntyminen

Itsenäistyminen

Ristiriitaisuus

Aikuissuhteiden katkeaminen

Yksinäisyys

Vertailu normaaliin